

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İNGİLİZ, FRANSIZ VE AMERİKAN DEVRİMLERİNDE
DEMOKRASİ MÜCADELESİ VEREN KADINLAR**

Merve FİDAN

Danışman

Doç. Dr. Rabia Bahar ÜSTE

İZMİR - 2017

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : MERVE FIDAN
Öğrenci No : 2015800976
Tez Başlığı : İngiliz, Fransız ve Amerikan Devrimlerinde Demokrasi Mücadelesi Veren Kadınlar
Savunma Tarihi : 03.11.2017
Danışmanı : Doç.Dr.R.Bahar ÜSTE

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı

Üniversitesi

İmza

Doç.Dr.R.Bahar ÜSTE

DKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Prof.Dr.Nevzat KAYA

DKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Doç.Dr.Murat Necip ARMAN

ADNAN MENDERES
ÜNİVERSİTESİ

MERVE FIDAN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği () / oy çokluğu () ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Murat AYDOĞDU
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İngiliz, Fransız ve Amerikan Devrimleri’nde Demokrasi Mücadelesi Veren Kadınlar” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih/....../.....

Merve FİDAN

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
İNGİLİZ, FRANSIZ VE AMERİKAN DEVRİMLERİNDE DEMOKRASİ
MÜCADELESİ VEREN KADINLAR
Merve FİDAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı
Kadın Çalışmaları Program

Günümüz kadınının sahip olduğu haklar ve konumuna ulaşması uzun ve zorlu mücadelelerin eseridir. Ataerkil sistemler ve normlar ile, eril tahakkümün altında ezilmiş kadının tüm önyargı ve engellere rağmen yüzyıllarca verdiği mücadelelerin birikimi sonucu kadın, hak ettiği konumuna ulaşmıştır ya da ulaşmak için çabalamaya devam etmektedir. Bu araştırma tezinde, tarih ve feminist literatürlerinin karşılıklı taranması ile İngiliz, Fransız ve Amerikan devrimlerinde kadının rolünün ve kadın haklarının önemi üzerinde durulmuş ve bir devrimin, devrimsel süreç ve sonuçlarının diğer devrimleri ne ölçüde etkilediğinin vurgusu yapılarak feminizm hareketinin doğuşu arasındaki bağlantıyı saptamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devrim, Feminizm, Kadın, İngiliz Devrimi, Fransız Devrimi, Amerikan Devrimi, Kadın Hakları

ABSTRACT
Master's Thesis
THE WOMEN WHO FOUGHT FOR DEMOCRACY IN ENGLISH, FRENCH
AND AMERICAN REVOLUTIONS
Merve FİDAN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Women Studies
Women Studies Program

The current rights and situation of women are consequences of centennial and tough struggles. The woman, overwhelmed by masculine domination, patriarchal structures and norms, reached or still struggling to reach her desired position in the society despite all forejudges and obstacles against her. Within this research, it is pointed out the women rights and roles in English, French and American revolutions by going through historical and feminist literatures and it is emphasized the relations between revolutions' processes and consequences. In the meantime, it is aimed to determine the relation between the scrutinized revolutions and the movement of feminism.

Keywords: Revolution, Feminism, Woman, English Revolution, French Revolution, American Revolution, Woman Rights

**İNGİLİZ, FRANSIZ VE AMERİKAN DEVRİMLERİNDE DEMOKRASİ
MÜCADELESİ VEREN KADINLAR**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
İNGİLİZ DEVRİMİ VE KADIN**

1.1. DEVRİM VE DEVRİM İDEOLOJİSİ	3
1.1.1. Devrim ve Reform İlişkisi	11
1.1.2. Devrim ve Demokrasi	16
1.2. DEVRİM ÖNCESİ İNGİLTERE VE KADIN (1603-1640)	21
1.3. İÇ SAVAŞ VE RESTORASYON SÜRECİNDE KADINLAR (1640-1660)	31
1.4. ŞANLI DEVRİM VE KADINLAR	43
1.5. İNGİLİZ DEVRİMİ SONRASI KADIN	50

İKİNCİ BÖLÜM

FRANSIZ DEVRİMİ VE KADIN

2.1. AYDINLANMA FELSEFESİ, DEMOKRASİ VE KADIN	54
2.2. FRANSIZ DEVRİMİ ÖNCESİ AVRUPA VE KADIN	62
2.3. FRANSIZ DEVRİMİ'NE ZEMİN HAZIRLAYAN SİYASAL OLGULAR (1770-1789) VE KADINLARIN DEVRİME HAZIRLIK SÜRECİNDEKİ ROLLERİ	69
2.4. FRANSIZ DEVRİMİ SİYASAL YAPILANMA SÜRECİ VE TOPLUMSAL HAREKETLERDE KADIN (1789-1792)	76
2.4.1. Cumhuriyetin İlanı, Jakoben – Jironden Çatışması (1792-1793) ve Kadınların Demokrasi Mücadelesi	87
2.5. FRANSIZ DEVRİMİ SONRASI KADIN	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKAN DEVRİMİ VE KADIN

3.1. DEVRİM PSİKOLOJİSİ, HALK VE KADIN	102
3.2. ANGLO-AMERİKAN TOPLUM VE KADIN	106
3.3. DEVRİMSEL SÜREÇ BOYUNCA YAŞANAN GELİŞMELER VE KADIN	111
3.4. BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ VE KADIN	119
3.5. AMERİKAN DEVRİMİ SONRASI KADIN	127

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DEMOKRASİ MÜCADELESİ VEREN KADINLAR

4.1. İNGİLİZ DEVRİMİ’NİN PÜRİTAN AKTİVİSTİ	135
KATHERINE CHIDLEY	
4.2. FRANSIZ DEVRİMİ’NİN JİRONDEN FEMİNİSTİ	140
OLYMPE DE GOUGES	
4.3. AMERİKAN DEVRİMİ’NİN KADIN HAKLARI SAVUNUCUSU	147
ELIZABETH CADY STANTON	

SONUÇ	153
KAYNAKÇA	157

KISALTMALAR

a.g.e.:	Adı geçen eser
a.g.k.:	Adı geçen kaynak
BTDK:	Birlik Tartışmaları Düzenleme Kurulu
s.:	Sayfa

GİRİŞ

Devrimler, varolan sistemlerdeki pürüzlerden kaynaklı olarak, toplumların bilinçlenmesi süreciyle gelişen bir uyanış olarak nitelendirilebilirler. Tüm evren, sistemler sürekli bir değişim içerisinde ise, doğal olarak dünya üzerinde yaşayan canlılar ve onların oluşturdukları sistemler de kaçınılmaz şekilde bu değişimin birer parçası olacaklardır. Ulusları oluşturan yazılı ve sözlü kurallar gibi toplumların temelini oluşturan unsurlar da değişimlerden kaçamazlar. Değişim, gelişimin bir ürünüdür. Bu çalışma ile değişimle beraber gelen kadın hakları konusundaki gelişmelerin kısa bir incelemesi yapılacaktır.

Tez, dört bölümden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda ulaşılabilen kaynaklar ile öncelikle devrim kavramı, devrimsel süreç ve sonuçlar imgelemeye çalışılmıştır. Devrim / reform ilişkisi ve devrim / demokrasi kavramları, tüm Avrupa'yı etkisi altına alacak olan değişimler eşliğinde yaşanan İngiliz Devrimi ve devrim boyunca kadınların verdiği demokrasi mücadelesi üzerinden okunacaktır. Kadınların, Aydınlanma Dönemi'ne kadar bulunduğu konumlar, değişimler ve etkileri bu dönemle karşılaştırmalı olarak verilecektir. Tezin ikinci kısmında Aydınlanma Dönemi öncesi ve süresince kadınlar hakkındaki görüşlerin nasıl bir değişime uğradığı ve Fransız Devrimi'ne olan etkileri ile devrimsel sürecin hangi şartlar altında ve nasıl başladığının araştırılması yapılarak kadının devrimsel süreç boyunca verdiği bağımsızlık mücadelesinin altı çizilecek; kadın hakları konusunda yaşanan gelişmeler incelenecektir. Tezin üçüncü kısmında ise Avrupa'daki gelişmelerden etkilenen Amerika'da yaşanan devrimsel süreç araştırılarak, devrim psikolojisi üzerinden, Anglo-Amerikan toplumlarda kadının konumu, devrimsel süreç boyunca kadınların verdiği demokrasi mücadelesi ve kadın hakları üzerinde durulacaktır. Tezin son kısmında ise üç devrimde de pek çok cesur kadının çabasına ithafen her devrimde öne çıkan bir kadının yaşam öyküleri ve demokrasi mücadeleleri ele alınacaktır. Bu kadınların, toplum içinde bilinç yükseltme adına zor koşullar altında, diğer kadınlara örnek olmalarının altı çizilecektir.

Çalışmanın amaçları arasında, devrimler boyunca verilen mücadeleler doğrultusunda kadının nasıl ve hangi şartlar altında kendini geliştirdiğinin araştırılması yapılarak, bu konuda gelecek nesillere bıraktıkları mirasların önemi ve değeri vurgulanacaktır. Bırakılan bu miras sadece kadını değil, toplumun genelini ilgilendirmektedir.

Bu çalışma ile aynı zamanda incelenen devrimlerle ilgili olarak, kadın hakları ve yaşanan tarihsel olaylar esnasında, kadınların verdiği mücadeleler ile ilgili anadilimizde yazılmış kaynakların azlığına da dikkat çekilmektedir. Yapılan araştırmalar çerçevesinde yabancı kaynakların da aynı kişiler üzerinden devrimler hakkında bilgi verdiğini ve pek çok kadının eril kalemle yazıldığını da göstermektedir. Yine araştırma esnasında karşılaşılan bir diğer durum ise, kadınların politik fikirleri hakkında verilen bilgilerde ilk olarak eril bir kişinin düşüncelerinden etkilendiğinin vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Devrimlerle ilgili yapılan bu araştırmalar ışığında, yazında eril gücün baskınlığı dikkat çekmektedir.

Elde edilen veriler sonucunda ulaşılan bilgilerde eksiklik ya da kadınların kimlikleri hakkında kesin verilerin olmayışı da tez araştırması sırasında göze çarpan başka bir kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum önemli tarihi olayların yazımındaki eril tahakkümü de kanıtlar niteliktedir.

Epistemolojik bir yaklaşımla, kadınların verdiği demokrasi mücadelesi sayesinde feminizm akımının nasıl bir süreçle bugünkü haline ulaştığının hipotezi kurularak kadının konumundaki değişikliklere ışık tutulmaya çalışılmıştır. Kadınlar, günümüz şartlarındaki statülerine oldukça zor bir süreçten geçerek ulaşmışlardır. Bu tez çalışması ile, incelenen İngiliz, Fransız ve Amerikan Devrimlerindeki kadının konumu ve günümüz kadının konumu arasındaki bağlantı sağlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ DEVRİMİ VE KADIN

1.1. DEVRİM VE DEVRİM İDEOLOJİSİ

Devrim (revolution) kavramı, İngiltere’de “Şanlı Devrim” zamanında (1688) “uygun” siyasi düzenin yeniden yapılandırılmasında olduğu gibi “döngüsel değişim” anlamına da gelmektedir. 1789 Fransız Devrimi ile, eski düzenin yıkımını ve yerine yenisinin inşa edilmesini kapsayan dramatik ve geniş kapsamlı bir değişim süreci olarak modern bir devrim kavramından bahsedilebilir. Esasen devrimler, yasa dışı kitle hareketini içeren halk ayaklanmalarıdır; çoğu kez özelliği itibarıyla şiddet içerir. Devrimler, sadece siyasanın değişimi veya yönetici elit grubun alaşağı edilmesi karşısında kökten değişimler getirmeleri bakımından isyanlardan ve ayaklanmalardan farklıdır. ¹ Halk ayaklanması, isyan veya gösteri, neredeyse evrensel diyebileceğimiz bir kent olgusudur. Ayaklanma veya isyanın yaratacağı etki kentsel yapının üç yönüne bağlıdır: Bu etki yoksulların ne kadar kolayca harekete geçirilebildiğine, yönetim merkezlerinin onlar karşısında ne kadar savunmasız olduğuna ve hareketin ne kadar kolay bastırılabilirliğine dayalı olarak değişir. İsyen ile toplumsal devrim arasındaki modern dengeyi kuran ise 1789 – 1799 Fransız Devrimi’nin, kentsel kamu düzeninin tarihindeki değişimdir. ²

Devrimler, toplumların yönetime/idareye gösterdiği bir reaksiyondur. Bu reaksiyon siyasal açıdan özellik olarak taşınması gereken meşruiyet kavramının yitirilmesi ile imgenlenmektedir.

Meşruiyet, siyasi istikrarı ve rejimin varlığını teminat altına almaya yardımcı oluyorsa, meşruiyet ortadan kalktığında, bunun sonucu muhtemelen ya bastırma yoluna gitme ya da geniş kapsamlı siyasi bir değişim olacaktır. Değişim, siyasi hayatın en önemli özelliklerinden biridir. Ancak siyasi düşünürler arasında değişimi gerçekleştirme tutumu birbirinden farklılık göstermektedir. Muhafazakarlar

¹ Andrew Heywood, **Siyaset**, Adres Yayınları, 14. Baskı, Ankara, Ağustos 2014, s.282

² Eric J. Hobsbawm, **Devrimciler**, Çev. Hatice Pınar Şenoğuz, Agora Kitaplığı, 1. Basım, İstanbul, Şubat 2006, s.253-258.

genellikle “muhafaza etme arzusu” gösterip, devamlılık ve gelenek adı altında değişime karşı çıkarken, liberaller ve sosyalistler gelişimin bir ifadesi olarak değişimi memnuniyetle karşılamışlardır. Gelişim yönündeki inanca derinden nüfuz eden şey, insan aklına ve insanların bilgi ve irfanlarını geliştirmek suretiyle tarihi ileri götürme ve daha ileri bir toplum yaratma kapasitesine olan inançtır. Değişim ister gelişme veya çürüme getirsin ister büyümeye veya düşüşe yol açsın, iki süreçten birinin sonucunda ortaya çıkacak olan “devrim”dir. Devrimler, tipik olarak, geçmişten beklenmedik ve çoğunlukla şiddete dayalı bir kopuşu beraberinde getirerek siyasi düzeni tamamıyla ve yeniden şekillendirir.³

Devrim, eski bir sistemi elitleriyle birlikte yerinden atan, hızlı, dramatik bir sistem değişikliğidir. Sistemi esas itibariyle bozulmamış bırakan küçük, ılımlı bir değişiklik devrim değil reformdur. Bazı rejimler, kitlesel hoşnutsuzluğu susturmak için, bir devrim yapmakta olduklarını iddia ederler, fakat değişiklikler büyük ölçüde makyaj olabilir. Gerçek bir devrim için, toplumun üst kesimlerinin de değişip değişmediğine bakmak gerekir. Eğer iktidar değişmemiş, elitler yerlerinden kıpırdamamışlarsa bir devrim olmamıştır.⁴

Devrimler tek bir gece gerçekleşen siyasi ve toplumsal olgular değildirler. Bir devrimin önceki aşamalarında genellikle idare çöker ve vergiler yükselir. İnsanlar artık hükümete inanmaz; gerçekte de hükümet kendisinden şüphe eder. Entelektüeller rejime yabancılaşır ve önerilen idealize edilmiş sisteme dönerler. Eski rejimi devirmeye adanmış komiteler, ağlar, hücreler ve tertipler oluşur. İnsanlar vergileri ödemeyi reddeder. Çözülemeyecek bir siyasal kördüğüm yükselir, çünkü siyasal pozisyonlar kutuplaşmıştır. Hükümet askeri birlikleri çağırır, ki bu geri teper ya da karşıt gruplar tarafından püskürtülür veya birlikler vazifeden kaçır. Eski rejime muhalefet etmiş olan fakat geçmişleri ve eğitimleri vasıtasıyla onunla hala bağlantılı olan insanlar yönetimi üzerlerine alırlar. Bunlar ılımlı, radikal olmayan reformlara öncülük ederler, fakat bu devrimciler arasındaki aşırıları için yeterli değildir. Aşırıları ılımlıları korkaklıkla ve eski rejimin güçleriyle uzlaşmakla suçlarlar. İlimlilerden

³ Heywood, s.282-283.

⁴ Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, **Siyaset Bilimi**, Çev. Atilla Yayla, Adres Yayınları, 2. Baskı, Ankara, Eylül 2015, s. 366.

daha kararlı ve dahi iyi organize olmuş olan ve ne istediklerini bilen aşırılar ılımlıları devirir ve devrim doruk noktasına ulaşır. Eski her şey yok edilir. İnsanların, aşırıların inşa edeceği yeni ideal topluma uyması istenir. Kötü insanlar bir terör döneminde cezalandırılır. Doğru yoldan ayrıldığı düşünülen devrimci yoldaşlar bile infaz edilir.⁵

Devrimciler bir tiranlık biçimini yalnızca onu bir başka tiranlık biçimiyle ikame etmek için devirme eğilimi gösterir. Örneğin; on yıldan az bir sürede Fransız kralları kendini tahta çıkaran ve daha önceki her şeyden daha katı olan bir polis devletini idare eden Napoléon tarafından ikame edilmiştir. Çarların kısmi despotizminin yerini Stalin'in mutlak despotizmi almıştır.⁶

Halkın büyük bir kısmının, politik bir sistemi değiştirmeye yönelik hareketi devrimlerin ana çıkış noktasıdır. Özellikle çalışan/işçi kesimden esinlenerek oluşan bir devrim yüksek çapta demokratik bir ilerlemeyi de beraberinde getirir. Burjuva demokrasisi aracılığıyla seçim ve reformlarla oluşması beklenen devrimci tutumların aksine, somut bir devrim güç ve aksiyon ile mevcut sistemi değiştirmeyi hedeflemektedir.⁷ Devrimci durum Amerika tarihinde değerlendirildiğinde ise farklılık göstermektedir.

Amerikalılar, kendilerinin Britanya ile 1776-1781 arasında yaptığı mücadeleyi “Devrimci Savaş” olarak adlandırır. Bazıları bunun gerçekten bir devrim olmadığını, çünkü Amerikan toplumunu yeniden şekillendirmediğini söyler. Gerçekten, onun en büyük liderlerinin bazıları kolonyal toplumdaki zengin ve önemli figürlerdir. Sadece İngiliz yönetiminden kurtulmak fakat elit pozisyonlarını korumak istemişlerdir. Bazılarına göre Amerikan mücadelesi bir devrim olmaktan çok bir bağımsızlık savaşıdır. Fakat Hannah Arendt'e göre Amerikan mücadelesi gerçekten bir devrimdir; belki de tarihinin tek tam devrimidir. Amerikan devrimcileri, Fransız devrimcilerine musallat olan “sosyal sorun” ile mücadele etmek zorunda kalmamıştır. Amerika'nın giyotinle başı vurdurulacak bir aristokratik sınıfı yoktur.

⁵ a.g.e., s.368-369.

⁶ a.g.e., s.370.

⁷ Articolo tratto da “**The Red Phoneix**”, giornale del Partito del Lavoro Americano, www.piattaformacomunista.com/Ilprocesso_rivoluzionario.pdf (21/06/2016 12:03)

Siyasal özgürlüğe ve dengelenmiş güçlere sahip adil ve dayanıklı bir anayasa tesis etme üzerinde odaklanılmıştır. Bu bağlamda ülkeler arasında devrimlerin öncesindeki ve sonrasındaki farklara dikkat etmek gerekir. Devrimden önce, devrimci hareket idealisttir ve devrimin daha iyi bir toplum meydana çıkaracağına kanidir. Devrimci düşüncenin özü toplumu yeniden yaratmanın mümkün olduğudur.⁸

13. yüzyılda İngiltere’de başlayan anayasal sürece göz atıldığında, Avrupa kıtasının geriye kalan bölümlerinde değişik formlar aldıktan sonra, koca bir okyanusu aşarak, Kuzey Amerika kıtasına devrimci hareket ulaşmıştır. Burada, özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinden göç eden ve Avrupa düşünce ve teknolojisine sahip insanlar arasında hem güçlenmiş hem de değişik biçimler almıştır. Bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik gibi üç kavram, Amerikan Devrimi ile Yeni Kıta’nın kuzeydoğu köşesindeki 13 Koloni’de iyice yerleşmiştir. 18. yüzyıl sonlarına doğru Batı Avrupa’ya dönmüş ve orada Büyük Fransız Devrimi ile büyük bir patlamaya yol açarak, o zamana kadar gelişen tüm kavramlar ve yeni örgütlenme biçimleriyle “Eski Rejim”in çatışması, ortaya hiçbir coğrafi sınır tanımadan gelişen, yayılmacı ve patlayıcı güçler ortaya çıkarmıştır. Bunlardan milliyetçilik ve demokrasi, dönemin Endüstri Devrimi ve emperyalizmi ile körüklenerek, Batı Avrupa’dan Orta Avrupa’ya, oradan Doğu Avrupa’ya ve Osmanlı Devletinden geçerek dünyanın tüm bölgelerine yayılmıştır. İngiltere, Batı Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika, Osmanlı Devleti yoluyla Ortadoğu, 20. yüzyılda ise Asya ve Afrika kıtalarını içine alan ve değişik yerlerde değişik biçimler gösterse de, çıktığı yer ve özü hemen hemen aynı olan bu Büyük Dönüşüm, globalleşme “çeşitli insan topluluklarının kapsamlı global bir sistem içine alınma süreci” olarak tanımlanıyorsa, dünyanın globalleşmesini gerçekleştiren temel olgulardır devrimler. “Modern dünya”, “çağdaş dünya”, “çağdaş uygarlık”, “dünya politikası”, “Modern uluslararası sistem ve ilişkiler” gibi sürekli kullanılan kavramların da çıkış noktasıdır.⁹

15. yüzyılın ortalarında, günümüzdeki kullanım şekliyle, ortaya çıkan devrim kavramı, yapısı ve algısı çok net ve tek bir tanım şeklinde açıklanamamakla birlikte

⁸ Roskin vd., s.371.

⁹ Oral Sander, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e**, İmge Kitabevi, 29. Baskı, Ankara, Ekim 2015 s.150.

ortak noktada buluşan pek çok tanıma rastlamak da mümkündür. Bu ortaklıklardan en göze çarpanı ise, “devrim” ile toplumsal, siyasal ve ahlaki kuralların önemli derecede ve ani olarak değişime uğramasının kastedilmesidir.

Marksistler’de ise “devrim” kavramının kullanımı çok belirgin ve dar bir anlamdadır. Marksistler devrimlerin, bir hükümetin alaşağı edilmesini veya tamamıyla yeni bir rejimin kurulmasını içeren önemli siyasal olaylar olduğunu idrak etmelerine rağmen, bu değişimleri derin toplumsal dönüşümlerin bir yansıması olarak yorumlarlar. Bu durumda, devrimin esası kökten toplumsal bir değişim, yani bir iktisadi sistemin veya “üretim biçiminin” yıkılması ve yerine bir başkasının kurulmasıdır. Dolayısıyla, bir Marksist, Amerikan Devrimi’nin devrimsel bir değişim getirdiği yönündeki fikri reddeder, bu devrim, eski İngiliz kolonilerine bağımsızlığı getirmiş ve anayasal bir cumhuriyetin kurulmasını sağlamış olmasına rağmen mülkiyet sistemini ve toplumsal yapıyı değişime uğratmamıştır. Bununla birlikte pek çok Marksist, İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimlerini feodal üretim biçiminden kapitalist üretim biçimine tedrici bir dönüşümü sağlaması bakımından “burjuva” devrimleri olarak nitelendirilirler. Bu bakış açısından, devrimler, sadece beklenmedik ve dramatik siyasal kargaşa dönemleri değildir, aynı zamanda toplumsal dönüşümün gerçekleştiği uzun ve çok derin dönemlerdir. Marksist teoride, devrim sosyo-ekonomik seviyede mevcut olan çatışmalar sonucunda ortaya çıkar. Devrim, baskı uygulayan ve baskıya maruz kalan; sömüren ve sömürülen arasındaki çatışmayı yansıtır. Marx, devrimin sınıf mücadelesinin bir sınıfın diğerini devirip, yerini almasını sağlayan açık bir çatışmaya dönüştüğü noktada gerçekleşeceğine inanmaktaydı. Fransız Devrimi “burjuva” devrimi olarak nitelendirildiği gibi Rus Devrimi de daha sonra sosyalizmin inşa edilmesiyle ve sonunda tamamen komünizmin tesis edilmesiyle sonuçlanacak bir süreci başlatan “proleter” bir devrim olarak görülmüştür.¹⁰

“Tarihte Şiddetin Rolü” üzerine çalışan Engels, şiddetin hiçbir zaman birincil bir toplumsal fenomen olmadığını iddia etmektedir. Şiddetin “politik” açıdan kullanımında ise, daha öncelerden kaynaklanan ekonomik bir durumun etkili olduğu

¹⁰ Heywood, s.283.

görülmektedir. Bazen de şiddet, ekonomik bir evrim sürecinde, farklı hak ve ayrıcalıklara sahip olunmasına aracılık eder. Fakat devlet, ekonomik bir reform için şiddete başvurduğunda, siyasi gücün devrilmesi ile sonuçlanacak bir mücadele başlar: Devrim.¹¹ Şiddet, iyi yönetilemeyen devrimlerin başvurduğu ilk araçlardandır. Var olan sistemin köktenci değişimde, tepeden inme bir devrim için de, alttan üste doğru ilerleyen bir devrimci durumda da şiddet içeren unsurlar bulunmaktadır.

Başka bir devrim teorisi ise Alexis de Tocqueville tarafından 1789 Fransız Devrimi'nin meydana gelmesini açıklamak için ortaya atılmıştır. Tocqueville devrimin, daha sıklıkla ümitsizlik, kabullenme ve siyasi ataletle ilişkilendirilen koşullar olan mutlak bir yoksulluğun ve büyük mahrumiyetin sonucunda nadiren ortaya çıktığına işaret etmektedir. Aksine, devrimler, uzun baskıcı bir yönetimin ardından hükümetin denetim mekanizmasını esnettiğinde patlak verir. Tocqueville'e göre kötü bir yönetim için en tehlikeli an, yönetim tekniklerini iyileştirmeye çabaladığı dönemlerdir. Siyasi değişim yönündeki talebi karşılamak yerine reformlar halkın beklentilerini arttırabilir ve devrimci hareketlerin ortaya çıkmasına yol açabilir. Meşruiyet kaybının neticesi ya devrimdir ya da baskıdır. Bu tip rejimlerde, siyasi değişim büyük olasılıkla halk tarafından yapılan bir devrimden ziyade siyasi ve askeri elit grup içinde ortaya çıkan ayaklanmanın sonucunda meydana gelir.¹²

Crane Brinton, İngiliz, Fransız, Amerikan ve Sovyet devrimlerini karşılaştırmalı olarak inceledikten sonra, şu ortak noktaları saptamaktadır:

- Dört devrim de belirli bir gelişme düzeyine varan toplumlarda ortaya çıkmıştır. Bir umutsuzluktan değil, tersine, beklentilerin gerçekleşmemesinden ve devrimin daha iyi koşullar yaratacağı umudundan doğmuştur.
- Dört örnekte de, devrim öncesinde şiddetli sınıf çatışmaları vardır. Ama ayrıcalıklı sınıfa karşı asıl mücadeleyi veren en yoksul sınıf değil, ayrıcalıklı sınıfa en yakın olanaklara sahip bulunan sınıftır. Aristokrasiyi

¹¹ Roger Garaudy, **Rivoluzione**, Treccani Enciclopedia, www.treccani.it/enciclopedia/rivoluzione (Enciclopedia-del-Novecento), (21/06/2016 15:09)

¹² Heywood, s.286.

burjuvazi, yani gelişen toplumsal-ekonomik koşullar içinde giderek güçlenen sınıf yıkmıştır.

- Devrim önesinde görülen en dikkati çekici özelliklerden birisi de, aydınların rejimi tam anlamıyla terk etmiş olmasıdır. Aydınlar bir yandan rejimi ve yöneticileri çok sert bir biçimde eleştirirken, öte yandan da devrimci ideolojinin oluşumuna ve yayılmasına katkıda bulunduklarına tarih tanık olmuştur.
- Hükümet organları, yetersizlikten ya da ihmalden dolayı işlemez duruma gelmişlerdir. Yeni koşulların yarattığı sorunları karşılayamamışlardır.
- Yönetici sınıf, bir zamanlar gücünü oluşturan niteliklere, kendine olan güvenini yitirmiştir. Yönetici sınıfın bir bölümü devrimci harekete katılmıştır.
- Hükümet karşı karşıya bulunduğu parasal sorunları kesinlikle çözemeyeceği izlenimi vermektedir. Devletin kaynakları yetmemekte, başvurulacak çözüm yolları birbiri peşi sıra sonuçsuz kalmıştır.
- Dört örnekten de, halkın hoşnutsuzluğunu gösteren ilk hareketleri hükümet güvenlik güçlerini kullanarak bastırmak istemiştir. Ama güvenlik güçlerinin kötü kullanılması sonucunda karışıklıklar artmış, yayılmıştır. Zamanla polisten ve askerlerden devrimcilere katılanlar olmuştur. Kalanlar ise rejimi savunmakta eskisi kadar hevesli davranmamıştır.¹³

Crane Brinton'ın yorumlamasında geçtiği gibi, devrimsel hareketin tabanında halka uygulanan baskıcı bir kuvvet, sıkı bir vergi politikası ve aristokrasinin sahip olduğu gücü kaybetme korkusu ve yeni bir güç haline gelen burjuvazinin henüz sahip olduğu konumu ve ayrıcalıklarından vazgeçmemesi yatmaktadır. Bu birleşenler bir araya geldiklerinde tek bir amaç uğruna mücadele etmeye hazırdırlar; sistemi değiştirmektir.

¹³ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, Ekim 2010, s.188-189.

1770'ler ve 1780'ler Fransa'sında, beraberlerinde ciddi bir iktisadi bunalımı getirmişlerdir ki; devrim için ateşleyici güç etkenlerinden biridir. Söz konusu iktisadi bunalım uzun bir refah birikimi dönemini takiben ortaya çıkarmış ve bütün sınıflar, statülerinde ani ve ciddi bir düşüşle karşı karşıya kaldığı için kızgınlık ve şiddetli huzursuzluk hislerinin doğmasına neden olmuştur. Bu huzursuzluk ortamında, toplumun yapısı iki içsel gücün zorlayıcılığından kaynaklanan bir bozulma tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Birinci güç, birbirleriyle iyice ters düşmüş olan Üst Tabaka (aristokrasi) ve Alt Tabaka (burjuvazi, köylüler ve şehirlerdeki proletarya) arasındaki çekişmedir. İkinci güç, Tabakaların ikisinin de, monarşinin siyasalarından ve mutlakiyetçiliğin içerimlerinden kopmaya yönelik eşzamanlı girişimleridir. Bu ortam kısa süreliğine de olsa merkezi iktidara karşı doğal olmayan bir ittifak kurulmasına zemin hazırlamıştır.¹⁴ Bu ittifak devrimin fitilini ateşlemek için önemli bir etken haline gelmiştir.

Devrimler halkı, doğrudan ve kaçınılmaz olarak başlangıç sorunuyla yüz yüze getiren yegane siyasi olaylardır. Devrimleri değişim olarak tanımlamanın cazibesine kapılmak mümkün olsa da, asla yalnızca değişimden ibaret değildirler. Antikite, siyasal değişime ve ona eşlik eden şiddete oldukça aşinadır; fakat bunlar yeni bir şey yaratmaya muktedir görülmemektedir. Devrim daimidir ve laik yönetimin tüm biçimleri için geçerlidir. Laiklik, yani dinin siyasetten ayrılması ve kedine has itibarıyla dünyevi bir alanın oluşması, devrim olgusunun şüphesiz hayati bir unsurudur. Devrim dediğimiz şey, tam da yeni ve laik bir alanın doğuşunu getiren o geçiş safhasıdır.¹⁵

¹⁴ Stephen J. Lee, **Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980**, Dost Kitabevi, 4.Baskı, Ankara, Şubat 2014, s.11.

¹⁵ Hannah Arendt, **Devrim Üzerine**, Çev. Onur Eylül Kara, İletişim Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2012, s.23-30.

1.1.1. DEVRİM VE REFORM İLİŞKİSİ

“Devrim” kelimesi, içerdiği şiddet ve karmaşık sonuçlarından ötürü toplumda negatif bir algı oluşumuna sebebiyet vermektedir. İkame ve idarede sarsıntıda olan bir siyasi sistem, reformlar aracılığıyla bir kurtarma planına yönelebilir. Bu reformlar, halkın ihtiyaç ve taleplerine cevap vermiyor ise, devrim yine kaçınılmazdır. Toplumsal ve siyasi sistem kısmen değil, külliyen bir değişime uğrar. Devrimler her zaman için aşağıdan yukarı ivme kazanan bir hareket olmak zorunda değildir. Halkın üst tabakası da, alt tabakası da sistemden kopuşu gerektiren devrimci harekete başlayabilir.

Devrimci değişim, genellikle reform olarak düşünülür; toplumsal ve siyasi bir sistem içerisinde gerçekleşen tedrici ve artış gösteren ilerlemelerdir. Reform, devamlılık içinde meydana gelen bir değişimi; örneğin bir kurumun tamamen ortadan kaldırılmasını ve yerine yenisinin konmasını değil, yeniden örgütlenmesini veya yeniden yapılandırılmasını temsil eder.¹⁶ İlerleyen bölümlerde incelenen devrimler çağı boyunca, devrimsel süreçlere geçiş dönemleri de dahil olmak üzere, mevcut sistemi öncelikle yok etmek yerine, hoşnutsuzlukları ve çıkan çatlak sesleri engellemek ve de sistemi güçlendirmek, zaman zaman inandırıcılığı kazanmak/arttırmak üzere, “sosyalist” bir imaj çizen yönetimler reformlara başvuracaklardır. Bu süreç boyunca gerçekleşen reformların tek bir ortak noktası bulunmaktadır; var olan mevcut sistemi korumaktır. Bu korumacı önlemlerin arkasındaki ilk sebep ise; gücü elinde tutan sınıfın, menfaatlerini ön planda tutma çabasıdır.

Klasik metinlerdeki, “bugün her şey nihai hedef hiçbir şey” ifadesi, reformcu sorunsalın evrensel kimliğidir. Reformculuk sorunsalı temelde burjuva ideolojisinden kopamamanın üzerinde şekillenir. Reformculuk teorik/tarihsel arka planını sistem içinde kurarak bir sorunsal, bir proje sunar. Devrimler ise, sorunsalı teorik/pratik konumlanışıyla sistem dışı bir söylemi ilke edinir. Bu bağlamda ulusal sorun, kadın sorunu, global sorunlar gibi sorunların sonuna dek devrimci bir bakış ve pratikle

¹⁶ Heywood, s.282-283.

tüketilmesi sistem içinde kalınarak olanaksızdır. Öznel güç, (parti, kitle örgütleri, kadın hareketi, ulusal hareket, muhalefet odakları) sistemin tüketemediği sorunları devralıp tüketmeye başlayınca ortaya bir gerilim çıkar, bu gerilim zaten nesnel olarak sistem dışına taşar. Reformluluk; dünya tarihi planında ve ulusal ölçekte bu durumu öngörememektedir.¹⁷

Bir toplumun üyelerinin verili bir rejime bilinçli, homojen ve tutarlı bir biçimde bağlandıklarını varsayan sistemler içerisinde bile devrimsel olgularla karşı karşıya kalınabilir. Bir rejim ya meşrudur ya da değildir; halk ya normatif rıza ya da fiziksel zor nedeniyle itaat etmek mecburiyetinde bırakılabilir; egemenlik altındaki sınıf veya sınıflar ya bir devrimci anlayışa sahiptir ya da statükoyu benimser ve küçük reformlardan hoşnut bile kalabilirler. Bu sebeplerden dolayı, devrim ve reform arasındaki ilişkiyi incelerken aynı zamanda; zor ve rızanın karşılıklı bağımlılığına, farklı bilgi türlerinin varlığına ve karşılıklı ilişkilerine, rakip insani ilgi ve arzuların geniş etki alanına ya da süreksiz ve yerleşik güdülenme ihtimaline de önem verilmesi gereklidir.¹⁸ İlerleyen bölümlerde incelenen İngiliz, Fransız ve Amerikan devrimlerinin; devrim öncesi mevcut sistemlerindeki boşlukların, gerek zor kullanılarak (idamlar, yasaklar, sürgünler gibi) gerek rıza alınarak (ünvanların satılması, kilisenin devreye girmesi, ittifakların oluşması gibi) kapatılması yolu izlenmişse de; farklı bilgilerin varlığı ve Rönesans, Aydınlanma dönemlerinin de etkisiyle, bu fikirlerin ideolojik olarak benimsenmesi devrimsel koşulların oluşmasını sağlamıştır.

Bir toplumda iki türlü değişiklik olabilir. Birincisi, reform biçimindedir. Toplumlar da diyalektiğin bu temel yasasına uyarlar. Doğada olsun toplumda olsun önce bir nicel birikim konağı yaşanır. Sonra nitel bir sıçrama, bir patlama konağına geçilir. Reformlar, toplumda evrim konağında tek tek yapılan değişikliklerdir. İkincisi ise devrimlerdir; bir sıçrama, bir patlamayla ortaya çıkan değişimlerdir. Reform; mevcut düzen içinde, sosyal düzen değişmeden onun sınırları içinde yapılan

¹⁷ Sezai Sarioğlu, , **Demokrasi Mücadelesi ve Devrim Perspektifi Birlik Tartışmaları – 1, Tartışma Tutanakları**, BTDK Yayınları, İstanbul, Kasım 1989, s.20.

¹⁸ Göran Therborn, **İktidarın İdeolojisi İdeolojinin İktidarı**, Çev. İrfan Cüre, Dipnot Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2017, s.119-120.

değişimlerdir. Devrim ise mevcut sosyal düzeni temellerinden tepesine kadar alt üst eden, onu parçalayarak değiştiren bir olaydır. Devrimlerle reformun sınırlarını, ilişkisini iyi belirlemek gerekir. Reformların ikili karakteri vardır. İlk olarak, burjuvazi devrimi engellemek için reformlar yapar. Devrimci sınıfları, devrimden vazgeçirmek için reformlara başvurur. Bunlar gerici reformlardır. Bir diğer reform ise devrimci sınıfların zoru ve baskısı ile burjuvazinin verdiği tavizler biçiminde gerçekleşir. Bunlar ise ilerici, devrimci sınıfı daha iyi mücadeleye hazırlayan reformlardır. Devrimler, istemekle olmazlar; tarihi, ekonomik, sosyal şartların zorlamasıyla ortaya çıkarlar ve devrimcilerin de bu koşulları subjektif olarak istemeleri ve değerlendirmeleri gerekir.¹⁹ İngiliz devriminde, burjuvayı temsil eden Avam Kamarası sürecin ilk aşamalarında gerici reformları benimserken; Fransız devriminde, devrimci sınıfların baskısı ve burjuvazi desteği ile ilerici reformların yapılmaya çalışıldığı gözlemlenecektir.

Diderot'un deyişiyle, “akla aykırı yasalara karşı, bunlar düzeltilinceye kadar, sesimizi yükselteceğiz; ancak bunu beklerken, bu yasalara itaat edeceğiz. Kendi özel girişimiyle kötü bir yasayı çiğneyen bir kişi, başkalarının da iyi yasaları çiğnemesine izin vermiş olur” fikri ile temkinli filozof görüntüsü çizmektedir. Diderot'un kaygısı, varolan düzenin bir anda zorla değiştirilmesi anlamında devrim düşüncesinin yadsınmasına, bunun yerine değişimi üstten yapan reformlara bağlayan evrimci yaklaşımın benimsenmesine yol açmaktadır. Değişim konusunda halkı devre dışı bırakıp yukarıdan gerçekleştirilecek reformlara bel bağlayan filozoflar, ağırlıklı bir biçimde hukuk alanına eğilirler. Sorun, tüm bu reform önerilerini kimin uygulayabileceğidir.²⁰ Uygulanan hukuki, siyasi ve eğitim alanındaki reformlar ise, ilerici özellik taşıdığını varsayarsak, devrimci sınıfın hareket alanının daha da genişlemesi sonucunu doğurur ve bu konumdan hareketle reformların, devrimlere zemin hazırladığı görüşü kabul edilebilir.

¹⁹ Nurullah Ankut, **Demokrasi Mücadelesi ve Devrim Perspektifi Birlik Tartışmaları – 1, Tartışma Tutanakları**, s.53-55.

²⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları, Duygu Türk, Ayhan Yalçınkaya, Zafer Yılmaz, Filiz Zabcı, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2014, s. 533-534.

Devrim ve reform ilişkisi incelenirken genellikle biri diğerrinin antitezi olarak görölmekte ve özellikle politikacıların, reformları devrimlerin başlamasını geciktirdiğı hususundaki görüşleri de bu yargıyı desteklemektedir. Fakat bu durum esasında ne tür reformların uygulamaya konulduğı/konulacağı yönünde değerrlendirmeler gerektirir. Reformlar üzerine genel kanı; ılımlı ve barışçıl değışiklikler yapılırken, aynı zamanda devamlılığı ve stabilitesini de garantileyen, var olan kuralların günün şartlarına uygun hale evrilmesidir. Ancak bazı reformlara tanık olunmuştur ki; devrimsel süreçlerde “itici güç” etkisi yaratabilmiş ve hatta devrimsel sonuçlar doğurabilmişlerdir.²¹ Bu itici gücün örneklerine özellikle Fransız devrim tarihinde belirgin şekilde rastlanmaktadır.

Fransız Devrimi’ni hazırlamış olan bütün fikirler ve duygular arasında, tastamam kamusal özgürlük fikrinin ve duygusunun en son ortaya çıkmış olmasıdır. Daha henüz özgür kurumlar fikri zihinlerde doğmazdan önce, Devrim’in gerçekleştirdiğı bütün toplumsal ve idari reformların düşüncesi çoktan tasarlanmıştır. Letronne, “Fransa’nın durumu İngiltere’ninkine kıyasla çok daha iyidir, çünkü burada ülkenin bütün görünümünü değıştirecek reformları bir anda gerçekleştirmek mümkündür, halbuki İngilizlerde, böylesi reformlar her zaman için partiler tarafından engellenebilirler” demektedir. Demek oluyor ki, söz konusu olan, bu mutlak erki yıkmak değil ama imana getirmektir.²² Tocqueville’in buradaki görüşü, devrimsel sürece Fransız halkını taşıyan unsurun “özgürlük” kavramı olmasıdır. Eski Rejim’in daha hüküm sürdüğü yıllarda, Fransızlar’ın bu ideoloji doğrultusunda yaptığı reformların, erki elinde bulunduran sınıfın halkın isteklerine yanıt vermek hususunda değışime mecbur bırakıldığının altını çizmektedir. Diğer bir taraftan dikkat edilmesi gereken husus ise, siyasi örgütlerin bu değışime verdiği taviz ya da reaksiyonlardır. Bu reaksiyonlar çerçevesinde süreç devrimsel boyuta taşınabilir.

Özellikle siyasi devrimler, insanların zihinlerinde yerleşmiş inançlardan kaynaklanabilir; ama bu devrimlerin ortaya çıkmasının birçok başka nedeni de

²¹ Harry Quelch, **The Social Democrat**, Transcribed by Ted Crawford, Vol. XI, No 6, June 15, s. 331-337

²² Alexis de Tocqueville, **Eski Rejim ve Devrim**, Çev. Turhan Ilgaz, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, Ağustos 2004, s. 245-250.

vardır. Hoşnutsuzluk sözcüğü bu nedenleri özetler. Hoşnutsuzluk yaygınlaştıkça, genellikle yönetime karşı mücadele edecek kadar güçlenebilecek bir topluluk oluşmuş olur. Hoşnutsuzluğun, etkilerini gösterebilmesi için uzun bir süredir birikmiş olması gereklidir. Bu yüzden devrim, başlamakta olan bir diğer olguya yerini bırakacak son bulma süreci içindeki bir olguyu değil, evrimi hız kazanmış sürekli bir olguyu temsil eder. En muhafazakar halklar bile, şiddetli devrimler yaşamışlardır. Bu halklar, muhafazakar olduklarından tedrici evrim geçiremezler veya çevredeki değişikliklere/reformlara uyum sağlayamazlar; uyumsuzluk çok aşırı bir boyuta ulaştığında da, aniden uyum sağlamak zorunda kalırlar. Bu ani evrim ise, devrimi oluşturur. Tedricen uyum sağlayabilmeyi beceren halklar da devrimlerden her zaman uzak kalamamışlardır. İngilizler, kendini mutlak kılmak isteyen krallık ile temsilcileri aracılığıyla kendi kendini yönetme talebinde bulunan millet arasındaki bir asırlık mücadeleyi ancak 1688 yılında bir devrim ile sonlandırmayı başarmışlardır.²³

Devrimler, güç ilişkileri eski rejimi aşındıracak biçimde değiştiği belirli konjonktürlerde, bir başka deyişle, hem toplum içerisinde hem de toplumun dış ilişkilerinde önceki bütünü ve onun onaylamalar ve yasaklamalar sistemini eklemsizleştiren ekonomik, siyasal, ideolojik çelişkiler ve eşitsiz gelişme durumlarının ortaya çıkması dolayısıyla gerçekleşmişlerdir. Yani bugüne kadarki devrimlerin dinamiği, var olan toplumun tümünden dönüştürülmesini öngören ve isteyen bir devrimci sınıf ideolojisinin ve bu ideolojiyi pratiğe geçirmenin dinamiği olmamıştır. Aksine süreç, var olan rejimin koruyucu matrisinin, çoğu kez had safhadaki yeni bunalımın kendisinden doğan, özgül, sınırlı ve çoğu kez oldukça “reformist” istemler yüzünden parçalandığı bir durumda hız kazanmıştır. Durumun niteliği ise bu istemlere devrimci bir anlam kazandırmış, en değişik mücadeleleri ve deneyleri kapsayan kolektif bir süreç içinde kitleler arasında devrimci bir ideoloji geliştirmiş ve yaygınlaştırmıştır.²⁴ Bu hususta, devrimci ideoloji yaygınlaştırılırken halkları harekete geçirmek üzere kullanılan ve öne çıkan vaatler arasında “demokrasi” yer almaktadır.

²³ Gustave Le Bon, **Devrimin Psikolojisi**, Çev. Ayten Gündoğdu, Scala Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul, Nisan 2011, s.33-34.

²⁴ Therborn, s.128-129.

1.1.2. DEVRİM VE DEMOKRASI

Demokrasi sözcüğünün Eski Yunan'dan geldiği ve “halkın iktidarı” demek olduğu kanısında pek çok tarihçi birleşmektedir; ancak bu ifadenin günümüze uyarlanması noktasında; beşeri, siyasi ve ekonomik açılardan tekrar değerlendirilmesi gereklidir. Eski Yunan'da bahsedilen bu iktidarın sahibi olan halk, emrinde köleleri olan zengin bir sınıftır ve köleleri hiçbir hakka sahip değildir; belirli sayıda mülk sahibi zenginlerin bu iktidara ulaşabilmesi yani sınırlı bir demokrasiden bahsedilebilir. Bu şartlar altında aynı zamanda gerçek bir özgürlük kavramından bahsetmek de pek doğru olmayacaktır. Eski Yunan'da, kadınların durumu da kölelerinkine benzerlik göstermektedir. Demokrasi adına hiçbir yetkisi/etkisi yoktur; mal mülk edinemezler ve 15 yaşından itibaren evlendirilebilirlerdi. Genel bir durum değerlendirmesi yapıldığında eski uygarlıklarda durum aşağı yukarı Yunan'dakinden farklı bir tablo çizmemektedir. Zıtlıklar arasında oluşturulmuş ve dengenin tamamen ayrıcalık sahibi olan sınıf tarafından sağlandığı bir toplulukta “demokrasi”den gerçek anlamda söz edilemez; ancak bir “devrim” potansiyeli bu gibi topluluklarda oldukça yüksektir. Demokrasi, özgürlük, eşitlik bir devrimi tetikleyebilecek ve kitleleri tek bir amaç uğruna bir araya getirebilecek kadar güçlü ve umut vaat eden hedeflerdir; eşitsiz hak dağılımına, kısıtlı özgürlüklere ve en önemlisi bir toplumda kendi temsiliyetinin bulunmaması ya da bir başkası tarafından temsil ediliyor olması da devrimci güçlerin oluşumuna zemin hazırlayan önemli sebeplerdir.

İnsanlığın esas hedefi demokrasi değil; özgürlüktür. Kuşkusuz ki sınıflardan, uluslardan, devletlerden ve siyasetten özgürleşmiş insana gidişte asıl dönemeç, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve somutta kapitalist artı değer sömürüsüne yani sömürücü sınıf egemenliğine son vermektir. Bu açıklamada bahsi geçen “siyasal ve toplumsal” devrimdir.²⁵

Lenin, proleter devrimlerin, burjuva sisteminden kaynaklanan adımlar ve ataklar sonucunda şekillendikleri konusunda bir iddia salık vermiştir. Ona göre, her devrimci durum ülkeden ülkeye ve içinde bulunan döneme/takvime göre farklılık gösterebilir;

²⁵ Çağatay Anadol, **Demokrasi Mücadelesi ve Devrim Perspektifi Birlik Tartışmaları – 1, Tartışma Tutanakları**, s.10.

fakat proleterin, kapitalist güçlerce sömürülmesi sonucunda, devrimsel süreç burjuva mentalitesine temsiliyet vermiştir.²⁶ Burada Lenin'in üzerinde değerlendirme yaptığı devrim, İngiliz Devrimi'dir. İşçi sınıfının sömürüsüne kendisinin engel olması yerine, temsiliyet hakkını burjuvalara savunmaları üzerine devretmiş olmalarını eleştirmektedir. Burjuvazinin ekonomik ve mali gücünün artması nedeniyle aristokratik özlü monarşi, burjuvazinin kimi öğelerine ülke işlerinin yönetiminde ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bu noktada monarşi kan kaybetmeye başlamış ve demokrasi yolunda, devrimsel açıdan; hem İngiliz, hem Fransız hem de Amerikan devrimlerinde adımlar atılmış hatta öncesinde monarşi kendi elleri ile yaptığı reformlarla dominant sınıfların önünü keserek devrimsel sürece hız kazandırmıştır.

Dönemin yükselen sınıfı burjuvazi tarafından örgütlenen ve yönetilen 1789 Büyük Fransız Devrimi sırasında, “Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik” (*Fraternité, Egalité, Liberté*) üçlü sloganı altında devrim, toplumun her kesimince benimsenmiş ve tarihe bu slogan ile birlikte not düşülmüştür. *Özgürlük*, konusunda halkın ilanı, her şeyden önce, iktidara gelen burjuvazi için söz konusudur; aynı burjuvazinin *Eşitliği* ilan ederken amacı ise, Eski Düzen (*Ancien Régime*) zamanında aristokrasinin yararlandığı ayrıcalıkları yok etmektir. *Kardeşlik*, burjuvazinin yeni iktidarının bir çeşit ülküleştirilmesi olarak belirtilmiştir. Üretim güçlerinin gelişiminden kaynaklı ekonomik durumun gerekliliklerine cevap veren Fransız Devrimi, Aydınlanma Çağı'nın filozoflarınca hazırlanmıştır. Bu filozoflar, monarşinin dayalı bulunduğu ilahi hukuk iktidarının ideolojik temellerini sarsmışlardır. Bu devrim, o zamana kadar feodal toplumun cenderesi içinde sıkışmış önemli toplumsal güçleri kurtarmıştır. Kentlerde olduğu gibi kırlarda da olağanüstü bir devrimci patlama olmuştur.²⁷ Bu devrimci patlamanın altında yatan en büyük güç ise; özgürlüğü beraberinde getirecek olan “demokratik” bir yönetim modelinin oluşturulacağına olan inançtır.

²⁶ Enrico Galavotti, **Rivoluzione e Democrazia**, Idee Per Un Socialismo Democratico, L'autogestione Di Una Democrazia Diretta, http://www.homolaicus.com/politica/rivoluzione_democrazia.htm (12/02/2017 14:05)

²⁷ Jacques Duclos, **Demokrasi ve Kişisel İktidar**, Çev. Kerem Kurtgözü, Başak Yayınlar, 1. Baskı, Ankara, Şubat 1987, s.17.

Demokrasi bir süreçtir, çeşitlenen, giderek çeşitlenen geniş halk yığınlarının, bütün toplumsal güçlerin, sınıfların kendilerine oluşturabildikleri, oluşturacakları bir yaşam tarzı, bir toplam ilişkiler sistemidir. Bütün yaşamın demokratikleştirilmesi, politikadan aile hayatına kadar, bütün insanlığı ilgilendiren bir hedeftir.²⁸ Aristoteles, devrimlerin nedenlerinden biri olarak, insanların eşitsizlikten kaynaklanan tek yanlı bir adalet anlayışının var olmasının üzerinde durmuştur. Saygınlıktaki eşitsizliğin ise devrimci durumları ortaya çıkarabilecek başka bir neden olarak görmüş ve şerefin kendilerinden aşağıda olanlara dağıtıldığını görenlerin ise devrimci bir ruh haline gireceğini öne sürmüştür. Zenginliğin belli bir azınlığın elinde toplanması, haksız üstünlük kazanma, bir sınıfın devletteki erklerin pek çoğunu ele geçirerek ortaya çıkan oransız büyüme gibi nedenleri devrimin genel sebepleri olarak sıralamıştır.²⁹ Bu sebeplerin ise bulunduğu ortak nokta “eşitlik” anlayışının eksikliğidir. Eşitliğin sağlanması için ise “demokratik” bir anlayışın hakim olması gereklidir. Eşitliğin sağlan(a)madığı toplumlarda, toplumun demografik yapısı göz önünde bulundurulmaksızın, toplumun sadece belli bir kesiminin güçlendirilmesi, otomatik olarak göz ardı edilen diğer kesimlerinin ortak paydada birleşerek kendi eşitlik anlayışlarının hayata geçirilmesi ve kısıtlamalardan da kurtulmak için kendi özgürlük ideolojileri çerçevesinde oluşturdukları hedefler doğrultusunda adımlar atmaya başlamak üzere bir araya gelmeleri olası bir devrimsel durumun kısa bir süreç içinde gerçek bir “devrim”e dönüşmesini sağlayacaktır. Amaç; yine özgürlük ve eşitlik, yani demokrasidir.

Demokrasi mücadelesi, gündelik mücadelede bizlerin global sorunlar da dahil, sınıf mücadelesini doğrudan kesen veya kesmeyen sorunları da içeren, her türlü sömürü ve hegemonya ilişkisine, yabancılaşılmaya karşı çıkmak, sınıf üretimindeki pozisyonlarıyla bağlantılı olarak pozitif süreçler kurmakla yükümlü olduğumuz anlamına gelir. Demokrasi-devrim tartışmasının en önemli uğraklarından bir tanesi de verilen bu mücadeledir.³⁰ Demokratik toplumlarda eğitim çok önemli bir istasyondur ve bu istasyonun gelişimiyle doğru orantılı olarak sınıfsal bölünmelerde

²⁸ Zülfü Dicleli, **Demokrasi Mücadelesi ve Devrim Perspektifi Birlik Tartışmaları – 1, Tartışma Tutanakları**, s.13.

²⁹ Ağaoğulları vd., s.148.

³⁰ Sarioğlu, s.19.

çeşitlilik artmaktadır. Bu durumda; “*demokratik toplumlarda sınıfsal farklılıklar olmamalı mıdır*” sorusu akıllara gelebilir. Aksine demokratik toplumlarda işgücü çeşitlenmeleri, farklı toplumsal sınıfların oluşumuna sebebiyet vermektedir. Burada önemli olan haksız rekabet, bir sınıfın işgücünün sömürülmesi, özelleştirmeye gidilerek ayrıcalıkların oluşumuna zemin hazırlanması gibi eşitsiz dağılımlara dikkat edilmesi gerekir. Demokratik toplumların en önemli çıkış noktası eşitlik ve özgürlük olduğuna göre demokrasi ile yönetilen ülkelerin bu değerleri göz ardı etmesi durumunda devrimci yapılanmalarla karşılaşma olasılığı yüksektir. Bu devrimci yapılanmalar devletin demokratik yapısına zarar verebilecek ve halkın bütünlüğünü tehlikeye sokabilecek türden ise anarşi ya da faşizm etkilerinin doğması beklenebilir. Bu nedenle demokratik toplumların yönetiminde, eşitlik ve adalet faktörleri her zaman göz önünde bulundurularak “kişisel özgürlükler”in korunması zorunludur. Aksi durumda devrimsel süreçle karşı karşıya kalınabilir.

Demokratik eşitlenme beraberinde doğal eşitsizlikleri getirebilir mi? Doğada her şey eşit şekilde bulunmamaktadır. Dehayı, güzelliği, sağlığı, gücü ve daha pek çok özelliği doğa eşit olarak barındırmamaktadır. Bu farklılıkları hiçbir teori ortadan kaldıramaz; dolayısıyla kalıtım yasaları insanların kapasitelerini birleştirmeye elverinceye kadar demokratik öğretiler zaman zaman sözlerle sınırlı kalacaktır. Aynı durum toplumlarda da görülür. Halk sınıflarının en iyi öğelerini ayıklayan demokrasi, bir zeka aristokrasisi yaratmıştır; bu durum toplumun üstün öğelerini alt düzeydeki öğelerle eşitlenmeyi amaçlayan teorisyenlerin düşlediklerinin tam tersidir. Dolayısıyla yasalarla kurumlar bireyleri aynı düzeye getirmeye çalışırken, uygarlığın ilerleyişi onları birbirinden daha çok farklılaştırabilir. Köylü ile feodal baron arasında çok büyük bir entelektüel farklılık olmayabilir, ancak işçi ve mühendis arasında çok büyük, her gün gittikçe artan bir fark vardır.³¹ Bu neticede, demokrasi mücadelelerinde yaşanan devrimsel süreçler boyunca sınıflar arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkları tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir; çünkü bu farklılıkları tetikleyen yine farklı dinamikler bulunmaktadır ki; en başta da “kişisel eğitim” yer almaktadır.

³¹ Le Bon, s.296-297.

Demokratikleşme, insanın özgürleşmesi sürecinin çok önemli bir parçasıdır. Demokratikleşmeyi derinleştirmek her alana yaymak, özgürleşmenin yolunu çok daha hızlı açacak bir olgudur.³² Bu hususta demokrasi mücadelesi veren İngiliz, Fransız ve Amerikan toplumlarının yaşadığı devrimsel süreç ve olgular irdelenirken, özellikle kadınların verdiği çifte mücadele üzerinde durulacaktır; hem demokrasi hem de var olma mücadelesi veren kadınların, tarihsel açıdan, bu önemli devrimlerin gidişatını nasıl etkiledikleri ve toplumlarında nasıl bir reaksiyon yarattıkları incelenecektir.

³² Dicleli, s.34.

1.2. DEVRİM ÖNCESİ İNGİLTERE VE KADIN (1603-1640)

İngiliz tarihinin en belirleyici yılları 1603 ve 1714 arasındaki yıllardır. Tarihler, toplumun hayatına değil, kraliçelerin ölümüne işaret eder. Bununla birlikte 17. yüzyılda modern İngiliz toplumu ve modern bir devlet şekillenmeye başlamıştır ve İngiltere'nin dünyadaki pozisyonu dönüşmüştür. 1603'ün İngilteresi ikinci sınıf bir güç olarak görülmektedir; 1714'ün Büyük Britanyası ise en büyük dünya devleti olacaktır. James ve Charles'ın yönetimi altında Amerika'nın kolonizasyonu henüz başlamaktadır; Anne'in yönetimi altında İngiltere, Amerika, Asya ve Afrika'da büyük bir imparatorluğu elinde bulundurmaktadır ve politika için belirleyici faktör koloni sorunlarıdır.³³ Din, her zamanki gibi siyasi ve ekonomik çıkarlar hususunda en güçlü araç olarak kullanılmış ve toplumun demografik yapısını belirleyen bir faktör olmuştur.

Tüm İngiliz erkek ve kadınları, 1600lerin başında, devlet kilisesinin üyesi olmak zorundadırlar ve bu duruma muhalefet olmak ise ceza gerektiren bir suçtur. İhanet ettiğinden kuşkuylanınlara işkence edildiği gibi, yerleşmiş dinsel inançlara aykırı düşünenler ise hala direğe bağlanarak yakılmaktadır.³⁴ Kiliseye gitmedikleri için cezalandırma Kraliçe'nin bir uygulamasıdır ve saraydaki kilise etkisi onun sayesinde sürmüştür. Kilisenin bu gücü, kadının konumu üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır.

Kadınların geleceğini şekillendiren bir diğer husus da “evlilik”tir; ortaçağ ve hatta öncesinde “evlilik” yoluyla devletlerin dış politikalarını yönlendirmesi yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir ve İngiltere tarihinde bunun pek çok örneğine rastlanmaktadır. Kadın; politik bir “pasif silah” olarak imgenlenmektedir ve devletler kendi çıkarlarını bu yola başvurarak gözetmişlerdir. James, 1613'te kızı Elizabeth'i, önde gelen Alman Protestanlarından birisi olan Palatine Elektörü Frederick ile evlendirmeye karar vermiştir. Charles'ı ise İspanya Kralı'nın kızıyla evlendirmek istemiş ve böylelikle Avrupa'ya barış getirmeyi amaçlayan James, kendi çocuklarını siyasi oyunların içine sürüklemiştir. Kadınlar, adeta bir barış paktı gibi görülerek

³³ Christopher Hill, *İngiltere'de Devrim Çağı 1603-1714*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2016, s.13-15.

³⁴ a.g.e., s.15.

siyasi platformda anılmış ve özgür iradeleri ile karar vermeleri engellenmiştir. Bu durum 17. yüzyıl İngilteresi'nde güçlü ve soylu bir aileden geliyor olsa da; kadınların her bağlamda ataerkil düzene boyun eğmeye mecbur bırakıldığını işaret etmektedir.

Parlamento, 17. yüzyıl İngilteresi'nde mülk sahibi sınıfları temsil etmektedir ve bu sınıf tamamıyla erkeklerden oluşmaktadır. Fakat halkı temsil etmesi gereken Avam Kamarası da ülkenin zenginlerinden oluşmaktadır ve hiç kadın üyesi yoktur. Kamarada sandalye sahibi olmak, yılda kırk şilin getiren serbest mülklülere tanınmakta; bu durum ise nüfusun %80 gibi büyük oranını oluşturan halkı yok saymak anlamına gelmektedir. Oy kullanma hakkı ise sadece özgür “erkeklerle” tanınmaktadır.³⁵ Hangi statüde olursa olsun kadınların seçme ve seçilme hakkı bulunmamaktadır. İlginç olan başka bir konu ise, özgürlük anlayışıdır. İç savaş öncesine kadar hiçbir topluluk bu ada ülkesinde “özgürlük” talep etmemiştir.

Britanya'nın bir ada olması, 16. ve 17. yüzyıllarda son derece önemli bir olgudur. İç Savaş'tan önceki 150 yıl Kıta'da hemen hemen kesintisiz savaşa tanık olunmuş; fakat İngiltere'de barış hüküm sürmüştür. Ulusal savunma donanmanın işidir; orduya ihtiyaç duymayan İngiltere, 1603'ten sonra İskoçya ile olan sınırı savunmaya gerek duymuştur. Bu durum sonraki yıllarda İngiltere aleyhine işleyecektir. Diğer bir taraftan izlenen hükümet politikası ve toplumsal ayrımcılık bir araya gelince bulunduğu coğrafya İngiltere'ye dezavantajlı bir durum yaratacaktır. Kral, İngiltere ve İskoçya arasında bir yasama birliği oluşturmak istediğinde, Avam Kamarası'nın tepkisini alacaktır. Charles'ın, İngiltere'deki Katolikler'e ibadet özgürlüğü tanınması başka bir iç karışıklığa sebep olarak, kendisine karşı güçlü bir muhalefetin kurulmasına zemin hazırlayacaktır. Charles'ın kontrolsüz vergi toplaması ve ödemeyi yapmayı reddedenleri, yargılama olmaksızın hapse atması “Haklar Bildirgesi”nin ortaya çıkmasını sağlamıştır.³⁶

“Haklar Bildirgesi”, Parlamento'ya danışılmadan vergi toplanmasını ve keyfi tutuklamaları önleyen, kralın güçlerini sınırlandıran bir bildirgedir; kadınlar bu bildirge kapsamında ele alınmamış ve cadılık, iffetsizlik gibi suçlamalarla keyfi

³⁵ a.g.e., s.23.

³⁶ a.g.e., s.23-30.

şekilde cezalandırılmaya devam edilmiştir. Diğer bir açıdan ise; kadınlar “vasıfsız” olarak görüldüklerinden, dolayısıyla “istihdam dışı” kaldıklarından gelirleri olmadığından vergi vermedikleri için, bu bildirge kapsamına dahil edilmemişlerdir. Diğer bir taraftan ise, kadınların özellikle enflasyon yılları boyunca “destek gücü” olarak değerlendirildikleri göz önüne alındığında, kadınlara yapılan haksızlığın altını iki kere çizmek gerekir.

Bir enflasyon yüzyılı olarak değerlendirilen 1640’tan önceki yüzyıl süresince buğdayın fiyatı sürekli artmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu tarımla geçinmektedir ve lordundan *yeoman*’ına (14. yüzyılda İngiltere’de küçük toprak işletmecisi sınıf) 14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar, mülk olarak ya da kiralama yoluyla, tarlasını kendi ekip biçen küçük çiftçiler, tutumlu, becerikli ve şanslı olanlar hayatta kalabilmektedirler. Ailede başarılı bir avukat ya da tüccarın bulunması ya da hukuk veya ticaret zenginliği ile “akıllı bir evlilik” refah içerisinde yaşanacak bir hayatın garantisidir. Fakat bu dönem geleneksel olarak *yeoman*ların altın çağı olarak değerlendirilmektedir. Bu küçük bağımsız çiftçiler yükselen sınıf olarak göze çarpmaktadır. Maden avının başlaması ile birlikte sanayinin gelişmesi, sanayi alanlarını beslemek için daha fazla yiyecek üretilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Tarımdaki bu atılıma İngiltere nüfusunun geniş kitlesi göz önüne alındığında ülke, sürekli olarak eksik istihdam halindedir. Sanayide bile istihdam, su gücüne bağımlılık nedeniyle, çoğu kez mevsimlidir.³⁷ Bu istihdam eksikliği, kadınların özel alandan kamusal alana geçişini hızlandırmıştır; fakat başka bir açıdan da kadının aileye ait topraklarda “ücretsiz” olarak çalıştırılması sorununun baş göstermesine neden olmuş; kendi arazisi bulunmayan ailelerin kadınları ise “ucuz işgücü” olarak çalıştırılmaya zorlanmıştır. Toplumun geneline, kadınların aile içi sorumluluklarına ek olarak, zorlu şartlara karşılık az bir ücretle çalıştırılması fikri empoze edilmiştir.

Kadınların, ucuz işgücü olarak görülmesiyle nüfus artış oranı 17. yüzyılın başlarında azalma göstermektedir. Kuzey Amerika’ya göç de, nüfusu etkileyen bir diğer faktördür. Kıtık, salgın hastalıklar ve ani ölümler çok sık görülüyordur ve sigorta söz konusu değildir. Fiyatlar istikrarsızdır; devletin ve kilisenin vergileri

³⁷ a.g.e., s.30-35.

yoksulları ezmektedir. Ortalama ömür beklentisi otuzbeş yıldan fazla değildir ve yoksullar için durum daha da vahimdir. Çalışma hayatı da kısadır. Otuzunu aşmış hiçbir kadının tarlada çalışamayacağı düşünülerek, yalnızca on sekizle otuz yaşları arasındaki kadınların ücretleri belirlenmiştir. Çok sayıda kişi açlık sınırında yaşadığı için bu ailelerin çocuklarının tarım, ev sanayii ya da her ikisinde birden çalışması kaçınılmazdır. 17. yüzyıl ahlakçılarının tümünün üzerinde durduğu “mutlak baba otoritesi”, ortalama bir evin ekonomik ihtiyaçlarına uygundur.³⁸ Durum kadınlar açısından değerlendirildiğinde oldukça dezavantajlıdır. Kadınların, herhangi bir güvencesi ve tazminatı bulunmamaktadır. Özellikle yaşlı olan kadınlar dezavantajı en yüksek olan grup olarak değerlendirilebilir; dönemin İngilteresi’nde yasal olarak kendisine tanınmış hiçbir hakka sahip değildirler ve mutlak eril gücün himayesi altında yaşamlarını sürdürmektedirler. İşsizlik ve yoksulluğun yüksek oranlarda olduğu göz önüne alınıp, bir aileye sahip olmayan yaşlı kadınlar, yaşamak için zengin kadınların ya da kraliçe Elizabeth’in kurduğu hayır kurumlarından gelen yardımı beklemeleri gerekmektedir; bu yardımı beklerken hasta olmaları ya da ölmeleri o dönem için olağan bir durumdur.

Kıtlık, geniş çaplı işsizlik, hükümetin dağılması gibi bir kriz durumunda İngiltere, müdahale edecek bir polis gücü ya da nizami orduya sahip değildir. Gloucestershire’lı işsizler para talep etmek ve yiyecek maddelerini zorla almak üzere kadınlı-erkekli gruplar halinde zenginlerin evlerini 1622 yılında yağmalamışlardır. Güney ve batı bölgelerde ise 1628-1631 yılları arasında isyanlar ve 1640-1643’te İngiltere’nin geniş kesimlerinde çitlenme; başka bir deyişle toprağın çitle çevrilmesi hareketi, karşıtı ayaklanmalar yaşanmıştır. Silah taşımaya yetkisi olanlar toprak sahibi sınıftır. Bu durum, sosyal ilişkilerin temelinde çıplak gücün yattığının göstergesidir. Köylü ayaklanmalarının önünü kesmek teoride monarşinin işidir; fakat mülk sahibi sınıfların desteği ile gerçekleşebilmektedir.³⁹ Kadınlar, tüm bu çatışmaların ortasında siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan herhangi bir hak talep etmemekte ya da talep etmeleri için bir fırsat sunulmamaktadır. Fransız Devrimi’nin ilk aşamalarında görülen halk dayanışmalarında olduğu gibi, İngiliz kadınları da

³⁸ a.g.e., s.38-40.

³⁹ a.g.e. s.43.

erkeklerle beraber yan yana olmalarına rağmen, devrim öncesi dönemde kendileri için bir adım atma girişiminde bulunmamışlardır.

Hükümetler ticareti esas itibariyle bir gelir kaynağı olarak görmektedir. İngiliz ticaretini gerek geliştirmek gerekse korumak için aktif olarak düzenlenmiş uyumlu bir politika söz konusu değildir. Fransız monarşisinden farklı olarak, bir İngiliz bürokrasisinden bahsetmek doğru olmayacaktır. Hükümetin kuralları, uygulandıkları kadarıyla, İngiliz ekonomisini katı bir hale sokuyor, serbest bir piyasada olması gerektiğinin aksine ekonominin talepteki değişmelere tepki vermesini daha zor bir hale getirmiştir. En çok sıkıntılı olan konu da tekellerdir. Pazar mücadelesinde ise, İngiltere saf dışı kalmaya başlamıştır. Akdeniz ticaretinde liderlik Fransa'nın elindedir; Hollandalı tacirler Baltık nakliyle, Kuzey Amerika ve Batı Hint Adaları'ndaki İngiliz kolonileriyle olan ticaretin kontrolünü ele geçirmiştir. Dolayısıyla hükümete karşı çıkmak için pek çok ekonomik neden vardır. Sanayiciler, tacirler, tahıl üreticileri daha serbest bir ticaret, daha az hükümet düzenlemesi istiyor ve tekellere karşı duruyorlardır; beyefendiler himayenin ağırlığından, feodal tasarruf biçimlerinden ve orman yasalarından kurtulmak, ayrıca çitlenme için daha serbest kalmayı ve yeni arazileri ekime açmayı talep etmektedirler.⁴⁰ Bu şartlar altında kadınlardan beklenen arazilerde ücretsiz emek işçisi veya düşük bir ücretle geçimlik bir hayat sürmesi, yasalar karşısında onları temsil eden erkekler tarafından beklenmektedir. Bu dönem içinde düşük sınıftan gelen erkeklerin de, kadın ve çocuklar gibi, seçme hakkı bulunmadığından ve Avam Kamarası da ülkenin zenginlerinden oluştuğu düşünüldüğünde, etkin bir söz söyleme hakkına/tahakküm kurma gücüne sahip olmadığı da bilinmektedir.

Esasında, devrimlerin tarihi de göstermektedir ki; “sınıf çatışması” kollektif hareketlerin temelini oluşturur ve sınıflar arası keskin farklılıklar kadınların, devrimler çağında başta olmak üzere, bastırılan sınıf olarak kendi mücadelesini vermek zorunda kaldığı görülmektedir. Örneğin 17. yüzyıl başlarında İngiliz Devrimi hareketlerinde/manifestolarında kadınların yüksek katılımı olduğu, ayrıca demokrasi

⁴⁰ a.g.e., s.56-59.

ve eşit haklar için mücadele ettiği kayıtlara geçmiştir.⁴¹ Devrim öncesi ve süresince İngiltere kadınların işgücüne, ekonomik bunalımları atlatmak ve genişlemek sebebiyle, ihtiyaç duyacaktır.

İngiltere'nin ekonomik açıdan zayıf durumda olduğu bilinmektedir. Yüksek vergi oranları Batı Avrupa'nın bütünü için ortaktır; fakat İngiltere'nin pazardan dışlanması, "beyefendi" ünvanının satışa konularak gelir kaynağı yaratılması sonucunda bozulan demografik yapı ve ülkeyi savunacak askeri gücün eksikliği, hükümetin uygulamaya koyduğu yanlış ekonomi politikaları ülkede çıkacak bir kaos için uygun zemini hazırlayan nedenlerden sadece birkaçıdır. Tüm bu nedenlere ek olarak, dini grupların çatışmaları da tahtın gücünü azaltmaktadır. Kral ve Parlamento arasında yaşanan anlaşmazlıklar da, ülkenin dış politikasında ciddi dalgalanmalara yol açmıştır. Tüm bu karışıklıklara ek olarak, politik ve ekonomik açılardan yaşanan dalgalanmalar esnasında, dönemin İngiltere'sinde kadın için bahsedilen ve uygun olan konum "evinde" ve "aile" içerisinde bir "erkeğin" himayesi altında olmak ve kendinden beklenen; ev işleri, çocuk doğurma, tarlada çalışma, evin gelirine katkıda bulunmak üzere bir işte çalışma ve en önemlisi iyi bir eş olmaktır.

Devrim öncesi bu dönemde, ülke ve özellikle Parlamento'da temsil edilen sınıflar zenginleşiyor; hükümet ise gittikçe yoksullaşıyordu. Fakat hükümetin borçları hala somut bir şekilde James'in sırtındadır. İspanya ve İrlanda savaşlarının maliyetini karşılamak için taht arazilerini bile satan Elizabeth, tahtı yine de bir borç ile James'e devretmiştir ve kendini "30 Yıl Savaşları" içinde bulacak olan James'in kaderi de farklı değildir. Oğlu Charles da hükümet arazilerini satarak borçları kapatma yöntemine yönelince zenginleşen ve güçlenen kısım, çitlenme yasası gerçeği sayesinde, Avam Kamarası olacaktır.

On yedinci yüzyılda patlak veren İngiliz İç Savaşı sırasında su yüzeyine çıkan toplumsal kavgaların kökenleri, birkaç yüzyıl öncelerine dayanan karışık bir değişme süreci içinde yatar. Çağdaş ve laik bir toplum, güçlü ve her yana dal budak salmış

⁴¹ Alan Woods, **Women and the Struggle for Socialism**, In Defence of Marxism, Revised version, London, 8 March 2014, <https://www.marxist.com/marxism-feminism-class-struggle-emancipation-women.htm> (15/01/2017 18:54)

feodal ve dinsel bir düzen içinde, ağır ağır yolunu açarak ilerlemektedir. Daha kesin bir deyişle, on dördüncü yüzyıldan başlayarak, ticaretin gerek kırsal bölgelerde gerekse kentlerde giderek artan bir önem kazandığını, feodalizmin tahtından indirilerek yerini, İngiltere'nin oldukça zayıf mutlak monarşisinin aldığını gösteren birçok belirti olduğu devrim öncesi süreçte görülmektedir. Her iki gelişme, bir dereceye dek, bir uygarlık türünün gerilemesi ve bir yenisinin yükselişi sırasında zorunlu olarak ortaya çıkan endişe ve acıları yansıtan, en çok da kadın ve çocukların yara aldığı bu yıllarda, yine bu endişeleri ve acıları besleyen ve giderek keskinleşen bir din savaşı çerçevesinde yer alacaktır.⁴² Kadınlar ve çocuklar bu yıllarda erkeklerin ya savaşa ya da büyük toprak sahiplerinin yanında çalışmaya gitmesi ile birlikte, evin tüm yükünü sırtlarına almışlar ve aynı zamanda yaşlı bakımı ve ülkede özgürlük, hak arayış çabalarında tek başlarına mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bir başka durum değerlendirmesi olarak ise, evin erkeğinin yanında giderek büyük *gentry*ler için çalıştırılmak üzere sürüklenmişlerdir. Dini etkinin keskinleştiği yıllarda ise özellikle kadınlar her türlü baskı ve suçlama karşısında savunmasız kalacaklardır.

İngiltere'de ortaya çıkan bir başka hareket ise “*Parish*”ler tarafından gerçekleştirilmiştir. *Parish* gerçek bir toplumsal bir birimdir ve en yoksullar dışında herkes için kilise, kamu hayatının ve sosyalleşmenin merkezi olduğu kadar yerel yönetim ve vergilendirmenin de merkezidir. Askeri eğitim kilisenin avlusunda yapılır, askeri levazım ve emlak tapu kayıtları kilisede saklanmaktadır. *Parish* görevlileri, yoksullara yapılan yardımlardan, bunlara ödenen paralardan ve suçluları kırbaçlamaktan/cezalandırmaktan sorumlu yerel yönetim görevlileridir. Mihrap, hükümet duyuruları için kullanılır ve papazlar sık sık hükümet tarafından belirli bir yönde gerçeği tahrif eden vaazlar vermek için görevlendirilmektedirler. Aynen bu şekilde I. James Londra Piskoposuna, “kadınların küstahlığına ve kuşkusuz manalı geniş siperli şapkalar giymelerine, saçlarını kısa kesmelerine ya da kırpmalarına” karşı vaazlar vermesini emretmiştir. Devam eden yıllarda ruhbana, Kral'a finansal destek vermeyi reddetmenin günah olduğunu vaaz etmeleri doğrultusunda talimat verilmiştir. Kitle iletişim araçlarının olmadığı bugünlerde *parish* mensuplarının

⁴² Barrington Moore, Jr., **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, Çev. Şirin Tekeli, Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, Temmuz 2016, s.30-31.

siyasal, ekonomik ve manevi bakışı oluşturmada ruhbanın etkisi oldukça yüksektir.⁴³ Yaşanan tüm ekonomik gerilimlere bir de kilisenin dahil olması ve gerçekleri olduğundan farklı yansıtarak toplumu yönlendirmesi, devrimsel süreci hızlandıran en önemli sebeplerden birisidir. Buna ek olarak kadına uygulanan baskının ve haksızlıkların en büyük sorumlularından birisi de *parish*lerin uyguladığı kurallardır.

Birey oldukları bile kabul edilemeyenler, kadınlar, yaşlılar, hizmetliler ve çocuklar, çifte bir yoksunlukla karşı karşıyadırlar; çünkü demokratik katılım talebinde bulunamayacakları gibi, kendilerine ait çıkarlar olarak öne sürebilecekleri çıkarları da yoktur. Erkeklerin, özellikle toprak sahibi erkeklerin, altında sınıflanan herkes dışarıda kalmaktadırlar.⁴⁴

Muhafazakar ideoloji, aileden “toplumun temeli” olarak söz eder, geleneksel sosyoloji de çoğunlukla kurumların en basiti, daha ayrıntılı yapıların yapıtaşı olarak görür. Ailenin içi, tıpkı jeolojik katmanlar gibi birbiri üzerine yığılmış katmanlı bir ilişkiler sahnesidir.⁴⁵ Dönemin İngiltere’inde ise *parish*ler bu katmalı yapıyı kontrol altında tutmak ve kadınlar üzerinde, eşlerinden farklı olarak, sosyal yapıyı güçlendirmek adına tahakküm kurmaya çabalamışlardır.

Ülkedeki Katolik ve Puritan kiliseleri arasındaki ayrışma ve mücadele İç Savaş tetikleyen ve sonrasında devrimsel süreci başlatan bir başka unsurdur. Elisabeth, “Kral, Piskopos ve Soylu” üçgenin dengesine inanmış ve kilisenin desteğini arkasına almıştır. Puritanlık ise bu dengeyi bozacak güce sahiptir. *Puritan*ların topluma hizmet, dürüstlük konularında yüksek idealleri vardır. Onların vaizleri bir “manevi eşitlik” doktrini vaaz ediyorlardır; iyi bir adam bir diğeri kadar iyidir, kötü bir asilzadeden ya da piskopostan ya da kraldan daha iyidir.⁴⁶ Fakat burada yine kadının varlığı ikincildir ve kadın-erkek eşitliğinden puritan anlayışta da söz etmek doğru olmayacaktır. Kadınlar üzerinde cinsellik yoluyla denetimin temel alanı evdeki koca

⁴³ Hill, s.102-103.

⁴⁴ Anne Phillips, **Demokrasinin Cinsiyeti**, Çev. Alev Türker, Metis Yayınları, 3. Basım, İstanbul, Kasım 2015, s.40.

⁴⁵ R. W. Connell, **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, Ocak 2016, s.183.

⁴⁶ Hill, s.109.

ya da babadan kamusal alandaki patriyarkal pratiklerle yayılmaktadır.⁴⁷ Erkek egemen imgelemenin altı, puritan sistemde de, çizilmektedir.

Devrim öncesi süreç İngiltere’de, Fransa’dakinden biraz daha farklı bir seyir halindedir. Fransa’da ekonomik ve siyasal bölünmeler, toplumsal bölünmelere denk düşerken; ayrıcalıkları olmayan *Tiers Etat* aristokrasiye ve monarşiye karşı durmaktadır. Aristokrasi ticaret ve sanayide etkin değildir. Fakat İngiltere’de pazar için yapılan yün, kumaş ve tarım üretimi egemen sınıfın kendisini bölmekte; pek çok beyefendi ve asilzade, bir Fransız soylusu için söz konusu olmayacak, ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır. İngiltere’deki bölünme, *gentry* ve asilzadelere karşı Üçüncü Tabaka arasındaki bir bölünme değildir; ülke ve saray arasında bir bölünme yaşanmıştır. Yaşanan bu bölünme sadece ekonomik sebeplere dayanmamaktadır. Tudor’lar döneminde toprak sahibi olan sınıf, Avrupa’da eşi benzeri görülmeyen bir pozisyon kazanmıştır. *Justice of Peace* adı verilen bu yönetici yargıçlar grubu, geniş kitleleri denetimleri altına alabilmek adına büyük bir etki yaratmış ve düzenli bir ordusu ve bürokrasisi olmayan hükümet karşısında oldukça güçlü bir grup haline gelmiştir. Stuartlar’ın zamanında ekonominin kapitalist sektörünü kontrol edecek, merkezi kural ve denetimlere karşı çıkacaklardır. Hükümet, vergi verenlerin isyanıyla devrilecektir. İskoç ordusunun varlığından destek alarak 1639 yılında genel bir greve gidilerek hükümete karşı güven gittikçe azalacaktır. Artık kontrol Parlamento’yu oluşturan asilzadelerin elindedir.⁴⁸ Hükümetin din üzerinden yapacağı reformlar sebebiyle de halk arasında ayrılıklar oluşmakta ve kadına bakış açısında, yapılan değişikliklere rağmen büyük bir farklılık gözlemlenmemektedir.

Bu dönemdeki kadınlar için genel hüküm, din tesiri altındadır. 17. Yüzyıl İngiltere’nin büyük bir sosyal, ekonomik, politik ve kültürel değişim dönemi olsa da “cinsiyetçi yaklaşım” din etkisiyle hüküm sürmeye devam edecektir. Halen Havva’nın, Adem’den sonra yaratılmış olduğu inancı, bir erkeğin bir kadına göre daha mükemmel olduğu savını desteklemek üzere kullanılan bir doktrindir. Ayrıca Havva’nın yasak meyveyi yemiş olması inancı da; kadınların toplum içerisinde erkek

⁴⁷ Sylvia Walby, **Patriyarka Kuramı**, Çev.Hülya Osmanağaoğlu, Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2016, s.306.

⁴⁸ Hill, s.133-141.

kontrolü altında tutulması ve yönlendirilmesi gereğini doğrulamak üzere öne atılan başka bir savdır. Bu inançlar doğrultusunda hareket eden İngiliz halkı, kadının yerini, ekonomik ve sosyolojik menfaatler hususunda değişikliğe uğratacaktır. Yeni İngiltere için başlayan yeni bir çağ ile, erkekler tarafından, kadınların yeni görevleri belirlenmiştir. Bu görevler genel düzlemde özel ve kamusal alan üzerinden ikiye ayrılabilir. Bu doğrultuda belirlenen ideolojiler ile kadınlara, yine de erkeklere görece, daha kısıtlı bir alan bırakılmıştır. Örneğin bir kız çocuğunun eğitim alma hakkı erkeklerinkine göre oldukça farklıdır. Erkek çocukları gramer okullarına gidebilirken, kız çocukları evde, anneleri tarafından eğitilmiş ve herhangi bir kuruma gönderilmemiştir. Yüksek sınıftan gelen ailelerin kız çocuklarının, yüzyılın sonlarına doğru, kız öğrenciler için eğitim veren özel eğitim kurumlarına gönderildiği görülmektedir. Bu okullarda erkeklere verilen eğitim imkanlarından farklı programlar ve olanaklar vardır: Evliliğe hazırlayan kurumlar olarak düşünebilir. Erkekler bir meslek edinme ve toplumda konum, itibar sahibi olabilmek için eğitilirken; kız çocukları anneleri gibi olmak üzere, iyi bir eş ve anne olmak üzere eğitim almışlardır. Evlilik ise; baba otoritesinden koca otoritesine geçmek demektir. Erkek, evlilik ile yeni bir otorite ve politik bir güç kazanırken, kadın bir başka tahakküm altına girmek mecburiyetindedir. İngiliz halkının benliğine işleyen ideolojiye göre; aile bütünlüğünü sağlamak için kadının, bir gardiyan gibi, kendinin ve tüm mal varlığının bir erkek tarafından yönlendirilmesi inancı hakimdir. Kadının evlilikteki tek avantajı, kocasının onun borçlarını karşılamak zorunda olmasıdır.⁴⁹

⁴⁹ Nicole Tomas, **Women During the Early English Modern Period, 17th Century Women**, <http://www.angelfire.com/folk/cosin/womenessay.html> (23/01/2017 14:43)

1.3. İÇ SAVAŞ VE RESTORASYON SÜRECİNDE KADINLAR (1640-1660)

Devrimci durumlar için olası koşullar 1600lerin ilk yarısı içinde oluşmaya başlamıştır. Devlet iktidarı üzerinde birbirleriyle uzlaşmaz talepler ileri süren tarafların ortaya çıkması, birbirine rakip bu taleplerin halktan destek bulması ve yöneticilerin de bu rekabeti bastırmada yetersiz ya da gönülsüz olması devrimci durumları yaratan birincil sebeplerdir. Genel olarak devrimci durumları ilerleten üç koşul bulunmaktadır: Yöneticilerin, tebaanın en iyi örgütlenmiş kesimlerinden talep ettikleriyle, taleplerine uyulmasını zorlama yetenekleri arasındaki boşluğun giderek büyümesi; tebaa içindeki belli başlı kimliklere ve bunların ayrıcalıklarına yönelik saldırılar; iyi örgütlenmiş rakipler ortaya çıktığında yöneticilerin güç kaybetmesi. 17. yüzyılda Britanya’da bu koşulların üçü bir araya gelmiştir.⁵⁰ Oluşan bu durumlar karşısında taht zayıflamakta ve Charles güç kaybetmektedir. İlerleyen yıllarda devletin idaresini ele alacak isim bir asker olacaktır.

Stafford’un sıkı kontrolünden kurtulan İrlanda’da baş gösteren isyan, Ekim 1641’de, binlerce İngiliz’in ölümüne sebep olur ve Parlamento’daki muhalefet grubu, İrlanda’yı yeniden fethetmek isteyen krala karşı direnç göstermeye başlar. Bu direnç devlette en yüce iktidarın kimin elinde olduğu meselesini ortaya çıkarır. Bu duruma reaksiyon olarak kralın politikasının kapsamlı bir şekilde suçlandığı “Büyük İtiraz” kabul edilir ve Charles kontrolünü yitirdiği Londra’dan ayrılır. Bu ayrılış ülkede çıkacak olan bir iç savaşa neden olacaktır. Çatışma Westminster’den başlar ve 14 Haziran günü Naseby’de kralcılarının yenilgisi ile, Charles’ın Oxford’dan İskoçya’ya kaçmasına sebep olur. Devrimsel süreç artık ivme kazanmıştır. İskoçya ise 30 Ocak 1647’de Kral’ı İngiliz Parlamentosu’na teslim eder. Yeni oluşan Parlamento ise ikiye ayrılacaktır; *Presbyterianlar* ve *Independentlar*, yani muhafazakarlar ve radikaller olarak adlandırılabilirler.⁵¹ Bu iki grup arasında da çıkan anlaşmazlıklar ülkeyi bir kaosa doğru sürüklemektedir, fakat Cromwell politik anlamda işleri düzene sokacak olan isimdir. Kral, İskoç ordusu ile kendi ülkesinin kontrolünü ele geçirmeye hazırlanırken, Cromwell bu orduyu mağlup edecektir.

⁵⁰ Charles Tilly, **Avrupa’da Devrimler 1492 – 1992**, Çev. Özden Arıkan, Literatür Yayınları Avrupa’yı Kurmak Dizisi:8, 1. Basım, İstanbul, Ocak 2005, s.148.

⁵¹ Hill, s.145-147.

Cromwell, tam bir puritandır. Herkesin hayatını Kutsal İncil’de yazan kurallara dayanarak yaşaması gerektiğine inanan Cromwell, hüküm sürdüğü dönem boyunca, politika, sosyal yaşam ve askeri olmak üzere pek çok alanda reformlar yapmıştır. Yaptığı reformlardaki temel kural “çok çalışmak” ilkesidir; çünkü çok çalışan birinin, cennete gideceği fikri onun dayanak noktasıdır. Bu sebeple pek çok tiyatro, salon ve hatta spor merkezlerini kapatmış ve sadece Pazar gününü ibadet edilmek üzere tatil ilan etmiştir. Yaptığı reformlardan en ilginç olanı ise kadınlar hakkındadır; kadınların renkli giyinmelerini ve makyaj yapmalarını yasaklamış ve düz, boyundan bileğe kadar siyah elbiseler giymelerini Puritan kadınlara önermiştir/emretmiştir.⁵² Cromwell, yönetimindeki İngiltere konservatif bir görünüme bürünmeye başlamış ve kadınların hak talep etmeleri bir yana, gündelik yaşantılarına da müdahale edildiği ve yeni misyonların “kadınlar” ve “kadın olmak” üzerinden yüklendiği görülmektedir.

İngiltere, iç düzeni sağlamak üzere komutanın ilk sırasında yer alan Cromwell’in ellerinde, askeri seferler yapmaya yönelmiş ve sınırlar içindeki karmaşa ve dalgalanmalar önlenmeden, dış politikaya önem verildiği bir süreç içinde, devrimci hareketin patlak vereceği yıllara doğru hızla ilerlemiştir. Kral’ın, 30 Ocak 1649’da idamı ile Lordlar ve Monarşi Kamarası ilga edilmiş; genel oy hakkı, dinsel hoşgörü ve yazılı anayasadan yana olan *Leveller* de cumhuriyetçi hükümete olan desteğini geri çekmiştir. İç çatışmaların yanı sıra İrlanda, Hollanda, Portekiz ile barışçıl ortamı sağlayan Cromwell, aynı zamanda Hispaniola’nın işgali için pek çok saldırı düzenleyerek Jamaica’nın ele geçirilmesini sağlamış ve tüm gelişmeler üzerine ona taht önerilmişse de, Cromwell tahtı reddetmiştir. Parlamento’nun 4 Nisan’da II. Charles’ın önermiş olduğu Deklerasyonu kabul etmesiyle, hükümet Presbyterian-Kralcı görünümüne geri dönmektedir.⁵³

Bu dönemde seçimler hiç olmadığı kadar siyasal sorunlar etrafında dönmüştür. Pek çok üye, yalnızca toplumsal konumları itibarıyla değil, belirli bir siyasal tutumu

⁵² C. N. Truemann, **Life in England Under Oliver Cromwell**,
<http://www.historylearningsite.co.uk/stuart-england/life-in-england-under-oliver-cromwell/>
(24/01/2017 14:01)

⁵³ Hill, s.149-153.

benimsedikleri için de seçilmişlerdir. Fakat yavaş yavaş Avam Kamarası'nın özgürlüğünü destekleyen, "sıradan şehir halkının" ilk kez güçlü toprak sahiplerine karşı, "özgürce" oy kullanma konusundaki kıpırdanmaları başlamıştır. İç savaşın bu yıllarda, ilk olarak Staffordshire'daki çatışmalar ile varlığı açığa çıkar. Bölgede kral tarafından kontrol edilen pek çok yer Parlamento'dan yana destek verir. Kadınların ve çocukların da dahil olduğu 20.000 Londra gönüllü, 1642-43 yıllarında, yaklaşık üç metre kalınlığında, altı metre yüksekliğinde ve 28 kilometre uzunluğunda topraktan bir savunma tabyası kurmak için çalışmıştır. İç savaşla birlikte sadece Oxford ve Chester gibi yalnızca Katedral şehirleri Kralcı olarak kalmıştır.⁵⁴ Yaşanan bu ayaklanma sürecinde kadınların, çocukları ile birlikte, genç – yaşlı demeden erkeklerle verdiği mücadeleden yazılı kaynaklar oldukça yüzeysel bahsederken, Avam Kamarası'nın Lordlar Kamarası'nı politik konum çerçevesinde geçmesinin ve daha fazla önem kazanmasının üzerinde vurgu yapılarak, bu tarihsel devrim sürecinde erkeklerin ön plana çıkarıldığı ve onların çabası sayesinde Kralcı güçlerin etkisini kaybettiğinin altı çizilerek, kadınlara bu konu üzerinde yine ikincilleştirme yapıldığı görülmektedir. Kadınların çabalarının, Avam Kamarası nezdinde, gerektiği önemi alamayarak "seçme - seçilme" hakkının olmayışı, dilekçelerine olumlu cevap alamamaları ve adeta görmezden gelinmeleri yapılan ilk haksızlıktır.

İç savaş dönemindeki diğer ciddi bir gelişme ise; *Presbyterianlar* ve *Independentlar* arasındaki anlaşmazlıktır. *Presbyterianlar* daha ılımlı olmakla beraber, "arınma"yı merkez alan bir anlayış benimsemektedir. Ancak *Independentlar*, kesin sonuç olarak topyekun bir savaş yanlısı olanlardır. Askere alma ve orduyu finanse etme noktasında oldukça titizlerdir; liyakat esasına göre atamaların yapılmasını, toplumsal sınıf farklılıklarının göz ardı edilmesini önermektedirler. *Independentlar*, dini, siyasi ve askeri nedenlerle dinsel hoşgörüyü desteklemişlerdir. Bu sebeple *Presbyterian* bir ulusal kiliseyi memnuniyetle karşılayacaklardır. Cromwell kendi subaylarını ve askerlerini, etiketlere bakmaksızın "yaptıkları işi vicdanlarına göre yapanlar" arasından seçmiştir; ilk başlardaki askeri başarısının ve tehlikeli bir adam olarak ün kazanmasının nedenlerinden birisi de budur.⁵⁵ Bu durumda "*Independent hareketi ile gelecek yıllarda İngiliz tarihini derinden*

⁵⁴ a.g.e., s.155-158.

⁵⁵ a.g.e., s.164-165.

etkileyecek olan Sanayi Devrimi ile bir bağ kurmak mümkün müdür?” sorusu akıllara gelmektedir.

İngiltere’de İç savaş döneminde, Reformasyon ve Karşı Reformasyon süresince kadınların konumlarında ciddi değişiklikler olduğu gözlemlenmektedir. Rahibeler uzun yıllardan beri kızların eğitimiyle ilgilenmektedirler ve uyguladıkları program bir inziva probleminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bazıları manastırlara kapatılmalarına karşı mücadele etmiş; diğerleri, Arcangela Tarabotti (1604-52), tıpkı Mary Ward’ın (1585-1645) İngiltere ve Benelux ülkelerinde eğitime karşı koyması gibi feminist bir duruşu benimsemiştir. Devrim sırasında, her 120 kadından biri, bekaret ve sadakati zorunlu kılan bir hayır işine kendisini adanmıştır; bu Protestan ülkelerde olmayan bir durumdur. Çünkü Protestan ülkelerde dulların Katolik ülkelerdeki gibi örgütlü bir rolü yoktur; onlar daha çok kendi kaynaklarıyla ilgilenir, kendi ailelerine yardım eder ve kendi topluluklarını desteklemektedir. Katolik kilisesi kadınlar için ev dışı bir rolü kabul ederken, bazı Protestan kadınlar “özgür olmaya” zorlanmışlardır; bireysenci Anne Locke, Cenevre’ye sürgüne giden Marian ile birlikte gitme kararı aldığı anda, kendi kurtuluşuna giden manevi yolu izleyerek İngiltere’de kadınların rolünün yeniden tanımlanmasına yardımcı olmuştur. İç Savaş’ın başlaması ile birlikte ve yazılı basının da desteğiyle bu hareket ayrılıkçı dini sektler; yani mezhepler, arasında da yayılmıştır. Bu yüzyılın İngiltere’sinde kadınlar bazı ayrılıkçı cemaatler bile oluştururken, 1640’larda *Leveller*’ların eşleri, hapisanedeki kocalarını desteklemek için sokaklara dökülmüşler, sessiz kalmayı reddettikleri için onlara “kadın balık satıcıları” denmiştir. Kadınlar, diğer sektlerde de, *Quaker* hareketinin başlarında ve *Methodist* harekette önemli roller üstlenmişlerdir.⁵⁶

Presbyterian muhalefetine bir koalisyon olması gibi, *Independentlar* da kendi içlerinde bir koalisyonu oluşturmaktadır: *Leveller*, “yaşayan en yoksul da, en zengin ve büyük olan kadar, gerçek oy verme hakkına sahiptir” fikrini savunmaktadır. Bu demokratik teorileri, bir dizi reform talebi ile birleşince, Londra’daki çıraklar ve küçük ustalardan önemli destek görürler. Yasa önünde tam eşitlik olmalı, hukuk

⁵⁶ Jack Goody, *Avrupa’da Aile*, Çev. Serpil Arısoy, Literatür Yayınları Avrupa’yı Kurmak Dizisi:5, 1. Basım, İstanbul, Mart 2004, s.86-88

reformu yapılmalı ve İç Savaş'ta yer alan herkese tazminat verilmesini öngörüyorlardır. *Leveller* liderlerinin pek çoğu oy hakkının “özgür doğmuş İngiliz”e verilmesini istemektedirler. Eğer Parlamento için savaşmışlarsa da, hizmetkarlar ve sadaka ile yaşayanlar oy hakkının dışında bırakılıyorlardır; çünkü bu iki grup ekonomik olarak bağımsız değildir. *Leveller*'a göre hizmetkarlar da, kadın ve çocuklardan farklı olmayarak, hane reisi tarafından temsil edilmelidir. Generaller ve Cromwell, *Leveller*'ın orduyu ele geçirmesinden ve doğabilecek bir kaos ortamından korktukları için, yönettikleri isyanları bastırma yönünde karar almışlardır ve devrim bu aşamada muhafazakarlaşmaya başlamıştır.⁵⁷ *Leveller* hareketinin felsefesi “özgürlük” kavramı üzerinde kurulmuş gibi görünse de, arka planda gerçek bir özgürlükten bahsetmek doğru mudur? Bu hareketin derininde yatan ilke, erkek egemenliğidir ve yine yumuşatılmış bir erkek hegemonyasından bahsetmek doğru olacaktır. *Leveller* hareketinin, kadınların avantajına olan tek tarafı seslerinin duyulmasına olanak vermiş olmaları ve “emek gücü”ne saygının esas alınmasıdır.

Leveller, modern demokrasinin öncülerinden sayılsa da, sadece erkeklere seçme-seçilme hakkı için mücadele vermiştir; fakat ilk kez, bir grup kadının direkt olarak politik aksiyonlarda bulunduğu görülmektedir. Kadınlar her zaman için halk ayaklanmaları ve dilekçelerde aktif halde rol almalarına rağmen istek ve talepleri göz ardı edilecektir. Sonuç olarak, önde gelen kadınların sonu ya hapisane, ya akıl hastanesi ya da işçi evlerine gönderilmek olmuştur. Orta sınıf kadınların genelinin ise, askerler eşliğinde “evlerine, kadın(!) işlerine geri dönmeleri” yönündeki uyarılar katıldıkları toplantılarda ve hak arama mücadelelerinde karşılına çıkmıştır.⁵⁸ Tüm bu engellemelere ve cesaret kırıcı aksiyonlara rağmen “Kadın Leveller” hareketi, tarihe yön verecek olan önemli kadınları topluma kazandırmıştır. “Sosyal eşitlik” temelli konuşmaları ve *Suffragette* hareketinin temelinde yatan fikirlerin esin kaynağı olacak olan iki kadın: Katherine Chidley ve Elizabeth Lilburne, politik ve sosyal eşitlik için kadınlar cephesinde savaşan, tarihin iki önemli kadınıdır.⁵⁹

⁵⁷ Hill, s.166-171.

⁵⁸ Helena Wojtczak, **British Women's Emancipation since the Renaissance**, 2009, <http://www.historyofwomen.org/politicalpre1850.html> (02/01/2017 10:00)

⁵⁹ **Leveller Women and the English Revolution**, <http://hoydensandfirebrands.blogspot.com.tr/2012/05/leveller-women-and-english-revolution.html> (07/01/2017 14:31)

Katherine Chidley ve Elizabeth Lilburne iki *Leveller* kadın olarak, tüm İngiliz kadınları için haklarını savunmak ve seslerini duyurmak adına, 17. yüzyılın ikinci yarısında, harekete geçmiştir. Temel çıkış noktaları dini seçimlerin özgürlüğü olsa da, esas amaçları temel haklar ve sahip olunması gereken temel özgürlüklerdir. Seçme ve seçilme, parlamentoda temsil edilme hakları bunların başında gelmektedir. Bu iki kadın, yazdıkları el ilanları ile *Leveller* hareketine ciddi destek vermişler ve 25 Nisan 1649 yılında 10.000 imza toplayarak *House of Commons* adı verilen meclise, bir bildiri sunmuşlardır.⁶⁰

Cumhuriyetçi hükümet 1649'dan 1653'e kadar, 17. yüzyıl İngiltere'sinde büyük bir refah sürmüştür. İngiltere ve İskoçya Birliği iki ülke arasında ticari ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlar ve bu ticari gelişmenin yanı sıra Kuzey kesimlerde "İncil'i Yayma Komiteleri" ile *Quaker* hareketi başlar. Britanya birliği hususunda bu faydalı bir adım olurken kadınların toplum içindeki rolü bakımından olumlu bir adım değildir. Dini hükümlerin toplum geline misyonerlik hareketleri ile yayılması kadının konumunda gerilemeye sebebiyet vermiştir. Esasında *Quaker* hareketinin ilk yıllarında aktif olarak çalışan *Quaker kadınlar* da bulunmaktadır. Dini açıdan, diğer kadın grupları açısından en güçlü olanı ve liderlik vasfına kolaylıkla ulaşarak toplumlara yön vermek, misyonerlik yapmak ve dinin gücünü deniz aşırı kolonilere yaymak amacıyla kadınlara, erkeklerle eşit haklar tanınmış olsa da; 1660 yılı sonrasında erkeklerin, kadınlardan daha güçlü olmaları gerektiğine kanaat getiren grup liderleri, finansal açıdan erkekleri destekleyerek kadınları ikinci plana almış ve onları pasifleştirmeye başlamıştır. Sonrasındaki anlatı kadınların hak arayışı bakımından klasiktir; kadının nasıl ve nerede olması gerektiği konusunda olumsuz örneklerle doludur. Bir zamanlar kadınların Avrupa, Kuzey Amerika ve Karayiplere seyahat etmelerini ve öğretilerini yaymaları için destekleyen grup, gerici bir karaktere bürünmüştür.⁶¹

Gentry arasında 1650'lerde "normallik" konusundaki nostaljik bir arzu ve askeri yönetime karşı içten gelen bir nefret, ulusal bir Kilise'yi hukuk, düzen ve istikrarın kalesi olarak görülmesini yaygınlaştırmaktadır; fakat 1659'un sonuna gelindiğinde

⁶⁰ a.g.k., (07/01/2017 14:54)

⁶¹ Hill, s.178.

dükkanlar artık güvenle açılmayacak bir duruma gelir ve *Quaker* hareketi artık silahlı bir hareketlenmeyi temsil etmeye başlamıştır. Bu yıllarda yaşanan . Yine de olumlu sayılabilecek bazı gelişmeler de vardır. İçeride serbest ticaret, sanayinin gelişmesi için vazgeçilmez bir önkoşuldur. Devrimci on yıllarda yoksullara yardım hız kesmemiştir. Bir insanın mesleğinde çalışarak Tanrı'ya hizmet edeceği yönündeki *Puritan* yargı hususunda, 1640 yılından 19.yüzyıla kadar devamlılığını sürdürecektir. Bir genel bir sistemin kurulmasına zemin hazırlar; her *parish* kendi işsizine yardım etmekle görevlidir. ⁶² *Parishler*'in Elizabeth'in başlattığı yardım kuruluşlarından etkilenecek kendi işsizine yardım etme anlayışını, sosyalist bir yapılanma modeline benzetmek yanlış olmayacaktır; fakat bu anlayıştaki esas amaç yeni istihdam alanları yaratarak işsizliğin önünü kesmektir.

İngiltere'de işsizlere yardım, Eski Yoksullar Yasası içinde zımni olarak yer almaktadır. Ancak yardımdan öte, yardım sistemi, kilisenin düşük ücretleri desteklemesi anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak bazı işverenler, üstünü kilisenin tamamlayacağı düşük ücretler ödemeye başlamışlardır. Bu düşük ücret politikasının, 1834 tarihli reformlara kadar varlığını sürdürdüğü de bilinmektedir. ⁶³

Kriz dönemlerinde devletin bütünlüğünü sarsan bir diğer husus ise dini seçimlerdir. Bu dönemde tarikatların oluşmaya ve çoğalmaya başladıkları dikkat çekmektedir. Tarikatların çoğu papazlarını kendileri seçiyor, kilise sorunlarını demokratik bir şekilde tartışıyorlardır; kendi kendini yöneten okullar kuruyorlardır. *Baptist*'lerin teolojik çıkış noktası, bir devlet kilisesi için yıkıcıdır. Yetişkin bir *Baptist* mensup olacağı kiliseye kendisi karar verir ve bu durum İngiltere'de doğan her çocuğun otomatik olarak kiliseye bağlanmasının önündeki ciddi bir engeldir. Tarikatlar, aynı zamanda genellikle kadınlar tarafından tercih edilmişlerdir ve bu tarikatlardan bazıları kadınlara eşit haklar sağlamıştır. Bu dönemde kadınlar, yalnızca tarikatların toplantılarında sahip oldukları daha fazla eşitlik sayesinde değil, ayrıca askerlik ve sürgün yüzünden kocalarının yokluğunun onlara yüklediği ekonomik faaliyetler nedeniyle de önemli derecede statü kazanmışlardır. ⁶⁴

⁶² Hill, s.181-195.

⁶³ Goody, s.160.

⁶⁴ Hill, s.211.

Ülke, 1660 yılından sonra Kral, Lordlar ve Piskoposlar olmadan yönetilmeyi başarmıştır; ama bundan böyle Avam Kamarası'nın temsil ettiği kişilerin gönüllü işbirliği olmadan asla yönetilemeyecektir. 1640 ile 1660 arasında ancak biri başarılı olan iki devrim gerçekleşmiştir. 1641'de Sir Thomas Aston fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir:

*“Gerçek özgürlüğün, yasaya göre kesin olarak biliriz ki, karılarımız, çocuklarımız, hizmetkarlarımız, eşyalarımız, bizim kendimizindir, kendimiz için inşa eder, sürer, eker, biçer, hasat ederiz.”*⁶⁵

Bu “özgür” olanların yönetimini, gerçek mutlakiyetçi olabileceklere, gerekse “hizmetkarlarımız”, demokratlara karşı savunmak anlamına gelmiş ve bu başarılmıştır.⁶⁶ Bu süre içerisinde İngiltere’de ekonomik faaliyetler hız kazanmış ve işgücü eksik istihdam sebebiyle kadınların desteğine ihtiyaç duymuştur. Eşlerinin peşinden işe giden kadınlar, kamusal alanda, birinin “karısı” olarak değil; artık çamaşırcı, balıkçı gibi meslekleri ile çağrılmaya başlamışlardır. Ancak yukarıda belirtilen “özgür” olma durumu, Avam Kamarası’ndaki desteği almak üzere, erkeklere ithafendir.

Leveller kadınları, 1648 yılında eşit haklar için bir dilekçe sunmuşlardır. 1649 yılında 10.000 kadının imzaladığı dilekçede şu satırlar göze çarpmaktadır:

*“Tanrı’nın gözünde varlığımızı kanıtlıyorsak, Hristiyan bir adamla eşit oranda yükümlülüklerimiz varsa ve ayrıca halkımızın refah ve özgürlüğünü aynı oranda biz de istiyorsak ama aynı zamanda merak ediyoruz ve de kedere boğuluyoruz sizlerin gözlerinde bizim bu kederimizi temsil eden dilekçemizin ne kadar değersiz olduğunu gördükçe. Biz bu ulusun erkekleri ile ‘Haklar Bildirgesi’ ve ülkedeki diğer kanunlar çerçevesinde neden aynı haklara sahip değiliz?...”*⁶⁷

⁶⁵ a.g.e., s.236.

⁶⁶ a.g.e., s.236-237.

⁶⁷ Wojtczak, <http://www.historyofwomen.org/politicalpre1850.html> (02/01/2017 10:00)

Leveller kadın hareketinin başlattığı bu akım, öncelikle dini inançların katılığı ve kadını yok sayması yönünde halkın uyanmasını ve dini hoşgörü çemberinin oluşturulması yönünde iken; sonrasında kendilerine özgürlük ve daha iyi bir yaşam mücadelesinde yapılan haksızlıkların farkına vararak kolektif bir harekete dönüşmüştür. Fransız Devrimi'nde olduğu gibi, İngiliz Devrimi'nde de kadınlar seslerini duyurabilmek için ilk adım olarak seçtikleri öncüler ile birlikte Parlamento'ya dilekçe vermeyi uygun bularak mücadelelerine başlamışlardır. Devrimler süresince bahsi geçen bu kadınların mücadelesi, aynı zamanda erken feminizm döneminin yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Common law, hem kraliyet hem Kilise mahkemeleri üzerinde hem de onu ıslah etmek ve rasyonelleştirmek isteyen radikal reform girişimleri üzerinde zafer kazanmıştır. Sanayide, tekeller ve hükümet müdahaleleri sona erer; zanaatkarlar işverenlerin ve piyasanın insafına terk edilir. Topraksız proleteryanın yükselişi uzun zamandan beri devam eden bir süreçtir ve artık önüne geçilemeyecektir. İç Savaş'ın kazanılmasında çok tayin edici bir rol oynayan radikal tarikatlar, Kilise ve devletin birliğine son vermeyi ve bunun yerine demokratik gönüllülük esasına dayanan bir sistemi geçirmeyi başaramamışlardır.⁶⁸ Fakat 1655 ve 1685 yıllarında İngiltere'nin yaşadığı ve yaşayacağı ayaklanmalar dışında, tüm girişimler devrimci sonuçlar doğurmuştur. Üstelik bu sonuçların uzun vadedeki etkisi, Britanya'nın toplumsal hayatında kalıcı izler bırakır: Mali açıdan etkili, pekişmiş bir devletin oluşması, Anglikanların kalıcı bir egemenlik sağlaması, kraliyet iktidarının sınırlandırılması, parlamentoda toprak sahipleriyle tüccarlardan oluşmuş bir ittifakın ulusal konularda önemli bir güç haline gelmesi, yerel işlerin düzenlenmesinin toprak sahipleriyle kilise bölgelerinden sorumlu rahiplere bırakılması, bir bütün olarak ülkede proleterleşmeyle sanayileşmenin ilerlemesi, tarım ve ardından sanayi kapitalizmi için gerekli koşulların olgunlaşması⁶⁹ önceki satırlarda sorulan sadece *Independent* hareketinin değil, tüm bu olguların sonucunda Sanayi Devrimi'ne doğru İngiltere yol almaya başlamıştır.

⁶⁸ Hill, s.237.

⁶⁹ Tilly, s.140.

Profesör Wilson, Restorasyon’u, Devrim sırasında yaratılmış “ekonomik kontrol ve teşvik aygıtının etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi” temeline dayanan “ortaçağdan ekonomik çıkış” olarak görür. Böylece İngiltere “yarı-feodal bir devletten, yarı-modern bir devlete” dönüşmektedir. Sanayide, otoriter eski rejimi canlandırmak için hiçbir girişim yapılmamıştır; kapitalist toplum engellenmeden gelişmeye bırakılmıştır. Kulübe sakinlerinin ve yoksulların, nüfusun dörtte birini; çalışan insanların ve ev dışındaki hizmetkarların da bir diğer dörtte birini oluşturduğu tahmin edilen 17. yüzyıl sonlarının İngiltere’inde hane halklarının en az üçte biri, yoksul oldukları gerekçesiyle Ocak Vergisi’nden (*Hearth Tax*) muaftır. 1660 yılından sonra ise, özel hayırseverliğin hızı önemli ölçüde azalmıştır; kapitalizmin gelişmesi yönünde kararlı olan yerel yöneticiler tarafından Yoksul Yasaları (*Poor Laws*) devreye girmiştir. Fason sistemi (*putting-out*) altında sanayi zanaatkarları kendi evlerinde, bütün aileleriyle birlikte olağanüstü uzun saatler çalışmak zorunda olan kesim, ekonomik açıdan ücretli işçiler gibi işverenlerine bağımlıdırlar ve farklı olarak istihdamları daha az süreklidir. Bu durum emekçiler arasında bir “örgütlenme sorunu” olarak görülmektedir. Restorasyon, esasında işveren sınıfların pozisyonlarını güçlendirmiştir. İş göremeyen yoksullar, kendi yerleşik oldukları *parish*’lerde asgari orandan yoksul yardımı almaları sağlanırken, diğer taraftan da iş evleri, dışarıda ücretlerin düşük tutulmasına yardımcı olsunlar diye, yardım fonuna müracaat etmeyi caydırmak için kasıtlı olarak çetrefilli bir hale getirilmiştir. Restorasyon Londra’daki demokratik hareketlerin yenilgisini teyit etmiştir. Yüzyılın sonuna gelmeden önce, pek çok şehir birliklerindeki küçük ustalar kendi işlerini yürütmeye her türlü etkiyi yitirmişlerdir, her yerde oligarşi egemen hale gelmiştir. Sınai mücadele daha modern biçimler almaya başlamıştır. Tersanelerde grevler ve kalkışmalar ve daha yüksek ücretler elde edebilmek için ittifaklar oluşmuştur. Büyük Yangın’dan sonra (1670) Londra yeniden inşa edilmeye başlandığında geçici işçileri engellemek ve ücret kısıtlamalarını önlemek amacıyla bir zanaat sendikası kurulmuştur; fakat hızlanan ekonomik gelişme eğilimi, sınıflar arasında daha keskin farklılaşmalara sebebiyet vermiştir. Ücretli emeğe dayanan topraksız bir işçi sınıfı büyümektedir. Hane halklarının büyük bir kısmı, tarımın sağladığı bağımsızlık ya da ev zanaatları ya da her ikisinin birleşimiyle hala istikrarsız bir bağımsızlığı korumaktadır. Ancak ev sanayilerinde işçiler giderek onları istihdam eden tüccarın kontrolü altına giriyor ve

köylerdeki varlıklı çiftçilerle “yoksullar” arasındaki bölünme daha belirgin bir hale geliyordu. Bir adam yoksullar için ödeme yapıyorsa, bu ona yerel yönetimde oy hakkı sağlıyor; yardımı alan yoksullar haktan dışlanıyordu. İngiltere hızla, egemen sınıf ve kitlelerden oluşan, iki sınıflı bir topluluk haline gelmektedir.⁷⁰ Bu sınıf çatışmaları arasında kalan kadın ve çocuklar sadece ucuz işgücü olarak görülmekte ve sağlıksız koşullar altında çalıştırılmaya zorlanmakta/mecbur bırakılmaktadırlar. Hukuki açıdan henüz hiçbir hakka sahip olmayan kadınlar, ilerleyen yıllarda *Suffragette* hareketinin temellerini atmaya başlayacaklardır.

Restorasyon ve yüzyılın sonu arasında ihracat ve ithalat %50 kadar artmıştır; her yıl kabaca 4-6 milyon sterline kadar ulaşır. İngiliz ticaretinin hızla genişlemesi, yalnızca tekele değil fakat “yığın üretimden” kaynaklanan ucuzluğa dayanmaktadır. Bu anlamda Mr. Davis’in “ticaret devrimi” dediği şey, 18. yüzyıldaki sanayi devrimi ile karşılaştırılabilir. Koloniler, İngiliz imalatçılar için, ucuz madde kaynağı olduğu kadar korunmuş bir pazar sağlıyordu ve içerideki üretimi teşvik ediyordu. Siyasi devrimin koloni ticaretinin ele geçirilmesini ve korunmasını sağlayacak tüm devlet gücünün kullanılmasını olanaklı kılması gibi, koloni ticareti de sanayi devrimini hazırlamıştır. İki ana rakibi olan Hollanda ve Fransa’nın savaş halinde olması ve İngiltere’de barış ortamının korunması zenginleşmeyi sağlamıştır.⁷¹ Koloni savaşı sırasında da kadınlar ve çocuklar, eşleri ile birlikte giderek bu savaşa dahil olmuşlar ve çalışmak/çalıştırılmak üzere “göç” gerçeği ile yüzleşmek zorunda bırakılmışlardır.

Tıpkı sömürgelerin “doğallaştırılması” sürecinin, doğrudan şiddet ve zorun geniş çaplı kullanımına dayanması gibi, Avrupalı kadınların evcilleştirilmesi süreci de, barışçıl ve saf bir şekilde olmamıştır. Kadınlar üretkenlikleri, cinsellikleri ve doğurma yetenekleri üzerinde kontrollerini kocalarına ve “büyük erkeklere” (Kilise, Devlet) gönüllü olarak devretmemişlerdir. Gerçek anlamda yetişkin ve yurttaş hüviyetine muktedir olan yalnızca erkeklerdir. Fakat kadınların günahkar kabul gören doğasına yapılan bütün doğrudan ve dolaylı saldırılar, aynı zamanda, kadınları ekonomik bakımdan diğer üretken fonksiyonları üzerindeki kontrollerinden mahrum

⁷⁰ Hill, s.256-261.

⁷¹ a.g.e., s.265-269.

etme hedefine ve ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda erkek hegemonyasını kurumsallaştırma amacına da hizmet etmiştir.⁷²

Restorasyon halkın eğitimi için gerçekten bir trajedidir. Kilisenin kontrolü yeniden kurulmuştur. Galler’de yeni kurulmuş olan okulların çoğu kapatılır. Latince ve Yunanca öğretilen orta dereceli okullar, çok fazla insanı sosyal mertebesinin üzerinde okutarak İç Savaş’a yol açtığı gerekçesiyle sorumlu bulunmuştur. Parlamento yanlılarının savunduğu eğitimde fırsat eşitliği, “ doğanın ya da kaderin pulluğa, küreğe ya da diğer zanaatlara yazgıladığı insanları kendilerine uygun işlerden uzaklaştıracaktır” görüşü etkisinde kalmaktadır. İngiliz filozof Robert Filmer’in ölümünden sonra yayınlanan *Patriarcha*’da krallık yetkisinin Adem’den ve insanlığın ilk atalarından geldiği teorisi 17. yüzyıl toplumunda büyük önem arz etmektedir. Ailede erkek, yalnızca eşi ve çocukları üzerinde değil ayrıca çıraklar, kalfalar ve hizmetkarlar üzerinde de büyük bir otoriteye sahiptir: hane, hala ekonomideki en önemli birimdir.⁷³ 17. yüzyıl boyunca kadınlar, öncelikle erkeklerinin ve dolaylı olarak da ülkeyi yönetim kurum ve kişilerin tahakkümü altında bırakılmışlardır. Bu hegemonyadan kurtulmanın tek çaresi, ilk olarak, parlamentoda seslerini duyurmak ve temsiliyet hakkı kazanmaktır.

⁷² Maria Mies vd., **Son Sömürge: Kadınlar**, Çev. Yıldız Temurtürkan, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008, s.143-145.

⁷³ Hill, s.308-310.

1.4. ŞANLI DEVRİM VE KADINLAR

II. James 11 Aralık 1688 günü başkentten kaçarak Fransa'ya gitmek üzere ülkeyi terk etmiştir. Bunun üzerine bir grup lord, bir süreliğine yönetimi devralır. Fakat bu alternatif irade çok uzun süre sürmez; Kral II.James 16 Aralık günü başkente geri döner. Bu duruma karşılık olarak 18 Aralık günü Orange'li William, Kral'ın tahtı terk etmesini sağlar.⁷⁴ Yaşanan bu taht değişikliği aynı zamanda iradenin ve ideolojinin değişimidir; devrim habercisidir.

“Şanlı Devrim” esasında kansız bir saray darbesidir. Stuart'lar tahttan indirilerek Orange'li William tahta eşi Mary ile beraber getirilir. Ancak parlamento, tacı sunarken, 1689 yılında kabul edilecek olan “Haklar Bildirgesi” dayatılır. Bildiri, daha önce kimi bildirilerin de açığa kavuşturduğu kralla parlamento arasındaki ilişkilerin yanı sıra, İngilizlerin geleneksel haklarını tekrarlayan maddeler içermektedir ve kadına özel olarak tanınan bir hak yani pozitif ayrımcılık tanınmamıştır. Hükümet, siyasal bakımdan parlamentoya karşı sorumlu hale gelmiştir; fakat parlamentoda çoğunlukta olan parti, halkı gerçekten temsil etmemektedir; çünkü, yalnız zenginlerin ve önde gelen kişilerin, yani halkın küçük bir bölümünün seçme hakkı vardır.⁷⁵ Kadınların herhangi bir hakkı “Haklar Bildirgesi”nde bulunmadığı gibi, hangi statüye ait olursa olsun kadın *destek güç* olarak kullanılmıştır. Kraliçe Mary, William'ın kral olabilmesi için zorunlu sayılabilecek bir faktördür; başka bir deyimle kral olabilmek için “doğru bir evlilik” şarttır.

William, Şubat 1689'da toplanan bir Konvansiyon Parlamentosu kurar. William ve Mary eş hükümdarlar olarak kabul edilir ve Haklar Bildirgesi (*Bill of Rights*) iktidarlarının sınırlarını belirlemek üzere oluşturulur. Protestan dinsel muhaliflere, 1689'da sınırlı bir hoşgörü sağlanır. Aynı yıl İngiltere Merkez Bankası kurulur. Eskiye görece Ruhsat Yasası'nın sona ermesiyle serbest bir basın ortamı doğar. *Act*

⁷⁴ David Parker, **Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek 1560 – 1991**, Çev. Kemal İnal, Dost Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, Eylül 2003, s.75.

⁷⁵ Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, 16. – 17. Yüzyıllar: Kapitalizm ve Dünya**, Adam Yayınları, III. Cilt, 1. Baskı, İstanbul, Ekim 1998, s.214.

of Settlement (1701) Taht'a çıkma sırasını, Anne'nin çocukları yerine, I.James'in kızı Elisabeth ve Palatine Elektoru'yla Hanover Hanedanı'na sabitler.⁷⁶ Orange'li William ve onun gibi düşünenlerin gerçekleştirdiği bu kan dökülmeden elde edilen zafer esasında günün İngiltere'sinde kadın – erkek eşitliğinin dolaylı olarak altını çizmektedir; ancak durum düşünülenin aksine eşitlik ile bağlantılı değildir. Kadın, erkeğe statü sağlamış ve buna karşılık hükümet işlerinden de pasifize edilmiştir. Dışarıdan görülen eş statüdeki kral ve kraliçe, yani Mary ve William, uyguladıkları fiili aktıveler göz önüne alındığında, toplumsal eşitlik idesine taban tabana zıtlık göstermektedir. Mary, William için sadece tahtın yolunu açmıştır. Bunların yanı sıra sağlanan basın özgürlüğü sayesinde ileriki dönemlerde kadınlar, seslerini ülkenin en ücra köşelerine değin duyurmaya çabalayacaklardır.

Şanlı Devrim adı verilen 1688 Devrimi'nin, siyasal ve anayasal olduğu kadar ekonomide de bir dönüm noktası olarak görülebilir. Eski tarz ticaret tekelinin artık sonu gelmiştir. 1712 yılında ise, ticaret herhangi bir sınırlandırma olmadan tamamen serbestleşmiştir. Büyük ticaret şirketlerinin taşıdığı orta çağlardan kalma düşünceler – üretimi sınırlandırmak, kalite ve fiyatları kontrol etmek – yüzyılın sonuna gelindiğinde tümüyle terk edilmiştir. Şirketler artık devletten tam bağımsız olarak, krallık ya da parlamento kararı olmadan kuruluyordur. Şimdiki en büyük problem ise “işçi” kıtlığıdır. Göçler, suçluların sevki ve plantasyonlar için adam kaçırmalar fazla nüfusun azalmasına sebebiyet vermiştir; artık daha fazla kişi orduda, donanmada ve ticaret gemilerinde çalışmaktadır. Ancak asıl neden, kişisel yönetimin devredilmesini izleyen ekonomik liberalizmdir. Dolayısıyla yoksullara karşı tutumlarda da değişiklikler olmuştur. *Act of Settlement* (1662) işgücü hareketliliği üzerindeki sınırlamaların gelişmesini kısıtladığı için eleştirilmeye başlanmıştır. Çok az sayıda ebeveynin çocuk sahibi olmayı göze alabildiği kayıtlara geçmiştir. Nüfus fazlası olan kırsal alanlarda ise, işsizlik baş göstermiştir; yasal olarak pazar kasabalarında çıraklığa giremiyorlar ve de terkedilmiş boş arazilerde kulübeler kuramıyorlardır. Yoksullar için ise *Habeas Corpus* geçerlidir; bir şilinden daha değerli bir şey çalarlarsa, ölüme mahkum edilmekle, sürgüne gönderilme arasında bir tercih yapmak zorundalardır. Emekçiler özgür değildir; bundan dolayıdır ki, 1688 yılını izleyen

⁷⁶ Hill, s.315-316.

yıllarda sendika faaliyetlerinin yaygınlaştığı görülmektedir. Grevlerin yapıldığı, fonların oluşturulduğu, hukuki davaların görüldüğü yıllar olacaktır.⁷⁷ Bu dönem içerisinde kadın ve çocukların yaşam standartları oldukça alt seviyelerdedir. Hiçbir güvenliğin ve güvencenin sağlanamadığı günlerde, kadınlar hem ucuza çalıştırılmakta hem de farklı zorbalık ve muamelelerle ile karşıya karşıya bırakılmaktadır. Tüm maruz kalınan bu olumsuz şartlar altında doğum oranları azalırken, ölüm oranları da artmaktadır. Özellikle yoksul ve yüksek dezavantajlı grupta yer alan hasta, bakıma muhtaç, engelli, yaşlı kadınlar ve çocuklar toplum önünde, hukuki platformda, siyasi sahnede hiçbir şekilde bahsedilmemekle birlikte, hiçbir hakka da sahip değildirler. Bu olumsuzlukların yanında, yoksul ve yardıma muhtaç insanların imdadına yetişen yine kadınlar ve kurdukları kulüpler olacaktır. Siyasal yönden haklarına kavuşamayan kadınlar, ilk olarak birbirlerine yardım etmekle işe koyulacaklardır.

17.yüzyılda İngiliz feministler, İngiliz İç Savaşı'nın ve Şanlı Devrim'in getirdiği değişimi fırsat bilerek, broşür ve vaizlerle çatışmalara dahil olmuşlardır. Kadın rolünün hemen hemen bütün yönlerini konu ediyor, kadınları aşağı olarak tanımlayıp mutlak kabul gören algıya ve erkeklerin eşleri üzerinde hak sahibi olmasına karşı çıkıyorlardır. İsteklerini anlatmakla kalmayıp var olan değerler sistemini; ataerkil aile kurallarına karşı oluşlarını pratikte de ifade ederek, erkeklerini ve ailelerini terk ederek, demokratik bir biçimde organize olan, cinsiyetlerin eşitliğini temel alan topluluklarda yeni yaşamlarına başlayarak otoriteleri alt üst eden bir grup kadının varlığı da bilinmektedir.⁷⁸ Bu kadınlarla ilgili olarak incelenen tarih kitaplarının genelinde bilgi verilmemekte ve eril anlatım hüküm sürmektedir.

Kadınların yüzyıllardır yaptıkları katkılar, sadece bilinçli bir ayrımcılık yüzünden değil, bu katkının malzemesi ve biçimi, geliştirilmiş/alışlagelmiş olan kabul edilebilirlik ölçütlerine uymadığı için göz ardı edilmiştir. İçinde yaşadığı kültürün gereklerine uymadığı için bazı yaratıcılar kendi çağlarında hiç tanınmazlar. Söz

⁷⁷ a.g.e., s.316-329.

⁷⁸ Gisela Notz, **Feminizm**, Çev. Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, Ocak 2012, s.34.

konusu olan sadece dışlanmak değildir: Kelimenin tam anlamıyla görünmez olmaktır.⁷⁹

İngiltere'nin genel siyasi durumuna tekrar geri döndüğümüzde; iktidarın geleneksel egemen sınıfa 1688 Devrimi'nde rastlandığı gibi, hükümdarların değişmesine de tanık olunmuştur. William, tüzel kişiliklerin yeniden biçimlendirilmesinden sonra seçilen II. James'in değil de II. Charles'ın Parlamentosu'nun üyelerini Londra'ya çağırmıştır. Haklar Bildirgesi, “parlamento üyelerinin seçimlerinin özgür olması” ve vatana ihanet davalarındaki jürilerin mülk sahiplerinden oluşması gereğini ilan etmiştir.⁸⁰ Parlamento üyelerinin seçiminde kadınlara seçme hakkı tanınmamıştır. Kadınlar, isteklerini ve seslerini meydanlarda, yazdıkları yazılarla ve broşürlerle duyurmaya çalışmışlardır.

Bildirge, Kral'ın Parlamento'nun onayı olmadan yasaları iptal etmesi; bireyleri belli yasalardan muaf tutma; Kilise Meclisi; barış zamanında krallıkta devamlı ordu bulundurma; Parlamento'nun onayı olmadan, tonaj ve sterlin başına vergi alma; aşırı kefalet ya da para cezası uygulama; insafsız ve alışılmamış cezalar uygulama gibi belirli hoşnutsuzluk kaynaklarını gidermek üzere yoğunlaşmıştır. Daha olumlu olarak, Parlamento'ya seçilme özgürlüğü, Parlamento'da ifade özgürlüğü ve Parlamentoların sık sık yenilenmesi gibi unsurların, uyrukların hakkı olduğu ilan edilmiştir. Haklar Bildirgesi'nin belirsizliklerinin bir kısmı daha sonraki yasalarla da temizlenmiştir. *Triennial Act (1694)*, yalnızca Parlamentoların her üç yılda bir toplanacağı ilkesini getirmiyor, üç yıldan daha fazla süremeyeceğini de hükme bağlıyordur. Bundan böyle Parlamento, seçmenle yakın ilişki içinde, anayasanın zorunlu ve sürekli bir parçası olmuştur. *Act of Settlement*, kralın, herhangi bir görevden alma ve mahkemeye sevk etme konusundaki af yetkisini yasaklamış ve böylelikle Parlamento'nun bakanları kontrol etmesinin önündeki son engel de ortadan kalkmıştır.⁸¹ Bahsi geçen Parlamento'da yer alan seçmen ve bakanların

⁷⁹ Françoise Collin, Irène Kaufer, **Feminist Güzergah**, Çev. Gülnur Acar Savran, Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2016, s.124.

⁸⁰ Hill, s.337.

⁸¹ a.g.e., s.339-340.

arasında henüz bir kadın yoktur; dolayısıyla kadınların seslerini duyurmasına biraz daha zaman vardır.

Bu süreçte yargılama yönetimlerindeki merhametsizliğin, 1640'larda başlayan değiştirilme süreci yeniden ele alınarak bazı düzenlemeler yapılmıştır. Kadınların yakılmasına karşı olan 1653 tarihli yasa 1660'tan sonra beklenen sonuca ulaşamamıştır; Sedgemoor ve Elizabeth Gaunt ölümünden sonra 1688 yılından itibaren siyasal suçlar sebebiyle hiçbir kadın yakılmamıştır. Haklar Bildirgesi'ndeki, insafsız ve olağandışı cezalara karşı olan maddeyle, insanların öldürülene kadar kırbaçlanması gibi cezalara son verilmiştir. 1699 yılından itibaren ise ihanet davalarında suçlanan kişiye karşı iki tanık gösterilmesi zorunluluğu getirilerek, zanlının tam savunma hakkından yararlanması, kraliyet tanıklarının ve jürinin bir listesiyle birlikte iddianamenin de bir kopyasına sahip olması karara bağlanmıştır. Artık davalarda *common law*'un katı kurallarının dışına çıkılarak, 19. yüzyıl reformlarına kadar, ortaçağdan kalma pek çok özelliğinden bazılarının kaldırıldığı gözlemlenmiştir.⁸² Esasında William, *Common Law* ile merkezi devlet yönetimi kurma amacı ile köklü değişiklikler yapmıştır. Temel amaç derebeyi – kral çatışmasını önlemek ve kralın otoritesini güçlendirmektir. Her hukuk düzeninde olduğu gibi, bu yasaların ortaya çıkışı toplum içerisindeki üretim güçlerini yansıtan sosyolojik bağıntı ve ilişkilerin sonucudur. Toplumsal alt yapı üst yapıyı belirler. William, halkına huzur sağlarsa ve yönetimi tekeline alırsa yerini garantilediğinin bilincindedir. Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta; Büyük Britanya Adası'nın ekilecek sınırlı topraklarının olmasıdır. Bu nedenle, o devirlerde toprağın parçalanması sakıncalı bulunur ve toprağın satış yolu ile el değiştirmesi hukuk kuralları ile yasaklanmıştır. Arazinin kalıtımının ve bölüşümünün de sıkı kurallara bağlı olması ve toprağın sadece büyük erkek çocuğa bırakılması hukuksal zorlamaları, özellikle kız çocukları ve eşlere karşı, beraberinde getirmiştir. Bu miras dağılımı ve servetin el değiştirmesi Sanayi Devrimi öncesinde ekonomik koşulların hazırlanmasında önemli rol oynamıştır.⁸³ Yapılan bu kanunlar kadının İngiltere'deki ikincilliğini pekiştirmekle kalmayıp, yasalar karşısında savunmasız bir konuma

⁸² a.g.e., s.353-355.

⁸³ Asis. Uğur MUMCU, **İngiliz Hukukunda Ultra Vires Kavramı**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/323/3204.pdf> (23/09/2017 10:57)

itilmesine sebebiyet vermiştir. Yaşanan bu olumsuzluklar ve haksızlıklar süzgecinde kız çocukları ve eşler kaderlerinin belirlenmesinde bir erkeğin himayesine bırakılarak özgür iradeleri çerçevesinde gelecekleri ile ilgili karar vermelerinin önü kesilmiştir. Kadınların yapabildiği tek şey dine ve kanunlara itaat etmektir; ancak bir kurtuluş yolu daha bulunmaktadır: Eğitim.

Her ne kadar istedikleri gibi ibadet etmekte özgürlük tanınsa da dinsel muhalifler, 19. yüzyıla kadar üniversitelerin ve Kraliyet Tabipler Cemiyeti gibi kurumların dışında tutulmuşlardır. Ancak 1689'dan sonra açığa çıkan Dinsel Muhalif Akademisyenler hızla çoğlamışlar ve öğrencileri iş hayatı, meslekler için orta dereceli okulların ve üniversitelerin müfredatından çok daha ileri ve güncel bir içerikle, matematik ve fen bilimleri içeren programlarla eğitim vermişlerdir. Bu akademiler aynı zamanda devlet memurluğunun alt kademeleri için en iyi eğitimi veriyorlardı. 18. yüzyılda bilimsel buluşlar yeniden canlandığında harekete geçiren güç, üniversitelerden ya da *Royal Society*'den değil Dinsel Muhalif Akademilerden ve ustalardan gelmiştir.⁸⁴ Buradaki bahsi geçen imkanlar öncelikle erkeklere tanınmıştır. 18. yüzyılda kaynaklar incelenirse, kadınlardan hep domestik bir varlık bahsedilmiş ve erkekler tarafından yazılmış olan pek çok kaynak ile karşılaşılabilir. Restorasyon sürecinde, Kraliçe Viktorya döneminde de bu teoriye uygun şekilde hareket edilmiştir. Fakat 18. yüzyıl yine de bir dönüm noktasıdır. Avrupa'da laik eğitim için adımlar hızla atılmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ışığında kadına nasıl iyi bir eş, iyi bir anne, iyi bir ev hanımı olunması gerektiği dayatılmaya devam etmektedir. Toplumsal normları yıkmak uzun bir süre ve mücadele gerektirmektedir. Ancak Fransa'da, işçi kadınların cahilliği ve sefaletinden etkilenen Elisa Lemonnier tarafından ilk profesyonel meslek edinme okulları açılmıştır. Kadınların haksızlıklara uğramasına, hor görülmesine karşı eğitim ile mücadele edebileceğini bilen yine bir kadındır. Erkekler ile eşit hak ve onura sahip olmak için kadınların meslek edinmesi şarttır. Bu ilk adımın artçıları olarak, Fransa ve İngiltere'de, genç kızlar iş sahibi olabilmek için yalnız başlarına şehir değiştirmeye ve eğitim almaya başlamışlardır.⁸⁵

⁸⁴ Hill, s.360.

⁸⁵ Istituto Italiano Edizioni Atlas, **Le Donne nell'Ottocento**, www.edatlas.it. (23/09/2017 11:50)

Şanlı Devrim sonrasında saray, Kilise ve üniversiteler dışında, kalem sahibi erkek ve kadınları geçindirmeye yetecek sürekli okuyan bir kitlenin varlığı göze çarpmaktadır. Bu orta sınıf okuyan kitlenin yükselişi ile yazarların hâmilere bağımlılığı önemli ölçüde azalma göstermiştir. Devrim sonrası bilinçlenme evresinin her anlamda başladığı öne sürülebilir. 1703 yılında “basının ahlak kurallarını tanımayışını” yasaklamak amacıyla bir girişimde bulunduğu Londra’nın yetmiş basım ve yayın evi buna karşı Avam Kamarası’nda başarılı bir lobicilik yapmıştır. Matbaacılık kolay kolay müdahale edilebilecek bir sanayi değildir artık. 1711 yılında ise yazarlar, ilk kez olmak üzere, eserleri için telif hakkı elde etmişlerdir.⁸⁶ Basının özgürleşmesi ve bu yolda atılan adımlar, kadın hakları için verilen mücadeleye yeni bir umut yolu bulmuş olur. Özgür basın, kadınların eşitlik mücadelesinde önemli bir dönemeçtir. Bu dönem için tamamıyla özgür bir basından söz edilmese bile, yapılan lobicilik ve yayın evlerinin birlikte hareket etmesi despotizme ve zorbalığa karşı gösterilen en net tepkidir.

Kadınlar devrim sonrası süreçte farklı alanlarda ön plana çıkmaya başlamışlardır. Kalemle yaşayan ilk kadınlardan birisi olan Mrs. Aphra Behn, yeni bir moda başlatarak köleciliği lanetleyip, bir soylu barbar kültü başlatmıştır. İngiltere’de profesyonel ressam olarak çalışan kadınlar yeni burjuvazinin gözdesi olmaya başlamışlardır.⁸⁷ Kadınlar geleceklerini güvence altına almak ve eşit şartlarda yaşamak için eğitim almak, iş bulmak ve kendi haklarını kendilerinin aramak zorunda olduklarının artık bilincindedirler. Şanlı Devrim sonrası kadınların küçük de olsa adımlar atarak yollarını aydınlatmaları, Sanayi Devrimi sırasında büyük adımlar atmalarına imkan sağlayacaktır.

⁸⁶ Hill, s.368-369.

⁸⁷ a.g.e., s.372.

1.5. İNGİLİZ DEVRİMİ SONRASI KADIN

Doğrudan ya da dolaylı yoldan olan mali sıkıntılar, 17. yüzyılın bitmek bilmeyen devrimci durumlarında rol oynamıştır. 1649 yılında Cromwell'in İrlanda'yı geri almasından sonra geniş arazilerin el değiştirmesi, devlet iktidarında bir başka köklü değişime yol açmış, Protestan bir yönetici sınıfın kurumsallaşmasını sağlamıştır. Tüm bu değişimler göz önünde bulundurulduğunda, 1655 ve 1685 Ayaklanmaları dışında tümü de, devrimci sonuçlar doğurmuş, devletin iktidarı önemli ölçüde el değiştirmiştir.⁸⁸ Değişen güç unsurları ve iktidarlara beraberinde izlenen politikaları da etkilediğinden kadının gündelik yaşantısından, politik sahnedeki konumuna kadar mercek altına alınmasına ve ikincil konumunun sürekliliğinin korunması için kulakların tıkanmasına sebebiyet vermiştir. Fakat beklentide bu etkiler göz görülür ataerkin gölgesinde kalarak sadece kadınların kendi haklarını arama savaşımını hızlandırmış ve geri planda kalmaya mecbur bırakılarak mücadelelerine gereken ehemmiyet verilmemiştir.

Ayaklanmaların uzun vadedeki etkisi, Britanya'nın toplumsal hayatında kalıcı izler bırakmıştır: Mali açıdan etkili, pekişmiş bir devletin oluşması, Anglikanların kalıcı bir egemenlik sağlaması, kraliyet iktidarının sınırlanması, parlamentoda toprak sahipleriyle tüccarlardan oluşmuş bir ittifakın ulusal konularda önemli bir güç haline gelmesi, bir bütün olarak ülkede proleterleşmeyle sanayileşmenin ilerlemesi, tarım ve ardından sanayi kapitalizmi için gerekli koşulların olgunlaşması⁸⁹ ile Sanayi Devrimi'nin adımları çok sesli bir şekilde duyulmaya başlanmıştır. Bu süreç içerisinde kadınlar birlik olmaya ve haklarını aramaya başlamakla birlikte, özel alandan kamusal alana geçerek, birlik olmanın gücünü ve uğradıkları haksızlıkları bir araya geldiklerinde daha iyi anlamaya başlamışlardır.

İngiltere'de ve başka ülkelerde kadın sorunuyla ilgili her açıklama, devrim sonrası süreç, ve Sanayi Devrimi'nin öncesi ve sonrasında da, artık kamuoyunda tepkilere yol açmaktadır; lehte ve aleyhte görüşler ortak bir tartışmanın parçaları haline dönüşmüştür. Karanlık yüzyıllar boyunca, kadınların evde kısıtlı bir yaşam

⁸⁸ Tilly, s. 137 – 140.

⁸⁹ a.g.e., s. 140.

sürmelerini, topluma boyun eğmelerini öven ve eleştiren görüşlere karşılık, kadınların aile içinde ve dışında mutlu, sosyal, kültürlü ve doyumlu bir yaşam sürdüğünü savunan bir kesim de bulunmaktadır. Ekonomik değişimde kadınlar da çeşitli biçimlerde yer almaya başlamıştır. Miras ve evlilik yoluyla küçük ve büyük sermaye oluşumunda katkıda bulunmuşlardır. Hangi sosyal sınıftan olurlarsa olsunlar, kadınların ev işlerini üstlenmeleri yine kaçınılmazdır. Ancak ev işleri farklı biçimlerde olmaktadır: Ev ekonomisi, çocukların yetiştirilmesi, erkeğin eve getirdiği paranın idareli kullanılması, malların yönetimi, toplumsal temsil, aile kutlamaları, aile ilişkilerinin sürdürülmesi gibi pek çok görev ağırlıkla kadının üzerindedir. Tüm bu görevlerin yanı sıra eve gelir getirmek ve ev ekonomisine katkı sağlamak kadının yeni görevleri arasında girmiştir. Büyüyen sanayi kenti Manchester’da 1830’lu yıllarda asgari düzeyde geçinebilmek için günde on iki ila on altı saat çalışmak zorunda olan işçi kadınlar, doğum yapacakları güne, hatta saate kadar çalışmak zorunda kalıyorlardı; doğumdan sonra ise en fazla iki hafta fabrikadan uzak kalabiliyorlar ve çoğu kadın zamanları olmadığından ya da yeterince beslenemediklerinden bebeklerini emziremiyordu. Çalışan anneleri sanayileşen İngiltere’de bekleyen iki seçenek vardır: Ya büyük çocuğa bebeği teslim etmek, ya da evde sakin durması, çalışırken kucaklarında sakince yatması için afyon veya laudanum vermektir. Bu dönemlerde “baby-farming” popüler olmaya başlamıştır; çocuklarına bakamayan yoksul kadınların yeni doğan bebekleri yurtlara veriliyordu; fakat buralardaki bakım koşulları yetersiz ve kötü olduğundan bebek ölüm oranları 1870’lerde iyice yükselmiştir. Sonrasında bazı reform ve düzenlemeler yapılmasına karşılık “genel” yaşam standardı işçi kadınlar için korkunçtur. Bitkinlik, yetersiz beslenme, uzun çalışma saatleri, düşük ücret, bebek ölümleri, düşükler, kürtajlar ve doğum öncesi ve sonrası yetersiz bakım nedeniyle rahim hastalıkları ve anne ölümleri. Tüm bu kötü şartlar karşısında direnen ve hakkını savunan kadınlar, artık yazmaya ve sesini duyurmaya başlamışlardır. Yarım yüzyıl önce öyküleri başkaları tarafından yazılan ve yayımlanan kadınlar, 1883 yılında alt tabakadan İngiliz kadınların kendi sınıflarına yönelik kurduğu en önemli örgüt olan *Co-operative Women’s Guild* tarafından yazmaları için cesaretlendirilen işçi kadınların mektupları

ancak 1915 yılında *Maternity* başlığı altında yayımlanabilmiştir.⁹⁰

19. yüzyıl aynı zamanda “işçi kadının yüzyılı”dır. Sanayileşme, kentleşme ve göç bağlamında kadının “alanları” –istihdam ve evcimenlik, ücretli ve ücretsiz iş, özel alan ve kamusal alan – ayrı değil, iç içedir. Aynı zamanda da cinsiyetler ilişkisi alan idealinin özüne, yani geleneksel olan ve sanayileşmeyle birlikte yeniden tanımlanan, kadının erkekten aşağı olduğu koyutuna tekabül etmektedir. Ekonomik büyümenin, özellikle de ücretlerin artması ve yaşam standartlarının yükselmesi bakımından yavaş yavaş olduğunu hesaplayan günümüz tarihçilerinin o dönemle ilgili değerlendirmeleri, ulusal verilerin tamamına bakıldığında, kadın tarihi konusunda sorunludur. Çünkü 19. yüzyıldaki meslekler sayılırken, kadınların emekleri karşılığında para ya da gıda maddesi aldığı pek çok iş dikkate alınmamıştır: Evdeki pansiyonerler için yapılan işler, çocuk bakıcılığı, dikiş, evsel üretimin bazı biçimleri, kocanın işyerinde çalışmak, hasattan sonra başakların toplanması, başka evler için çamaşırcılık, sık sık değişen işler, kısacası, Yeniçağ’ın başlarındaki “derme çatma ekonomi” özelliklerine sahip olan ve 19. yüzyılda da sürdürülen pek çok iş bulunmaktadır. Ama devrimin gerçekleşmesinin en önemli nedeni, en ucuz işgücünü, yani öncelikle kadınları ve çocukları kullanmaktır. 1800 civarında İngiltere’de önde gelen sektör tekstil sanayidir: yün sanayisinde işgücünün yüzde 75’ini kadınlar ve her iki cinsiyetten çocuklar oluşturmuştur. Kültürel faktörler de belirleyici olmaktadır. Kadınlar ve çocuklar, becerikli ve işbirliğine istekli olmaları nedeniyle, teknoloji ve örgüt deneylerine erkeklerden daha yatkın işgücü olarak görülmüşlerdir.⁹¹

Kısacası, 19. yüzyıl kadınların salt toplumsal değişim kurbanları olması demek değildir. Sanayileşmenin bedelinin düşük ücretli işler ya da maddi karşılığı olmayan ev işleri olması bir yana, asıl sorun işsizlik değil, yoksulluk ve bağımlılıktır. Tüm sınıflar için geçerli olan kadın ideali toplumsal gerçekliğe tekabül etmemektedir. Maddi ve kültürel farklılıklar kişisel yaşam koşullarından, farklı ekonomi sektörlerinden, yoksulluk ile refah arasındaki değişken ilişkiden ve erkekler kadar

⁹⁰ Gisela BOCK, **Avrupa Tarihinde Kadınlar**, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, Literatür Yayınları Avrupa’yı Kurmak Dizisi:7, 1. Basım, İstanbul, Kasım 2004, s. 98 – 113.

⁹¹ a.g.e., s. 117 – 118.

kadınlar için de yeni yeni oluşan sınıflara aidiyetten kaynaklanmıştır. Yine de, kadınların yaşamı, eski zümre toplumlarında da olduğu gibi aynı sınıftan erkeklerinkinden keskin hatlarla ayrılmaktadır; zaten kadının sınıfsal statüsü kendisi değil, “erkeği”, yani babası ya da kocası tarafından belirlenmiştir. Tüm bunlara karşın, Avrupa’da gerçek anlamda ilk sufrajat hareketi yalnızca İngiltere’de olacaktır; hareketin mütevazî sayıda ama son derece aktif üyeleri, 1884 yılında gerçekleşecek olan üçüncü büyük seçim hakkı reformunda, kadınların oy hakkını kabul ettirmek için mücadele vereceklerdir.⁹²

⁹² a.g.e., s. 125 – 149.

İKİNCİ BÖLÜM

FRANSIZ DEVRİMİ VE KADIN

2.1. AYDINLANMA FELSEFESİ, DEMOKRASİ VE KADIN

Aydınlanma hareketi belirli bir çağa rastlar. Her hareket, çoğu kez karşı yönde tarihsel bir dönemin gerçeklikleriyle birlikte hesaplanmalıdır: Her yerde hazır bulunan kilise ve onun dini imgelemleriyle hümanizm, askeri-milliyetçi güçlerin şiddet yanlısı hareketleriyle liberalizm, dünyevi ve ruhani egemenliğin öteden beri olagelen gelenekleriyle Aydınlanma Çağıdır. Hem eğitimde hem bütçe yönetiminde, hem sosyal ilişkilerde hem de siyasette kuramdan uygulamaya, eleştiriden iyileştiren, reformcu eyleme geçişi getirmiştir. Mutlakiyeti aydınlatmış, Kuzey Amerika ve Fransa’da iki büyük cumhuriyet yaratmıştır. Aydınlanma Barok’a, kiliseye, karşı reforma karşı gelişen bir tepkidir. Erasmusçu etkinin, serbestçe konuşup yazmanın, yönünü antik çağdan alan eleştirinin hümanizminde bilinçdışı düzeyde varlığını sürdüren akımları yeniden su yüzeyine çıkarmıştır. Aydınlanma öteden beri süregelen ve katılaştan adetlere alışılmış bir dinamik getirmiştir.⁹³

Aydınlanmanın da karanlık yönleri vardır: Seksüel anlamda kadın ve kadınlık kimliğinin teorileştirilmesi, aydınlanmacıların karanlık yönlerini yansıttığı geniş bir tartışma girdabının oluşumuna sebebiyet vermiştir. Bu tartışma esasında kendi içerisinde keskin uçları olan ve birbiriyle çelişen yorumlar/iddialar barındırmaktadır. Bilim adamları ve aydınlar, kadının portresini erkeğin bir alt versiyonu olarak, doğal özelliklerinden kaynaklı, çizmekle birlikte kadını “anne” olarak yüceltmekte ve domestik bir ortam içerisinde ele alınan kadın dini ve ahlaki unsurların bekçisi olarak nitelendirilmektedir. Bu durum 17. yüzyılın aydın insanların kendi bireyselliklerini hem ekonomik hem de siyasi alanlarda ispatlamak isterken, kadınların tam anlamıyla bireyselliklerinden söz etmekten kaçınmakta ve erkeğin bir uzantısı gibi görmektedirler.⁹⁴ Elbette karanlık Ortaçağ’ın gölgesinden kurtulmak bir anda

⁹³ Ulrich Im Hof, **Avrupa’da Aydınlanma**, Çev. Şebnem Sunar, Literatür Yayınları Avrupa’yı Kurmak Dizisi:4, 1.Basım, İstanbul,Ocak 2004, s.7.

⁹⁴ Giulia Bordonali, **I Diritti delle Donne nel Secolo dei Lumi: Il Periodo della Reggenza e La Rivoluzione Francese**, <https://www.viqueria.com/diritti-donne-secolo-lumi/> (27/09/2017 09:16)

olmayacak ve uzun bir mücadele verilecektir. Fakat Aydınlanmacı Hareket genel bağlamda demokrasi ve eşitlik dengesini ana merkeze alırken, cinsiyetler arası dengenin kurulmasında, kadın – erkek eşitliği bazında aydınlık adımların yavaş atılması ile dikkat çekecektir. Aydınlanmacılar kendi içlerinde ciddi tartışmalara sürüklenmişlerdir.

18. yüzyılda Avrupa’da taçlar hakimdir. Krallar ve kraliçeler arasında bazı isimler Aydınlanma Çağının unutulmayacak isimleri olacaktır. İmparatoriçe Maria Theresia, ülkenin annesi olarak akıllıca yenilik yapmasını engellemeyen ve aynı şekilde XIV.Louis’ninkine benzemeyen bir tarzda monarşiyi yürütmeyi başarması onu unutulmaz kılmıştır. Monarşik otoritenin ve demokratik tutumun kendine özgü karışımıyla oğlu II. Joseph reformlarıyla ün kazanmıştır. Prenses Sophie von Anstalt-Zerbst de oldukça büyük bir Alman prensliğinden gelmektedir ve Çar III. Petro ile evlenerek St. Petersburg’a ulaşmış ve II. Katerina adıyla hüküm sürdüğü dönemde eşi benzeri olmayan Aydınlanmacı bir yaklaşımla Avrupa’yı şaşırtmıştır.⁹⁵ Siyasi platformda, kimliklerini ve akıllarını sınanan Aydınlanmacılara karşılık, kendilerinden başarı ile söz ettiren bu isimler eril tahakkümün hüküm sürdüğü ülke idaresindeki muvaffakiyetlerini tarihe yazdırmışlardır ve hatta erkek figürlerin önüne geçerek hüküm sürdükleri dönemlerin kendi isimleri ile anılmasını sağlamışlardır.

Krallar ve prensler, insanlığın ilk sınıfı olan aristokrasinin başını çekmektedir. Sonrasında lordların ve düklerin bulunduğu yüksek soylu sınıflar, piskoposluk payesi ile din adamları ve baronların bulunduğu mütevazı küçük soylu sınıfları da aristokrasiyi takip etmektedir. Baronların ardından da Ortaçağ kökenli eski şatoları ve köyleriyle geleneksel rollerini devam ettiren şövalyeler gelir. Köylülerden eskilerden beri belirlenen vergileri toplarlar ve Aydınlanma Hareketi’nin bu vergilendirmeleri pek etkilemediği görülmektedir. Sıralamanın sonunda da halk yer alır. Eğitim ve bilgidен yoksun bırakılan halkların, soyluları için eğitim özellikle aydınlanma dönemi boyunca çok önemlidir. Erkekler birer centilmen, kadınlar ise birer leydi olmak üzere yetiştirilir. *Gentilhomme* modeline göre erkekler kitaplar okur; yani soykütüğü ile ilgili şeyler, ailenin ya da devletin mülkiyet ve imtiyaz

⁹⁵Im Hof, s.12.

tarihi, biyografiler ve askeri tarih ile ilgili kaynaklar vazgeçilmezdir. Bazı şatolar iyi düzenlenmiş bir kitaplığa sahiptir ve tablolar odaları süsler. Soyluların, yörenin din adamlarıyla arası iyidir; mürebbi olarak, oğulları ve kızları için özel öğretmen olarak bir ilahiyatçı adayı tutmaktadırlar. Köyden gelen genç erkek ve kadınlar ise saray hizmeti ve askerlik dışında, manastırda rahip veya rahibe olmak üzere eğitim alabilirler. Soylu Protestan Alman kızları için ise; kilise egemenliğinden ayrılmış olan kız yetiştirme yurtları bulunmaktadır.⁹⁶

Aydınlanmacı filozofların büyük bir bölümü, insanların “doğal eşitliği” düşüncesini benimsemişlerdir. Gerçekte bu düzeyde anladıkları eşitlik, insanların insan olması sıfatıyla, yani insani bir doğayı içermeleri nedeniyle eşit olmalarıdır. Ancak özgürlük doğallığından soyutlanıp toplumsal açıdan ele alındığında, filozofların yargıları önemli ölçüde değişikliğe uğramaktadır. Aslında Aydınlanmacılar, feodal düzene karşı bir savaş yürüttüklerinden ve genelde Montesquieu’nün “yasa fetişizmi” anlayışını benimsediklerinden, hukuksal eşitlik konusunda hemfikirdirler. Buna göre, bir toplumdaki tüm insanlar eşit şekilde yasalara bağımlı olmalıdırlar; özellikle de kalıtımsal ayrıcalık düşüncesi ileri sürülerek yasalar önünde soylu – avam ayrımına denk düşen bir eşitsizliğe kesinlikle yer vermemektedirler. Ancak Aydınlanmacıların gözünde, Diderot’nun deyişiyle “mutlak eşitlik” ya da sosyo-ekonomik eşitlik bir ütopyadır. Bir toplumdaki tüm insanların, toplumsal statü, mevki ya da servet bakımından eşit olmaları mümkün değildir. Bununla birlikte paralel olarak “cinsiyetler arası eşitlik” konusunda da olumsuz bir tutum sergilemektedirler. Genelde bu konu ile ilgili bir fikir yürütmekten kaçınırlar; ancak dönemin kadınlarına ilişkin önyargılarından uzak objektif yorumlar yapamamaktadırlar. Kadının erkeğe göre, hem bedensel hem entelektüel bakımdan daha zayıf olduklarını kabul etmişler ve cinsiyetlerin hukuksal eşitliğini de yadsımışlardır.⁹⁷ Kişilerin bireysel özgürlüğünü ve hukuk önündeki eşitliğini savunan Aydınlanmacı akım, kadın – erkek eşitliği hususunda büyük çelişkiler içerisinde kalarak iki ayrı gruba ayrılacaktır.

⁹⁶ a.g.e., s.23-24.

⁹⁷ Ağaoğulları, s. 526 – 527.

Gelişen devletlerinden gereksinimlerinden dolayı 16. yüzyıldan bu yana, eski soyluların yanı sıra gitgide yeni bir soylu bürokratlar sınıfı oluşmuştur. Burjuva sınıfından hukukçular yönetime nüfuz etmeye başlamıştır ve bunun için bir üniversite eğitimi şarttır. Gittikçe yetersiz bir hal alan örf ve adet hukukunu tamamlamaya veya onun yerini almaya başlayan Roma Hukuku'nu anlayabilmek için Latince bilmek zorunlu hale gelmiştir. Böylece şövalyeliğe ilişkin eski soyluların, *noblesse dépee*'nin (kılıç soyluları) yanında “türedi” olarak ortaya çıkan yüksek memur makamının cüppesi içinde yeni soylular, *noblesse de robe* (cüppe soyluları) oluşmuştur. Bununla birlikte eski soylular bazı durumlarda kendi konumlarını korumak için oğullarını üniversiteye göndermeye başlamıştır. 18. yüzyılda memurlar için özel okullar kurulmaya başlanmıştır; imparatorlukta bunlara şövalye akademileri ya da maliye okulları adı verilir. Yüksek yargıçlar heyetinin ve Bordeaux Parlamentosu'nun başkanlığını yapan, uygulamalı ve kuramsal düşüncelerin toplamını 1748'de *Kanunların Ruhu Üzerine*'de coşku dolu bir halka sunan Montesquieu de soylu memurlardandır.⁹⁸ Aydınlanmacılar eğitim konusunda da ikiye ayrılmaktadır; insanların doğal eşitliğini vurgulamalarına karşın, toplumsal bakımdan olduğu gibi zihinsel bakımdan da eşitsizliğin var olduğunu kabul etmektedirler. Aydınlanmacılar, sergiledikleri bu entelektüel elitist yaklaşımları nedeniyle, halkın eğitilip eğitilmemesi konusunda ikircikli bir tutum takınmışlardır. İçlerinden bir bölümü, cehalete karşı verilecek savaşın başarıya ulaşabilmesinin ancak toplumun en cahil kesiminin eğitilmesiyle mümkün olacağı görüşünde iken; diğer bölümü ise, elitizmi eğitimin de içine sokarak, herkesin eğitilmesinin gereksiz olduğunu, yalnızca layık olanların eğitim-öğretimden geçmeleri gerektiğini ileri sürmüştür.⁹⁹ Kadınlar ise, elbette bu iki grubun sadece kilise, dini ya da domestik eğitim tarafında kalmaktadırlar.

Ruhban sınıfı Reform'dan bu yana birçok konuda birbirinden ayrılan, bununla birlikte ortak özellikler gösteren Katolik ve Protestan gruplara ayrılmıştır. Fransız zümreleri, ikinci derecedeki sınıfı oluşturan rahiplerin tekinliğini taşra parlamentolarında tanıtmaktadır. Din adamları, çoğunlukla taşralardaki tek aydın kimselerdir. Yapısal olarak dışarıya kapalı Katolikliğin karşısında üç ana mezhep

⁹⁸ Im Hof, s.25-27.

⁹⁹ Ağaoğulları vd., s.531.

grubundan ayrılan farklı, Protestan bir dünya bulunmaktadır. Her ne kadar Reform döneminde ve özellikle de bağınaz 17. yüzyılda bu üç grup arasındaki dogmatik farklılıklar vurgulanmış ve birbirlerine düşman konuma gelmişlerse de, bu üç grup bazı noktalarda benzeşmektedir. Bu gruplar kilise çatısında örgütlenmiştir. Hükümet makamları aynı zamanda kiliseye karşı da sorumludur. Din adamları devlet işlerinde önemli bir statüye sahiptir. Kadınlar için ise bir papaz ile evli olmak ayrı bir statü anlamına gelmektedir. Kadınların bir din adamı ile evli olması, toplum içinde edinebilecekleri saygın konumlardan birisi haline gelmiştir. 17. yüzyılda sağlamlaşan ve 18. yüzyılda da en parlak dönemini yaşayan bir örnek aileyi, yani papaz eşi ve papaz çocuklarıyla “papaz ailesi” imgelemi yaratılmıştır. Burada özellikle kadın için yeni bir konum verilerek; kadının, papazlık cemaati içinde dünyevi erdemlerin örneklerini sergilenmesi beklenmiştir. Papaz çocuklarından da en azından birinin, yine papazlık mesleğini seçmesi, kız çocuklarının da yine papazlarla evlenmesi de dönemin toplumunun benimsediği bir başka beklentidir.¹⁰⁰ Aydınlanma dönemi içerisinde kilise kan kaybetmeye başlasa da, mutlak gücünün ortadan kalktığını söylemek doğru olmamaktadır. Kadın ise, güç kaybeden kilise ve cemaatler için misyoner güç olarak kullanılmakta ve halkın yönlendirilmesi için eğitilmektedir. Kadın ikincil konuma layık görülmesine rağmen, yine destek güç olarak başvuru alan ilk kaynak olmuştur.

İster cumhuriyet ister bağımlı kent olsun, nüfusun işleri ve sosyal birleşimler benzerdir. Yurttaşlar hala vaktiyle kentlere damgasını vuran geleneksel zanaatlarla uğraşmaktadır. Durum ve koşullara göre ticaret, değişik derecelerde önem taşıyabiliyor ve zanaattan ticari özelliklerle birlikte sanayiye dönüşerek gelişme gösterebilmiştir. Yurttaşların bir kısmı, çoğunlukla da ek görevde olmak üzere, kent yönetiminde görevlidir. Bazı kentler bir üniversitenin ya da bir yüksekokulun merkezi haline gelmiştir. Böylece ruhban sınıfının yanı sıra ilahiyatçılar, hukukçular ve birkaç hekimden oluşan bir öğretmenler sınıfı ortaya çıkmıştır. Avukatlar ve eczacılar, daha büyük kentlerin akademik karakterini tamamlamaktadır. Burjuvalar iyi bir öğrenim sayesinde belirli bir kültüre sahiptir. Çok kitap okunmakta; dini doğa açıklamaları, ahlak öğretisi ve de tüm dünyadan ilginç olaylar üzerine kitaplar tercih

¹⁰⁰ Im Hof, s.29-40.

ediliyordu. Siyasi görüşler, aynı zamanda tarihe duyulan ilginin de çoğalmasını da sağlamaktadır. Tüccarlar da, uzun zamandan bu yana kentlerdeki ilerlemeci öğeyi oluşturan gruptur. 18. yüzyıl ticarete yeni olanaklar, sanayiye de geniş bir boyut kazandırmıştır. Avrupalı tüccarlar, giderek daha yoğun bir şekilde deniz aşırı bölgelere gitmekte ve Avrupa'da 17. yüzyılın deniz yolu sistemi, daha uygun taşıma olanakları için, gittikçe iyileşen yol ağları yapılmaktadır. Merkezi üretimden farklı olan üretimde sanayileşme, yavaş yavaş fabrikalaşmaya başlamıştır. Buhar gücü keşfedilmiş ve 18. yüzyılın sonlarına doğru fabrikalaşma için teknik olarak kullanılabilir duruma gelmiştir. Ticari işletmelerin merkezi ise hala tüccarın depolarının, bürosunun ve evinin aynı çatı altında bulunduğu, kentteki evidir. Çoğu kez eşi tarafından desteklenen tüccar, bütün işi az sayıda bir personelle yürütmekte ve denetim altında tutmaktadır. Yaygınlaşan iş talebi ve taleplerin karşılanması hususunda artan işgücü ihtiyacı üzerine kadınların da ticari faaliyetlerde bulunduğu aydınlanma döneminde “lonca” sisteminin de reformuna sebebiyet vermiştir. Bazı kentlerde ise kadın lokallerinin varlığı göze çarpmaktadır; fakat görünmez bazı tabular ve güçler, kadınların ve kurdukları lokallerin, hükümdara takdim edilmeye layık olup olmadıkları konusunda baskı uygulamışlardır. Sosyeteden olmayan hiç kimse ve bu sınıftan daha aşağıda olan bir kadın, lokallere ve loncalara giriş izni elde edememişlerdir. Bazı kadın lokalleri uzun süre kendi özel hakkını savunmakta yalnız bırakılmışlardır.¹⁰¹

Üçüncü sınıf, kentlerin ortaya çıkışından bu yana kentlerdeki burjuvalar ve taşradaki köylüler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sadece kendisi için değil, aynı zamanda kendisini koruması ve kendisiyle ilgilenmesi gereken zümreler, soylular, din adamları ve kentlerdeki burjuvalar için de besin sağlamak, köylünün en doğal görevidir. Köylülerin dünyası uzun ömürlü, dayanıklı bir dünyadır. Bununla birlikte görünüşte sağlam olan bu dünya, 18. yüzyılda sallanmaya başlamıştır, çünkü olayların geleneksel gidişine müdahale etmek için çaba harcanıyordur. Topraktan daha fazla ürün almak gereklidir. Gerçekte her yüksek sınıf hizmetini gören kendine ait bir alt tabakaya sahiptir. Kentlerdeki burjuvazinin çoğu kez taşra kökenli hizmetçileri ve uşakları vardır. İşçi ustaları, sonradan büyük olasılıkla usta olacak

¹⁰¹ a.g.e., s.44 – 50.

kalfalarla, girişimciler de işçi evinde iş gören el işçileriyle çalışır. Taşradaki varlıklı köylülerin sadece hizmetçileri ve uşakları yoktur; aynı zamanda taşralı bütün alt tabaka da onların emrindedir. Subaylar, esas itibarıyla soylulardandır; askerler ise alt tabakadan gelmektedirler. 18. yüzyıl, her zamankinden daha fazla profesyonel orduların, daimi orduların yüzyılıdır. Sanatçıların dünyası ise toplumun dışında olmasa bile, alışılmışın dışındadır. Ressamlar ve heykeltıraşlar özel yetenekli zanaatkarlardır ve şatolarla burjuva evlerinin rafine bir biçimde dekore edildiği bu yüzyılda oldukça fazla işleri vardır. Saygın olan herkes kendi portresini yaptırmaktadır. Müzisyenler saraylarda, kiliseye ve soylulara bağlı hizmetlerde çalışacak bir yer bulmuşlardır. Bununla birlikte olanaklar gelişmektedir; çünkü halktan çevreler, konserlerle ilgilenmeye başlamıştır. Oyuncular devlet saraylarında büyük saygınlık ve servet kazanmaktadır.¹⁰² Yeni bir çalışma alanı olarak ise Aydınlanma Hareketi, kadınlar tarafından yönetilen salonların açılmasını sağlamıştır. Yüksek sınıf olarak adlandırılan eğitilmiş kadınların, özellikle alt sınıftan kadınların katılımını teşvik ederek kültürel bir etkileşim ve iyileştirmeye zemin hazırlamışlardır. Bu edebi salonlarda, şiirler ezberlenir, edebi bir konu tartışılır, salonun yöneticisi kadın tarafından belirlenen spesifik bir konu üzerine tartışma yapılır ya da halka önceden haber verilerek tiyatral gösteriler sergilenirdi.¹⁰³ Bu salonlar ilerleyen dönemlerde, özellikle Fransız Devrimi için çok önemli rol oynamış ve kadınların gündelik yaşamlarının yanı sıra siyasi ve dünyayı ilgilendiren meselelerden kopmamasını sağlamıştır.

XIV. Louis döneminde Madame de Sévigné'nin evinde kültürlü aristokratlar; Ninon de Lenclos'nun evinde Epiküros ve Montaigne hakkında sohbet eden kuşkuculara; Madame de Sablé'nin salonunda ise La Rochefoucauld gibi ahlakçılar, diğer bir deyişle eleştirmenler toplanmaktaydılar. Aynı şekilde Londra'da Manzarın Düşesi evinde, edebi konuların yanı sıra felsefi ve doğa bilimsel konuların da işlendiği toplantılar düzenlemiştir. XIV. Louis'nin ölümünden sonra Paris salonlarındaki toplantı konuları daha felsefi bir hal alarak; siyasetin, ekonominin ve sosyal yaşamın ilkesel sorunlarının masaya yatırıldığı merkezler haline

¹⁰² a.g.e., s.58-64.

¹⁰³ Bordonali, <https://www.viqueria.com/diritti-donne-secolo-lumi/> (27/09/2017 10:49)

dönüşmüştür.¹⁰⁴ Ayrıca bu salonlar kadın hakları savaşımında birer merkezi üs haline gelecek ve “kız kardeşlik” hareketinin başlamasına da zemin hazırlayacaktır.

Aydınlanma, değişime bir çağrıdır. Aydınlanmacıların gözünde bu değişim, siyasal iktidar düzeyinden başlatılmalıdır. Dolayısıyla filozoflar, her ne kadar da değişimin elitler eliyle ve reformlar yoluyla gerçekleşmesini savunmuşlarsa da, farkında olmadan devrim düşüncesine kapıyı aralamışlardır. Çünkü değişim gerekliyse, yani aklın gereğiye ve buna karşı yerleşik iktidar tarafından bir direnç varsa, devrim kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu bakımdan, Aydınlanma Felsefesi’nin ulus-devlet düşüncesinin oluşmasına ve bu düşüncüyü hayata geçiren Fransız Devrimi’ne katkıda bulunmuş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Im Hof, s.95.

¹⁰⁵ Ağaoğulları vd., s.540.

2.2. FRANSIZ DEVRİMİ ÖNCESİ AVRUPA VE KADIN

Ortaçağ zamanında dünya hem bildiğimiz kadar büyük fakat bir o kadar da küçüktür. İnsanlar sadece bilinen kıtalar üzerinde pek çok zor koşulla baş etmek zorundadır. 1300'den sonraki iki yüzyıl boyunca, veba salgınları ara ara Avrupa'yla Asya arasındaki bağlantıyı koparmıştır; Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması, karadaki ticaret yollarında tehlikeli engeller oluşmasına yol açmıştır. Avrupalılar, Asya'dan gelen barutu kullanmaya başlamış; ayrıca 1453'te Osmanlıların Kostantinopolis'i ele geçirmesi Müslüman Osmanlı ülkesiyle Ortodoks Rusya arasındaki sevgi-nefret ilişkisini pekiştirirken, Hristiyanlıkla İslam arasındaki yüzleşmeyi de tanımlamaktadır. Avrupa'yla bu dev yapı içindeki bitişik bölgelerin, vebanın yol açtığı demografik faciadan sonra toparlanması bir yüzyıldan daha uzun bir zaman alacaktır. Nüfus artışı, 10. ve 13. yüzyıllar arasında hızlanarak açığı kapatmış, 14. yüzyılda yarı yarıya gerilemiş ve ancak 16. yüzyılda yeniden ivme kazanabilmiştir. Kısa süre içinde bütün Avrasya sistemi yeniden büyümeye başlamıştır.¹⁰⁶

Bu zor zamanlar boyunca kadınlar; kraliçe, imparatoriçe ve anne rolleri ile karşımıza çıkmaktadır. Nüfus artışının hızlandığı dönemler düşünüldüğünde kadının salt annelik ve yeniden üretimdeki rolleri tartışılmaz önem arz etmektedir. Tarih kitapları ve kaynaklar incelendiğinde ise, bir kraliyet mensubu olmayan ya da bir kralla evlendirilmeyen kadınlardan köle ya da hizmetli olarak bahsedilmektedir. Kadın daha çok kapalı alanda kalmış olup, kadınlar hakkındaki yazılı kaynaklar da oldukça sınırlı sayıdadır. Bu bağlamda kadınlarla ilgili kaynaklarda da kadının ikincil konumuna ilişkin pek çok görev ve kanun belirlenmiştir; kadının iffetli olmaması, şeytandan güç alması, zekasının erkeğinkinden geride olması gibi pek çok olumsuz eleştirilere maruz kalmış ve hatta “cadı” olmakla suçlanarak hayatlarına son verildiği talihsiz zamanlar yaşamıştır.

Avrupa tarihi, cinsiyetlerin, kendilerine has özelliklerinin ve ilişkilerinin ne kadar farklı algılanıp yorumlanabileceğini gösteren kanıtlarla doludur. *Querelle des sexes*

¹⁰⁶ Tilly, s.31.

(cinsiyetler tartışması) kavgası yüzyıllarca, genellikle yakınmalar ve suçlamalar biçiminde verilmiştir. Rönesans'ın başında özellikle de İtalya, Fransa ve İspanya'da çok geçmeden Avrupa'nın başka yerlerinde de sesler yükselmeye başlayacak¹⁰⁷ ve kadının ikincilliği, eksikliği, dizginler altında tutulmasının gerekliliği aydınlanma çağı öncesi karanlık ortaçağ dönemlerinde, din ve kilise etkisiyle oldukça kabul gören bir davranış haline dönüşecektir. Erklerin iktidarı yalnızca erkeklere ait olarak görülmüş ve kadın özel mekanla sınırlandırılmak istenmiştir. Kadın çalışıyor olsa da, bir şato ya da kalede hizmetli olarak ya da ailesinin yaşadığı topraklar için emek gücü sarfederek yani yine bir özel mekanla sınırlı şekilde yaşayacaktır. Siyasi alanlarda söz sahibi olmayan kadın, ancak evlilik yoluyla iki ülke ya da prenslik arasında değerli görülüyor; güçler birliği ya da dostluk kurulması sebebiyle, siyasi platformda evlilik gerekçesiyle adlarını duyurabiliyorlardı.

Dünya perspektifinde Avrupa, ekonomik ve siyasi faaliyetlerde önemli bir kutup haline gelmiştir. Dar bir Avrupa bakış açısında ise, 15. yüzyıl sonlarında ticaretin ağırlık merkezi, Güneydoğu'dan Kuzeybatı'ya, Akdeniz'le Karadeniz'den Atlas Okyanusu'na kaymaya başlamıştır. Yönelimdeki bu değişikliğin başını İber devletleri çekse de, kısa sürede Fransız limanları, Felemenk, Baltık ve ardından Britanya Adaları bu gelişime katılırlar. 1492'de iki başlı bir monarşi olan Kastilya ve Aragon, Granada'nın fethini tamamlayarak birleşik bir İspanya olma yolunda ilerliyordur. Fransa, birleşik İspanya tehdidine karşılık, 1494'te İtalya'yı işgale başlar; bu tarihi önemi büyük bir askeri harekattır. İspanya da karşılık olarak rakip askeri birlikler göndererek, İspanya ve Fransa özerk durumda olan İtalyan kent devletlerini bu siyaset oyununun piyonları haline getirmiştir. Fransa'nın İtalya'da hegemonya iddiası, tüm Avrupa'yı kapsayan savaşlar çağını başlatır. Avrupa'nın kıta dışında girişeceği fetihlere zemin sağlar ve sonunda Avrupa'da, ardından da bir bütün olarak dünyada hakim olan merkezi, farklılaşmış, özerk ve bürokratik devlet tipinin oluşmasına yol açacaktır.¹⁰⁸

Avrupa'nın bu çalkantılı atmosferi ve savaşlarla geçen yılları esnasında ekonomide de büyük dalgalanmalar görülecektir. Erkekler savaşmak için ülkelerinin

¹⁰⁷ Bock, s.5.

¹⁰⁸ Tilly, s.32-33.

sınır boylarına giderken geride kalan kadınlar ekonominin çökmemesi ve devlet işlerinin aksamaması için oluşan boşlukları dolduran adeta bir destek gücüne dönüşecektir. Savaş için gerekli erzak ve malzemelerin hazırlanmasında da pek çok kadının emeği bulunmaktadır. Ülkelerinin işgalleri sırasında da en çok acıyı çeken yine kadınlar olmuş; ya köle olarak satılmış ya da tecavüze uğrayıp öldürülmüşlerdir.

Büyük bir çeşitlilik sergileyen ama iç bağlantıları da giderek güçlenen Avrupa, 1492 tarihinden itibaren dünyanın şaşkın bakışları altında eşi görülmedik bir sanayileşme, kentleşme, proleterleşme ve nüfus artışı patlaması yaşar. Avrupa’da hiçbir imparatorluk, toprak sahiplerini ya da kapitalistleri kıta ölçeğinde denetimi altında tutmayı başaramamıştır. Yükselen fiyatlarla ucuzlayan işgücü, hem toprak sahiplerinin hem de kapitalistlerin işine yaramış ve kıtanın birçok bölümünde bu ikisinin ittifak kurmasına, hatta birbirleriyle bütünleşmesine olanak sağlamıştır. Toprak sahipleri, onlara bağlı büyük kiracı çiftçiler ve daha ağırlıklı bir konumu olan toprak sahibi köylüler, ürünleri için pazar bulabildikleri bölgelerde tarımsal kapitalizmin bayraktarı haline gelerek, kendi içlerinde topraksız ücretli işçilerin çoğalmasına da ortam hazırlarlar. Sonrasında da tüccarlar, sanayi kapitalizminin yolunu açmışlardır.¹⁰⁹

Yasalar karşısında hiçbir söz sahibi olmayan kadın, tüm Avrupa’da erkeklerle aynı haklara sahip değildir. Evlenene kadar babası ya da babasının olmaması durumunda evin erkeği konumundaki kardeşi ya da yakın bir akrabasının himayesi altındadır. Evlenince de kocasının himayesine geçecek olan kadın her zaman için bağımsız olan bir erkek bireyin gözetiminde olmak zorundadır. Avrupa’da görülen bu kentleşme ve proleterleşme ile birlikte kamusal alanda da kadın, varlığını hissettirmeye başlar; çamaşırcı, pazarcı, dikişçi gibi statüsü düşük olan işlerde çalışması uygun bulunur.¹¹⁰ Bu gelişmelerle birlikte kadının eğitime de bir kapı aralanmış olacaktır. Vatana daha iyi erkek bireyler ya da yine erkek bireyler verebilecek kız evlatların olması için kadının kısıtlı da olsa eğitim alması gerektiği

¹⁰⁹ a.g.e., s.35.

¹¹⁰ **La Condizione della donna prima della Rivoluzione francese,**
<http://www.progettofahrenheit.it/doc/mazzanti/donna%203/La%20condizione%20della%20donna%20prima%20della%20Rivoluzione%20francese.doc> (28 Temmuz 2016, 14:52)

fikri ortaya çıkar. Soyluların kendi evinde özel eğitimle ve köylülerin de manastır ya da kiliselerde eğitim alabilmesi aydınlanma felsefesinin kıvılcıkları olacaktır.

16. yüzyılda Avrupa’da siyasi güç paternal, ataerkil otoriteyle, “evin babası”, “ülkenin babası” ve “Tanrı baba”nın dini ve siyasi bağlaşımıyla meşrulaştırılmıştır. Evin hakimi aynı zamanda tüm iktidar ilişkilerinin modelidir. Modern devletin oluşum sürecinde evlendirme yetkisi kiliseden devlete, yerel otoritelerden merkezi otoritelere geçmiştir; bu özellikle Protestan bölgeler, bazı Katolik bölgelerin yanı sıra, öncelikle Katolik Fransa için geçerli olmuştur. Fransa’da 16. yüzyıldan beri uygulanan yasalar ve kararlarla aile ve devlet yapısı arasında güçlü bir işbirliği oluşturulmuş; evlilik, evlilik koşulları ve mirasla ilgili meseleler kraliyet otoritesi tarafından düzenlenmektedir. Yeni merkezi devlet, aile ve devletteki erkek iktidarına dayanmaktadır.¹¹¹ Kadının evlilikteki rolü kocasına ve vatanına yakışır bir eş ve anne olmaktır. Miras ile ilgili hiçbir hakkı olmayan kadın, 18. yüzyıla kadar beklemek zorundadır.

17. yüzyıl ve sonrasında ise kadınlar hep saldırı ve baskı altında kalmış, ilk kapitalizmle birlikte gelişen yeni sanayi örgütlenmesinde zarara uğrayıp zayıf düşmüştür. Birbiri ardı sıra karşılırlarına çıkan değışikliklere direniyorlar ve kapitalizmin yarattığı yeni sınıfla cinsel iş bölümünün sonuçlarından kendilerini korumak için savaşıyorlardır. Kadının üretkenliğini azaltan, bazen işyerinin evden ayrı olmasıdır çünkü çocuklar yanlarındayken çalışmaları zordur ve ev işlerini, diğer işlerle birleştirmek kolay değildir. Bazen de, kadın emekçilerin dışlanması sağlamlaştıran yeni ve ağır bir makinenin getirilmesi kadının kamusal alandaki şansını azaltmaktadır. Ayrıca erkekleri koruyan güçlü işçi örgütleri de kadınların çalışmasını engellemektedir. Örneğin 1630’larda, genç basımevi işçileri, ustalık ve deneyim gerektirmeyen baskı işlerinde kadınların çalışmalarına karşı çıkmış ve 17. yüzyıl ortalarına doğru, onları bu işten yoksun bırakmayı hemen hemen başarmıştır. Yeni biçimlendirilmiş kurallar kadınlara karşı kullanıldıkça, geleneklere başvurma eğilimi gücünü yitirmiştir. 1639’da Mary Arnold, Westminster’deki bira

¹¹¹ Bock, s.35.

mayacılarının koyduğu kurallara karşın mayalama işini sürdürdüğü için tutuklanmıştır. Böylece, yüzyılın sonlarına doğru, kadınlara bira mayacılığı işinden de bütünüyle el çektirilmiştir.¹¹²

Binlerce yıl boyunca, dünyanın her yerindeki devletlerin tarihi, esas olarak savaş, savaş gerçekleştirilen çeşitli türden örgütlenmeler ve savaşın bedelini ödeyen çeşitli topluluklar arasındaki etkileşime bağlı bir akış göstermektedir. 1750 sonrasında devletlerin kendi nüfusundan toplanmış büyük, iyi bir donanıma sahip, halk tarafından finanse edilen daimi orduların ortaya çıkmasıyla baş gösteren savaş enflasyonuna ve savaş maliyeti sayesinde devletler genişleme politikası takip etmektedir. Savaş enflasyonunun yarattığı kitlesel ölçekli çarpışmalar da devleti, birden fazla amaca hizmet edebilen güçlü bir aygıt durumuna getirir. Devletler, ekonomik altyapı, eğitim, refah, hatta ekonomi yönetimi gibi yükümlülükler altına girerler.¹¹³ Bu yükümlülükler ve gelişme ile birlikte artan işgücü ihtiyacı kadınlar ve çocuklar tarafından karşılanacaktır. Erkeklerin en verimli yaşlarda savaşlara katıldığı ve donanma için çalıştığı düşünüldüğünde, var olan diğer ihtiyaçların giderilmesi hususunda kadının kamusal alana dahil edilmesi hem üretici için hem de kadınlar için olumlu sonuçlar doğurur. Üretici açısından kadın ucuz iş gücü anlamına gelir, geride kalan erkekleri sadece ağır işlerde görevlendirecektir; kadın için ise ekonomik özgürlüğe kavuşabilmesi ve topluma/ailesine katkı sağlayabiliyor hale gelebilmesi hem kendi gözünde hem de diğerleri açısından faydalı hissetmesini sağlar. Kadının özgüvenin kamusal alanda başardığı işlerle tazelenmesi hak ettiği değerler savaşımında çok önemli bir adım olmuştur.

Köylüler arasında ise, kadın aile ekonomisinin temel direğidir. Köylülerin eşleri, ağır işlerde yardımcı olsunlar diye çocuk doğurur, kendileri de yine işlerde yardımcı olurlar. Kadını değerli kılan harcadığı emektir ve dolayısıyla köylü kadınlar bir ölçüde pazarlık gücüne de sahiptir. Üretimden asla dışlanamazlar. Erkeksiz, özellikle de yaşlı ya da bebekli kadının konumuyse iç açıcı değildir. Eğer bir koca bulunabilirse genç kadının toplumla bütünleşmesi kolaylaşmaktadır. Yaşlı kadınlar

¹¹² Sheila Rowbotham, **Kadının Gizlenmiş Tarihi**, Çev. Nilgün Şarman, Payel Yayınevi, 1.basım, İstanbul, Ekim 2011, s.18-19.

¹¹³ Tilly, s.37.

ise toplumun sorumluluğundadır. Tımar sistemi Tudor yönetimini yıkınca, dulların eşya bağışıyla desteklenmesine olanak veren geleneklerin yerini yoksulluk yardım vergisi almıştır.¹¹⁴

Fransa tarihinde, *Ancien Régime*'de aslında kadınlar da güç sahibidir. Ancak cinsiyetlerinden dolayı değil, damarlarındaki “asil kan”dan kaynaklı bir güçten söz edilebilir. Erkeğin görevi ailesini geçindirmek ve hayatını yaşamak, kadının ise evin geçimini ve düzenini sağlamak ve aynı zamanda tasarruf yapmaktır. Siyasette kadınları iktidarda görmek alışılmış bir durum değildir. Tek istisna “kan yoluyla kazanılmış hak”tır. Yani krallık, dük ya da baronluk gibi asalet ünvanlarından kaynaklanan otorite farklıdır; burada önemli olan cinsiyet değildir; soy önemlidir. Bu tanımlamayı hümanist Sir Thomas Smith *De Republica Anglorum* (1583) adlı eserinde açıkça ifade etse de, tanımlamaya ters düşen güçlü kadınlar da olmuştur: Kraliçe Elizabeth bunlardan biridir. Elizabeth evlenmemiş ve çocuk sahibi olmamıştır. 1588’de İspanyol donanması sefere çıkınca İngiliz birlikleri Tilbury’de toplandığında, askerlerin karşısına zırh kuşanmış olarak çıkar. Bir veliaht isteyen parlamentoya “hepinizin doğal anasıyım” cevabını verir. Kadınlar, ülkeyi tek başlarına bir kraliçe olarak ya da kocalarının yanında bir kraliçe olarak, kral naipleri ya da siyasi becerilere sahip kadınlar olarak da iktidarda söz sahibi olmuştur. Fransa’da Louise de Savoyen’den (1476-1531) Avusturyalı Anna’ya (1601-1666) dek neredeyse kesintisiz süren bir kadın hükümdarlar kuşağı vardır.¹¹⁵ Bu durum esasında iyi bir güç dengesinden, taktiksel zeka ve yönetebilme iradesinden kaynaklanmaktadır. İyi bir lider için belirleyici olan cinsiyet değildir. Pek çok kadın hükümdarın varlığı da bu durumu tasdikler niteliktedir. Fakat insanlığın, kadın-erkek eşitliğinin olumlu yönlerine sahip olabilmeleri için zamana ihtiyacı vardır.

Fransız Devrimi en az beş yüz yıllık ekonomik ve toplumsal bir gelişim ve değişimin ürünü ve sentezidir. İngiliz ve Amerikan Devrimleri daha önce gerçekleşmişler de, ortaçağ karanlığını zorlayan insan düşüncesinin yarattığı toplumsal ve siyasal anlayışın, hızla yayılan bir ideoloji biçimine bürünebilmesi Fransız Devrimi sonrasında mümkün olacaktır. Aynı biçimde insan emeğinin ve

¹¹⁴ Rowbotham, s.22-23.

¹¹⁵ Bock, s.38.

zekasının yarattığı büyük iktisadi patlamanın sonuçlarının tüm dünyaya yayılması da ancak Fransız Devrimi'nden sonra görülebilmektedir. İngiliz Devrimi, yumuşak bir geçiş süreci olarak algılanabilir. Amerikan Devrimi ise, bir bağımsızlık savaşının öğelerini taşımaktadır. Bunlara karşılık Fransız Devrimi toplumda yeni oluşan sınıfların net bir biçimde örgütlenmeleri ve monarşik kökenli bir iktidarı zorla değiştirmesidir.¹¹⁶

Bütün sivil ve siyasal devrimlerin, içinde kapalı kaldıkları bir vatani olmuştur. Ama Fransız Devrimi'nin kendine özgü bir toprağı yoktur; bunun da ötesinde, etkisi bir bakıma bütün eski sınırların haritadan silinmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Yasalara, geleneklere, kimliklere ve dile rağmen, insanları yakınlaştırdığı ya da böldüğü, bazen aynı vatanın insanlarını düşman ve yabancıları kardeş kıldığı görülmüştür; ya da daha doğrusu, bütün tikel ulusallıkların üstünde, bütün uluslardan insanların yurttaşı haline gelebilecekleri ortak bir entelektüel vatan oluşturmuştur.¹¹⁷ Bu devrim ilerleyen bölümlerde sonuçları bakımından incelendiğinde görülecektir ki; kadın-erkek eşitliği açısından da ayrı bir önem arz etmektedir. Fransız devrimi ışığında yurttaşlık bilincinin gelişmesi ve siyasi hakların aranması hususunda artık kadınların da sesi duyulacaktır.

¹¹⁶ Toktamış Ateş, **Siyasal Tarih**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3.baskı, İstanbul, Mart 2009, s.93.

¹¹⁷ Tocqueville, **Eski Rejim ve Devrim**, s.59.

2.3. FRANSIZ DEVRİMİNE ZEMİN HAZIRLAYAN SİYASAL OLGULAR (1770-1789) VE KADINLARIN DEVRİME HAZIRLIK SÜRECİNDEKİ ROLLERİ

1780’li yılların Fransız toplumunu betimlemek için genelde Ulusal Meclis (*Etats-Généraux*) dağılımı izlenir¹¹⁸. *Tiers état* arasında, uzak ara en kalabalık grup köylü sınıfında yer almaktadır. XVI. Louis’in köylerde yaşayan 23 milyona yakın tebaası vardır. Bununla birlikte Devrim öncesi yıllarda toprak mülkiyeti biçimleri, toprak işleme tarzları önemli ölçüde değişmiştir.¹¹⁹ Bu sistem içerisinde kadınlar toplumun neredeyse tüm ihtiyacını karşılamaktadır: annelik, çocuk bakımı, tarım işleri, eşlerinin işlerine yardım, evin düzeni, ev ekonomisi gibi pek çok ücretsiz görev. Karşılığında kadının sahip olduğu tek hak *umut etmektir*; sahip olamadığı haklar için savaşılmaktadır.

Devrimin kadınlar için anlamı büyüktür; kadınların düşünceleri, konuşmaları ve eylemleri 1789-1795 yılları arasında ve Napoléon’un iktidarının başından sonuna kadar yaşanan büyük değişimlerle yakından ilgilidir. Değişimlere yön verenlerin siyasi platformda ataerkil duruşunun altı çizilse de, kadınlar en kilit noktalarda devrimin gidişatını büyük ölçüde etkilemiştir. Erkeklerin girişimleri gelişip doruğa ulaştıkça kadınların umutları, talepleri ve vizyonları da değişmiştir. Kadınların özellikle *citoyenneté*, yani yurttaşlık vizyonları erkeklerinkinden farklı değildir. Kadınlar her yerde fikir ayrılıkları ve çatışma içindedir.¹²⁰ Cinsiyetler arası eşitlik tartışmaları da devrim boyunca süregelen bir kadın sorunsalı haline dönüşmüştür.

Tiers état, tarım işlerinde çalışan tüm aileleri kapsayan sınıf olacaktır. Maddelerin ilk satışından tüketimlerine veya kullanımlarına kadar, üretimle tüketim arasında hem üreticilere hem de tüketicilere yararlı birçok aracı eleman yetiştirir. Malların ya toptan ya da parakende olarak pazarlanmasını üstlenir. Bu sınıf, en saygın bilimsel ve

¹¹⁸ Soylular sınıfı (*noblesse*), ruhban sınıfı (*clergé*) ve ruhban ve soylular sınıfı dışında kalan halk (*tiers-état*).

¹¹⁹ Eric Hazan, **Fransız Devrimi Tarihi**, Çev. Nazlı Ceyhan Sümter, Say Yayınları, 1.baskı, İstanbul 2016, s.21.

¹²⁰ Bock, s.41-42.

serbest mesleklerden, ev işlerine kadar tüm hizmetleri kapsayan sınıftır.¹²¹ *Tiers état* özetle halkın alt tabakalarından olsa da, devletin sürekliliği ve Fransa'da yaşamın sürdürülebilirliğini sağlayan kesimdir. Bu sınıfa dahil olan kadınlar özel ve kamusal alanlarda kendilerini göstermektedirler. Özellikle çamaşırcı, fırıncı, çiçekçi gibi Fransız Devrimi'nin önemli anlarında isyan kıvılcımını yakan ve hakları için ön sıralarda yer alan meslek gruplarından gelen kadınların, devrimsel süreçte önemli rolleri olmuştur.

İngiltere'de yüzyılın başından beri soylu sınıfı ortak malları paylaşmış (*enclosure*) ve gelirini sahiplerinin aldığı büyük tarlalar yaratarak toprakları tek elde birleştirmiştir. Fransa'da da aynı mantık benimsenmiştir ancak büyük sorunlarla başa çıkmak için çok geç kalınmıştır. Derebeyleri ortak mallara el koymak ve kullanım hakkı pahasına stoklarını arttırmak için büyük çaba göstermiştir.¹²² Kadınlar derebeylik sistemi içerisinde efendisinin toprağı için çalışma, ev içi hizmet ve bakımdan, efendisine hizmete kadar uzanan geniş bir yelpaze içerisinde pek çok göreve sahiptir. Hizmetlerinin karşılığı ise efendisinin topraklarında yaşamak ve yemek için sahip olabileceği miktardaki düşük bir ücrettir. Herhangi bir güvenceye sahip olmayan kadın ve ailesi, efendisinin onlara izin verdiği kadar topraklarında yaşamaktadır; aksi durumda sürgüne gönderilebilirler veya herhangi bir suçtan yargılanabilirler.

Devrim öncesi dönemde, Fransa'nın genel tablosunda ekonomik kriz baş göstermektedir. 1770'te, Yedi Yıl Savaşları nedeniyle devlet kasaları boşalmıştır. Önlem olarak; vergilerin arttırılması, borç faiz oranında büyük düşüş, devlet tarafından ödenen emekli aylıklarına el koyma, zoraki krediler, yeni ofis satışları başlamıştır. Ülkenin bir bütçesi yoktur. Kralın uygun gördüğü şekilde harcama yapması ve bilançonun daha sonradan duruma uydurulması kabullenilmiştir. Farklı hesaplar her sene üst üste bindiği için kasalar boşalmadıkça tam olarak nerede kalındığını maliye bakanı bile bilememektedir. Vergi sapmaları da ekonomik dar boğaza yol açmaktadır. En zenginler neredeyse hiçbir vergiye tabi değildir. Vergiden

¹²¹ Emmanuel-Joseph Sieyès, *Üçüncü Sınıf Nedir?*, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitabevi, 1.Baskı, Ankara, Ekim 2005, s.9-10.

¹²² Hazan, s.22.

muaf olarak yalnızca *vingtième* adı verilen vergiyi ve cizye türü başka bir vergiyi ödemekle yükümlülerdir; ancak bunların dağılımı orantısızdır ve kötü bir algı yaratmaktadır. Dolaylı vergilerin getirisi, bunların toplanması *Ferme Générale*'e devredildiğinden beri daha iyidir ancak dağılım hiçbir şekilde homojen değildir. *Ancien Régime*'in sonunda Amerika'nın bağımsızlık mücadelesine katılmak için yapılan 2 milyar kadar harcama yüzünden paralar suyunu çekmiştir. XVI. Louis'in hükümdarlığının on beş yılı boyunca borç üçe katlanmıştır: 1789 yılında borç 4,5 milyara ulaşmıştır; faizlerse yılda 300 milyonu bulmuştur ve toplam hasılat 500 milyon bile değildir.¹²³

Beş yıl boyunca, 1776 ile 1781 arasında, Fransız ekonomisi Cenevrelî bir bankacı olan Jacques Necker tarafından yönetilmiştir. Paris'teki itibarı bir borsa oyuncusu olarak başarısına ve eşinin Michel-le-Comte Caddesi'ndeki, Ledoux tarafından inşa edilmiş şatafatlı Halwyll Oteli'nde işlettiği felsefe salonuna bağlıdır. Necker aydın bir ekonomi dehası olarak görülmektedir. Savaş ve Deniz bakanlıklarının harcamalarını denetlemek isteyince Devlet Şurası, Necker'in istifasını istemiştir. Necker'den sonra göreve Lille'de idare memuru olan Calonne getirilmiştir. O da Necker'in izinden giderek devletin dengesiz giderlerinin üstünü örtmektedir. 1786'da krala tam bir vergi devrimi üzerine kurulu bir mali iyileştirme planı sunularak; soylu, ruhban ve sıradan yurttaşların bütün mülkleri üzerinde gelirleriyle doğru orantılı olarak uygulanacak bir vergi sisteminin oluşturulması ve arazi hibelerinin toplanması için il genel meclisleri ve belediyeler oluşturulmasını öngörmektedir. *Parlement*'lerin bu sistemi kabul etmeyeceği açıktır ve 8 Nisan 1787 yılında Calonne görevinden alınmıştır.¹²⁴ Necker gibi pek çok devlet çalışanı eşlerinin işlettiği salonlar sayesinde ülkenin nabzını tutmaktadır. Sosyalleşme ve rahatlama ortamının yaratıldığı bu salonlar devrim sürecinde etkin rol oynamaktadır. Kadınlar, arka planda istihbarat sağlamakta ve önlemlerin alınmasında yardımcı olmuşlar; hatta bu uğurda kendilerini idam sehpasında bulmuşlardır. Calonne'nun ise adaletli bir vergilendirme sistemi fikri, işinden olmasına sebep olmuştur.

¹²³ Hazan, s.43-44.

¹²⁴ a.g.e., s.45-46.

Calonne yerine Loménie de Brienne göreve getirilmiştir. Aynı projeleri ele almaktan başka çaresi yoktur. Ülke ödemeleri tamamen durma noktasına geldiği için *Parlement*'ların alınan temel borçların kaydını tutması gerekmektedir. 1787-1788'de popüleritesi zirvede olan *Parlement*'lar kraliyet gücüne karşı çıkmaktan çekinmemektedir. 16 Haziran 1787'de Paris *Parlement*'ı Ulusal Meclis'in toplanacağını duyurur. *Parlement*'a göre yeni vergileri devreye sokabilecek tek yetkili Meclis'tir. 6 Ağustos'ta kral, gazete ve afiş pulları üzerine vergi getiren bir fermanın kayda geçirilmesi için bir kraliyet divanını toplar ancak *Parlement* ertesi gün yasadışı olarak değerlendirdiği kaydı iptal etmiştir. Pek çok talebinin *Parlement*'ler tarafından engellendiğini gören XVI. Louis iki *Parlement* üyesini tutuklatır. Kraliyet belgeleri artık kral tarafından seçilen bir genel kurul tarafından tescil edilecektir. *Parlement*'lerin görevi sonlandırılır. Huzursuzluk kentlere ve köylere yayılmıştır; *Parlement*'lerden başlayıp ayrıcalıklı aydın kesimlerine kadar uzanmaktadır.¹²⁵

Açık isyan, 1788 ilkbaharında başlar ve yaz aylarında da devam etmiştir. 9 Mayıs 1788'de soylular, *Parlement* üyeleri ve öğrenciler Rennes sokaklarında büyük bir protesto ile bir araya gelmiştir. Protestocular ve tereddüt içindeki ordu arasındaki çatışmalar tüm Mayıs ayı boyunca devam eder. Adalet vekillerinin öncülüğündeki göstericiler tüm sokakları doldurmuş ve şehir kapılarını işgal etmiştir. Aralarından bir kısmı çatılara çıkmış, Kraliyet Deniz Kuvvetleri askerlerinin üzerine kiremit atmaktadır. Çan kulelerini ele geçiren kadınlar alarm çanları çalıyor, yolları kapatmak için at arabalarının koşumlarını çözüyor ve mahkeme başkanının konağında sulh yargıçlarını koruyordur. “*Journée des Tuiles*” (Kiremit Günü) olarak bu gün tarihteki yerini alır. 21 Temmuz'da Mounier ve Branave adında iki avukat 490 kişiyle Dauphiné temsilcileri Vizille Şatosu'nda bir araya gelir. Halk sınıfının çoğunluğunu oluşturduğu bu meclis, Dauphiné il meclislerinin halk sınıfı temsilci sayısı iki kat artacak şekilde birleştirdiğini duyurur ve kraliyet genelinde de Ulusal Meclis oylamalarının sınıfa göre değil kafa sayısına göre yapılması çağrısında bulunmuştur. Bu meclis ayrıca Ulusal Meclis çağrısına cevap vermediği sürece vergi

¹²⁵ Hazan, s.46-48.

ödememeyi önerir.¹²⁶ Yapılacak bu oylamada kadınların ne yazık ki oy vermeye hakkı bulunmamaktadır. İsyen boyunca erkeklerin yanında bağımsız bir Fransa için mücadele eden kadının karşılaçağı tek haksızlık bu olmayacaktır. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nden sonra kadınlar da kendi haklarının talebi için mücadele verecektir. Buradaki öncelik kadınlar için özgür ve bağımsız Fransız halkı için mücadeledir.

Devrimin kadınları, değışen Fransa'nın her saniyesine ve mutlakiyetin sarsılmaz zannedilen zeminin nasıl sallanmaya başladığına bire bir tanık olmuşlardır. Binlerce kişi devrim anılarını bir biçimde yazmış ve bu yazarların arasında önemli sayıda kadın yazar da anılarını kaleme almıştır. Onların çoğı sevdiklerini savaşta, hapisanede ya da sürgünde kaybetmiş ve kendi hayatlarını zor kurtarmış olan güçlü kadınlardır.¹²⁷

İsyen sonrası, Necker mali amirlik ve devlet bakanlığının başına geçirilerek tekrar göreve getirilir. Fon toplamaya devam ederek çeşitli avanslar sayesinde kraliyet ödemelerini yeniden başlatmayı başarır. 25 Eylül'de *Parlement*, Ulusal Meclis'in Marie de Médicis yönetiminde toplanacağını hükmünü duyurmuştur. Bu, Meclis üyelerinin ayrı sınıflar halinde görüş bildireceğı ve oylamaların kafa sayısına göre değıl sınıflara göre olacağı anlamına gelmektedir. Halk Meclisi hiçe sayılmıştır. Son ıslahat şansını da devlet elinden kaçırmıştır. Halk Meclisi, savunucuları olarak gördükleri kişilerin aslında yalnızca kendi çıkarlarını düşündüğünü anlamıştır.¹²⁸

Halk Meclisi'nde alınan karar sonrasında, Yurtsever Parti tarafından başlatılan kışkırtma tüm ülkeye yayılmaktadır. Paris *Parlement*'i Halk Meclisi sayısını iki katına çıkarmayı kabul etmek zorunda kalır ama en önemli nokta olan sınıf tabanlı oylama konusunda taviz vermemektedir. Başlayan bu siyasi çatışma çok vahim bir ekonomik kriz ortamında gerçekleşmektedir. 1788 yılındaki hasat, kuraklık ve ardından gelen don olayları sebebiyle bir felakete dönüşür. Tohumcuların elleri boş

¹²⁶ a.g.e., s.48-49.

¹²⁷ Marilyn Yalom, **Kan Kardeşler: Kadınların Belleğinde Fransız Devrimi**, Çev. Neşenur Domanıç, Çitlenbik Yayınları 41, İstanbul, Şubat 2004, s.14.

¹²⁸ Hazan, s.50.

kalmıştır; bu durum da fiyatların genel anlamda artarak 1789 yazında tavan yapmasına sebep olur. O dönemde halkın temel besin kaynağı olan ekmeğin fiyatı, iki katına yükselir. Açlıkla burun buruna gelen halk krallığın bir ucundan diğer ucuna yayılan ayaklanma hareketini başlatmıştır.¹²⁹

Etats Généraux'un, 1 Ocak 1789 tarihinde, seçim yönetimi bile henüz duyurulmadan önce (24 Ocak) *Tiers Etat* kadınları krala bir dilekçe sunmuşlardır. Dilekçede Ulusal Meclis'teki kadınları dışlayan yasalardan ve kendilerini temsil eden vekillerin tarafsızlığından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Eğitim ve meslek yaşamından pay sahibi olmayı da talep etmişlerdir. Bazı Fransız kadınlar da siyasi alana da girip kendi cinslerinden oluşan bir meclis kurulmasını önermiştir.¹³⁰ Kral ve Ulusal Meclis kadınların bu taleplerini cevapsız bırakır. Tüm bu önerilerin somut bir zemine kurulabilmesi için 1791 tarihi önem arz etmektedir. Kadınlar devrim boyunca ülkeleri için savaşırken aynı zamanda da kendi hakları için de mücadele veriyordur. 1791 seslerini duyurmak ve davalarının ciddiyetini tüm dünyaya duyurmak açısından önemli bir tarih olmuştur.

Kral, 9 Temmuz tarihinde geri adım atarak oylamalara üç sınıfın katılımına razı gelir. Ancak attığı bu geri adımdan dolayı yeni planlar yapmaya başlamıştır. Paris'in ve Versailles'in etrafını 20 bin kişilik, büyük bir kısmı Alman ve İsviçre birliklerinden oluşan bir orduyla kuşatır. Birliklerin yoğunluğu belirgin hale geldikçe ortalıkta söylentiler yükselmeye başlar: Meclis dağıtılacaktır, Halk Meclis üyeleri de hapse atılacak ya da suikaste kurban gideceklerdir, ardından şehir katillere ve yağmacılara teslim edilecektir. 30 Haziran'da Palais-Royal'daki huzursuzluğun merkezi olan *Foy* adlı kafede, Fransız muhafızlarından onbir askerin alayın içindeki gizli bir topluluğun parçası olmakla suçlanarak Abbaye'de tutuklandığı öğrenilir. Bir grup Abbaye'deki Saint-Germain-des-Prés'ye doğru yola çıkar. Hapishanenin önüne geldiklerinde sayıları 4000'i aşmıştır. Grup mahkumları kurtarır ve askerler 5 Temmuz'da aklanıp serbest bırakılırlar. 10 Temmuz'da Parisli seçmenler eski belediyeyle birleşerek Paris muhafızı oluşumunun temellerini attılar. Kral yeni atılımlar yaparak Necker'i görevden alır ve toplumsal öfkeyi körükleyecek olan

¹²⁹ a.g.e., s.53-55.

¹³⁰ Bock, s.43-44.

Breteuil ve Broglie dükünü göreve getirir. 12 Temmuz günü haber yayılınca halkın katılımıyla sınırlı kalmayan devasa bir hareket başlar. Kalabalık, Belediye binasını ele geçirerek silah depolarını yağmalaya başlamıştır. Fransız muhafızlar emre karşı gelerek halka katılır ve böylece halk ciddi bir takviye gücü elde etmiş olur. 14 Temmuz günü bölge vekilleri ve seçmenler Bastille'e gidip kralın güçlerini geriye çekmesini talep eder. Garnizonun *parlement*'ler üzerine ateş açmasıyla savaş fitili ateşlenmiştir. Öfkelenen halk Fransız muhafızların top takviyesiyle kapıları kırar ve garnizon teslim olmak zorunda kalır. XVI. Louis sokak savaşlarını kazanamayacağını anladığında 15 Temmuz'da teslim olur ve Necker'i ve onunla beraber kovduğu diğer adamları tekrar göreve çağırır. Bastille Baskını Fransız Devrimi'nin sembolü haline gelir.¹³¹ Bastille Baskını özgür bir Fransa için yeni bir umut olmuştur. Kadınlar, çocuklar ve erkekler birlikte bu zaferi kazanmışlardır.

Kadınların, devrimsel sürece götüren baskınlar boyunca askere yazılma istekleri resmi olarak reddedilmiş olsa da, otoriteler üstü kapalı şekilde kadınların aktif olarak isyanlarda yer almasına izin vermiştir. Bastille Baskını sırasında da Marguerite Piningre gibi pek çok kadın topları şişelerle doldurmak, kaldırım taşlarını söküp cephaneye taşımak, çocuklarla birlikte gözcülük yapmak gibi farklı görevleri bulunmaktadır. Tüm aktif katılımlarına karşılık kadınlar, sadece kadın oldukları için, yani cinsiyetlerinden kaynaklı olarak, Bastille Baskını tutuklularının isimlerinin olduğu resmi listede bile adları geçmemektedir.¹³²

¹³¹ Hazan, s. 70-74.

¹³² David Garrioch, **The Everyday Lives of Parisian Women and The October Days of 1789**, Social History, Vol.24, No:3, s.244.

2.4. FRANSIZ DEVRİMİ SİYASAL YAPILANMA SÜRECİ VE TOPLUMSAL HAREKETLERDE KADIN (1789-1792)

Bastille’e yapılan baskının haberi kısa sürede ülke geneline yayılır ve her yerde kendini gösteren devrimsel hareketlenmeler güçlü bir teşvik sağlamıştır. Temmuz ayının ikinci yarısında monarşi çatısının yıkılışına bile tanık olunan olağanüstü bir dönem başlamış ve merkezi yönetim, *Parlement*’lar, belediyeler veya kent organları, vergi sistemi hatta ordu bile inanılmaz bir hızla dağılmıştır. Kıtık ve ekmeğin pahalılığı nedeniyle isyan her yerde güç bir sesle ifade edilmiştir.¹³³

Bastille Baskını’ndan sonra halk kendi gücünün farkına varmıştır. Eski rejimi sona erdiren gelişmeler birbirini takip eder; 14 Temmuz’da kraliyet hapisanesi Bastille’in zaptedilmesiyle birlikte, 14 Temmuz’da *Etats Généraux*’nun Ulusal Meclis’e dönüşmesi, 4 Ağustos 1789’da soyluların feodal haklarından vazgeçmeleri, Haklar Bildirgesi, Ulusal Meclis’in 1789 ile 1791 yılları arasında idari yapı ile ülkenin örgütlenmesi devrimleştirilmiştir.¹³⁴ Monarşinin yıkılması kadın haklarının siyasi platforma taşınmasına kolaylık sağlamıştır. Kadınlar kurulacak olan partilerin kulüplerinde ve salonlarında bir süreliğine (kadın kulüpleri kapatılana kadar) aktif şekilde çalışarak gündemi yakından takip etmiş; yürütülen çalışmalarda geri planda olsa da görev alabilmişlerdir. Önceleri bir erkeğin otoritesi altında kalmaya mahkum edilmiş kadınlar, kendi kararlarını alabildiği hatta hükümete taleplerini iletebildiği bir alan kazanmıştır. Kadınların haklarını savunma mücadelesinde bu fırsatlar, ilerleyen yıllarda seslerini duyurmalarında önemli adımlar olarak sayılabilir.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789) 26 Ağustos günü büyük bir karmaşa içerisinde yazılmıştır. Girizgahında; “Fransız halkının temsilcileri [...] ciddi bir beyanla insanın *doğal* haklarının devredilemez ve kutsal olduğunu ifade etmeye karar vermiştir...” İkinci maddede “her siyasi örgütlenmenin amacı insanın *doğal* ve daimi haklarını korumaktır. Bu haklar özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı

¹³³ Hazan, s. 75-76.

¹³⁴ Eric J. Hobsbawn, **Fransız Devrimi’ne Bakış**, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, 1.Basım, İstanbul, Ocak 2009, s.3.

direnmeştir,” diye belirtilmektedir. Özgürlüğün tanımında dördüncü madde, “bireyin *doğal* haklarını kullanabilmesinin sınırı, toplumun diğer üyelerinin aynı haklardan yararlanmasını sağlayan sınırlardır,” diye ifade etmektedir. Bu bildirinin kapsamı son derece geniştir ve *Ancien Régimé*’in sonunu getirmiştir.¹³⁵ Bu bildirge genel anlamda tüm Fransızların kanun önünde özgürlüğünü ve eşitliğini işaret ediyor olsa da, kadın-erkek arasındaki eşitliği destekler nitelikte değildir.

Fransız Devrimi, elde etme ilişkileriyle doğrudan ilişkili, temel siyasal ilişkiler üzerinde esasen sınıf içi bir çatışmadır. Savaşımın odağı çatışmaya özgül siyasal biçimini veren devletin niteliğidir; çünkü söz konusu temel toplumsal çıkarlar doğrudan doğruya devlet ilişkilerine bağlıdır. Halk hareketi devrimin siyasal gelişiminde özgül ve bütünleyici bir rol oynar. Devrim, aslında liberal ideolojiyi bütünüyle aşan bir siyasal perspektif yaratmamış, ama böyle bir siyaseti gündeme getirmiştir.¹³⁶ Kadınlar ve çocuklar bu sınıf içi çatışmanın etkisiz elemanları olarak görüldüğünden pasif olarak kategorize edilmişler; devlete var olan katkıları, yeniden üretim ve ucuz işgücü olarak görülmüş ve her türlü hak ve özgürlükten mahrum bırakılarak yetişkin bir erkeğin himayesinde kalmasına razı gelinmiştir.

Halk, kıtlıkla uğraşırken bir de ekonomik dar boğaz yaşanınca sokaklara dökülmüştür. Buna karşılık kraliyet 1 Ekim’de Versailles’te büyük bir yemek daveti vermiştir. Davet adeta devrim karşıtı bir harekete dönüşmüştür. Açlıktan kırılan halk tepkilidir. 5 Ekim Pazartesi günü birçok kadın Belediye binasını basıp muhafızları bozguna uğratar. Toplara el koyarlar ve Versailles’e doğru harekete geçerler. Dönüm noktası olan 5 Ekim gününü devrim sahnesinde tesirli hale getiren halkın kadınları olmuştur. Sabah olduğunda kadınlardan oluşan gruplar Paris’te, pazarda ve Saint-Antoine Mahallesi’nde toplanır. Belediye binasının önüne gelip “ekmek” talep ederler. Muhafızları aşarak içeri girerler ve mühimmatlara el koyarlar. Elebaşı olarak Bastille’in kahramanlarından biri olan Stanislas Maillard’ı seçip, kabile halinde Versailles’ın yolunu tutarlar. Saraya vardıklarında yolda yanlarına katılan işçiler ve Fransız muhafızlarla 6-7 bin kadar kadın vardır. Kadınların ayaklanması XVI.

¹³⁵ Hazan, s.83-84.

¹³⁶ George C. Comninel, **Fransız Devrimi’ni Yeniden Düşünmek**, Çev. Ali Çakıroğlu, İmkan Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2016, s.277-279.

Louis'i yola getirmiştir. Bu gelişmenin de etkisi ile kral, Ağustos ayı kararnamelemleri ile İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni geçerli ilan etmiştir.¹³⁷

Kadınların, 5-6 Ekim 1789 tarihinde Versailles'e yürümeleri özgürlüğün ve anayasal düzenin kabul ettirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. O dönemde kadınlar, bu yürüyüş devriminin simgesi haline gelmiştir. 14 Temmuz'daki Bastille Baskını büyük oranda erkeklerin sahne aldığı bir devrimci hareket olarak kabul görüyorsa, Ekim'deki ayaklanma da büyük ölçüde kadınların devrimci hareketi olarak kabul görmüştür. Ekim kadınları herkesin dilindedir.¹³⁸ Versailles'e yürüyüş ve hatta Bastille Baskını ve özgürlük mücadelesi için gizli gizli toplanan kadın dernekleri, kadınların hükümete açıkça verdiği bir ders olabilirdi. Kadınlar pasif yurttaş olmadıklarını ve verilen mücadelelerin hepsinde ön sıralarda yer alarak, düzenli ve iyi organize olmuş şekilde erkeklerle birlikte omuz omuza savaşabildiğini ve haklarını arayabildiklerini göstermişlerdir.

Ekim'in kaybedenleri İngiliz tarzı bir anayasa uman ılımlı monarşi yanlılarıdır. Oluşabilecek yeni bir toplumsal hareketlenme onları korkutmaktadır ve pek çok milletvekili kendi şehirlerine geri dönmek için geçiş belgesi talebinde bulunur. Meclis, kralını takip etmekte kararsızlık yaşamaktadır. Bu şartlar altında *sağ* ve *sol* kavramları gündeme gelerek dernekler/kulüpler oluşturulur. *Sağ*, siyahlar yani monarşi yanlıları ve *sol* iki kulüpte toplanır; Jakobenler ve Cordelierler. Jakobenler, Ekim 1791'den itibaren içindeki ılımlı kesimi tasfiye ederek Paris devrim hayatının ritmini belirleyecek olanlardır. Onları diğer kulüplerden ayıran, şubeleri vasıtasıyla tüm ülkeye yayılmalarıdır. Cordelier'ler Haziran 1790'da İnsan ve Yurttaş Hakları Dostları Derneği olarak ortaya çıkar. Cordelier'in gücü kardeş derneklerle ve mahalle kulüpleri ile olan ilişkilerinden gelmektedir.¹³⁹ İlk dönemlerinde derneğe bağlı olarak çalışan bir de kadınlar kulübü bulunmaktadır. Fakat erkek egemen söylemin olduğu ve eril gücün kabul gördüğü bu dernek ve emsalleri Jakoben kadın kulüplerinin varlığı etraftan gelen baskı ve siyasi platformda kadınların olamayacağı görüşünden kaynaklı kapatılmasına karar verilerek, görünürde kadınların siyasetten iyice

¹³⁷ Hazan, s.89-91.

¹³⁸ Bock, s.46.

¹³⁹ Hazan, s.94-97.

uzaklaşmasına sebep olmuşlardır. Tarih gösterecektir ki; kadınlar, bir erkek kulübünün himayesinde olmamaya karar vererek kendi örgütlerini/derneklerini kurarlar. Bu örgütlerden en asi ve tarih kitaplarına acımasızlıkları ile geçecek olan ya da öyle gösterilmek istenen Komün'ün Asi Kadınları olacaklardır.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin kral tarafından imzalanması her şeyin sonu anlamına gelmemektedir. Meclis, yeniden yapılandırıldıktan sonra Sieyès'nin düzenlemesi ile halk resmi olarak *aktif ve pasif yurttaşlar* olarak ikiye bölünür. Hissedarları olan, üç iş gününde eşdeğer minimum vergiyi ödeyen aktif yurttaşlar ve mal varlığı olmayan ve seçim sistemi dışında kalan “iş makineleri” yani pasif yurttaşlar olacaklardır. 22 Ekim 1789'da Meclis “seçilebilir nitelikte” olanları karara bağlar: Fransız olmak, en az 25 yaşında olmak, birincil meclisin yönetim bölgesinde en az bir yıldır ikamet ediyor olmak, borcunu ödemeyecek durumda veya iflas etmiş olmamak ve özellikle de yerel değere göre üç iş günlük doğrudan vergi ödemek aktif yurttaş sayılabılmenin hususlarındandır.¹⁴⁰ Kadınlar bu bildirgenin imzalanmasında, özellikle Versailles Baskını ile büyük bir mücadele vermişse de, sonunda bir o kadar büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Bildirge'de geçen *homme* ifadesi esasında sadece erkeklere yönelik olup, kadın hakları açısından hiçbir düzenleme yapılmamış, aksine kadınlar resmi olarak siyasi platformlardan ve örgütlenmelerden uzak tutulmak istenmiştir. Kadınlar, bu bildirgeye cevabı kısa süre içinde vermişlerdir.

Siyasal haklardan yoksun olmalarına rağmen 1789 kadınlarının çoğu edilgen bir konumlanışı reddetmektedir. Kadınlar, devrim boyunca kişisel ya da kolektif olarak, kendilerini dışlayan sisteme karşın, pek çok zorlu süreçte yer almıştır. İçişleri bakanının eşi cumhuriyetçi Madam Roland, aslında kocasının mektuplarını ve genelgelerini yazıyordu; ancak bunu gizli tutar ve sonunda Jirondenler ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle idam edilir. Kral taraftarı olan Madam de La Villiruoët kendisini ve hapishane arkadaşlarını inatla sürdürdüğü mektuplaşmaları sayesinde kurtarmayı başarmış ve bunun ardında mahkemede de eşinin savunmasını da kendisi yaparak, onu idamdan kurtarmıştır. Bir dilenci gibi giyenen Françoise Després, Vendée'deki kral taraftarı orduya gizli mesajlar taşımış, çoğunlukla tutuklanmaktan kurtulmuş ve

¹⁴⁰ a.g.e., s.107.

yandaşlarına karşı devrimci coşkusu ile örnek olmuştur. Hem kral taraftarı hem de cumhuriyetçi kamplarda muhtelif kadınlar, kadınların askerlik yapma yasağına, erkek kılığına girerek, davaları için silahlanarak meydan okumuşlardır.¹⁴¹

Siyasi katılım hakkına sahip “aktif yurttaşlar” ile özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve direniş konusunda yalnızca “doğal” haklara sahip “pasif yurttaşlar” biçimindeki vahim ayrım *Tiers Etat*’yı *nation* ilan eden Abbé Sieyès’in aktif yurttaş kavramı 1791 Anayasası’na da girmiştir. Sieyès, çocuklar, yabancılar, hizmetçiler ve vergi mükellefi olmayanların yanı sıra tüm kadınları “pasif yurttaş” saymaktadır. 1791’de radikal Camille Desmoulins seçim kısıtlamalarını ve pasif yurttaşlığı protesto ederken – “Bastille’i fetheden herkes aktif yurttaşdır” – dediğinde 14 Temmuz’un erkeklerini kastetmektedir; 5 Ekim’in cesur kadınlarını ifade etmemektedir.¹⁴²

Aydınlanma döneminde bile koşulsuz seçme ve seçilme hakkı erkekler için de talep edilmemiştir ve “öteki” cinsiyetin kadınlar adına da konuşmasıyla yetinmeyenlerin sayısı oldukça fazladır. Bu eleştiriyi bazı devrimci erkekler, en başta da Marquis de Condorcet paylaşmıştır; devrimden önce ve sonra en etkili entelektüellerden biri olan, kölelik karşıtı Condorcet, fikirlerini paylaşan, hatta belki de ona ilham veren Sophie de Grouchy ile evlidir. Daha 1787’de erkekler gibi kadınların da oy hakkı olmasını önermiştir. Kendi kurduğu *Journal de la Société*’de 1789 yılında yayımlanan “Kadınlara Yurttaşlık Hakları Verilmesi Üzerine” yazısı büyük sansasyon yaratmıştır. Kadınların “doğal yurttaşlık” haklarından mahrum edilmesinin “tiranlık” olduğunu düşünmekte ve “ya insan soyunun hiçbir bireyi gerçek haklara sahip değildir ya da herkes aynı haklara sahiptir” görüşünü savunmaktadır.¹⁴³

1790 yılının en önemli olaylarından biri de kanlı Nancy ayaklanmasıdır. Orduda yaşanan huzursuzluk, askerlerin maaşlarının düzenli şekilde ödenmemesi, aristokrasiye askerlerin karşı gelerek halka karışması garnizonlarda ayaklanmaların başlamasına sebebiyet vermiştir. İsviçre Birliği haklarının ödenmesi için iki askeri

¹⁴¹ Yalom, s.17.

¹⁴² Bock, s.53.

¹⁴³ a.g.e., s.51-52.

gönderir ve bu askerler kırbaçlanınca da Ulusal Muhafızlar iki askeri kurtararak şehirde şeref turu atarlar, tazminat ödenmesini talep ederler. Bunun üzerine Lafayette zor kullanarak askerin gönderdiği sekiz kişilik heyeti tutuklatır ve askerleri daha çok kışkırtacak düzenlemeler getirir. Ulusal Muhafızlar, Nancy halkının desteğini alarak Stainville kapısını işgal ederler. Ateş altında tüm şehri kuşatırlar. Yüzlerce kişinin öldüğü bu ayaklanma sıkıyönetim ile sonuçlanır. Paris Ulusal Muhafızları buna karşılık Champ-de-Mars'ta çatışmalarda şehit olanları anmak üzere bir tören ve halk 2 ve 3 Eylül'de bakanların istifasını isteyen protestolar düzenler. Bu olaylar zinciri Lafayette'in, kral ve Meclis gibi halk arasındaki güveninin zedelenmesine yol açmıştır.¹⁴⁴ Devrim boyunca kadınların haklarını savunanlar sadece hem cinsleri olmamış ve Condorcet gibi pek çok entelektüel bu eşitlik savaşımında önemli destek vermişlerdir.

1791 yılında kral, hem çevresinin baskısı hem de Marie-Antoinette'in isteği ile Paskalya Günü'nde Saint-Cloud'a gitmek istediğini açıklar. Bu seyahati “kralın kaçıışı” olarak yorumlayan devasa bir kalabalık sarayın çıkışlarını kapatır. Fakat kral ve ailesi gizlice saraydan ayrılmaya teşebbüs ettiğinde alarm verilir, köprüler kapatılır, halk meydanlara iner. Halk tarafından engellenen bu teşebbüs sonrasında portreler, büstler, nişanlar, hanedan armaları, kraliyet sembolleri kentte yok edilir. O güne dek entelektüel çevre ile sınırlı kalan “cumhuriyet” fikri bir anda gün yüzüne çıkar. Cordelier'ler “özgür ve kralsız” olduklarını açıklarlar. 23 Haziran'da kralın tutuklanma haberi halkta coşkuyla karşılanır. 16 Temmuz günü yeni düzen ile ilgili bir dilekçenin imzalanması beklenirken Lafayette Ulusal Muhafızlar'a emir vererek Champ-de-Mars meydanını işgal eder. Öfkelenen halka silahlar doğrultulur ve pek çok kadın ve erkek bu katliamda hayatlarını kaybederler. Sansculotte'ların akıllarından çıkmayacak vahim bir olaydır Champ-de-Mars katliamı.¹⁴⁵

Champs de Mars katliamı, 1790'da kurulan, baş aktivistleri arasında Condorcet ve Brissot'nun da olduğu ve ilk olarak kadınları üyeliğine kabul eden Cercle Social'ın yasaklanmasına sebep olmuştur. Cercle Social erkeklerin yönetiminde olup kadınlar için çalışan bir kadın kolu kuran (*Amies de la Vérité*) ilk Paris kulübüdür. Cercle için

¹⁴⁴ Hazan, s.121-123.

¹⁴⁵ a.g.e., s.124-133.

önemli olan siyasi haklardan çok, yurttaşlık hakkıdır. Evlilik içinde eşitlik, boşanma hakkı, koca dayacağına ve yoksulluğa karşı kadınların korunması, hastane ve kreşlerin açılması, kadın zanaatlarının teşviki gibi gündelik sorunlarla yakından ilgilidir. Çok sayıda devrimci kulüp ile işbirliği yapan ve onların toplantılarına katılan Olympe de Gouges, Cercle Social ile iç içedir. Cercle Social'ın yasaklanması kadın sorununun ertelenmesine yol açmıştır.¹⁴⁶

Temmuz ve Ağustos aylarında, Devrimci Cumhuriyetçiler, Ulusal Meclis'e Paris temsilcileri olarak kabul edilirler. Kadınları devrim rozetlerini takmaya mecbur eden, ses getiren pek çok kampanyadan sonra, bu yasağı da kabul ettirmiştir. Théorigne ve Clarie Lacombe bu yasanın kabulü üzerinde kadınların silahlı örgüte katılmaları konusunda öneride bulunurlar. Théorigne'nın, Jakobenler Kulübü'ndeki aktif çalışmaları, Ulusal Meclis'teki her bir üyenin hiddetini kazanmasına sebep olmuş, her işe karışmakla suçlanmıştır. Lacombe ise, karşı-devrimcilerden ajan olmakla suçlanmıştır. 23 yaşındaki aşçı, Costance Evrard ise Champ-de-Mars çatışmalarına karışmakla suçlanarak 17 Temmuz 1791'de tutuklanmıştır. Kadınlar, Ulusal Meclis tarafından tehlikeli görülmektedir.¹⁴⁷ Ulusal Meclis ilerleyen günlerde kadınların toplanmasını sakıncalı gördüğünden yasaklayacaktır. Kadın kulüp ve derneklerinin de kapatılmasına karar vereceklerdir.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nden iki yıl sonra Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirisi'ni (kraliçeye ithaf, bir önsöz, bir giriş, on yedi madde, bir sonsöz ve bir *contrat sociale*'den oluşmaktadır) yazan Olympe de Gouges, bu bildiriye XVI. Louis'nin, aktif yurttaş tanımıyla kadınları açıkça dışlayan anayasaya cevaben 13 Eylül 1791 yılında tamamlamıştır. De Gouges'un bildirisi erkeklerin bildirisinin on yedi maddesini aynen izler ve aynı şekilde uzlaşıcıdır. Başlığa rağmen yalnızca kadınlar değil, erkekler de söz konusudur: “Kadın özgür doğmuştur ve erkeklerle eşit haklara sahiptir” (1. Madde). “Her siyasi birliğin amacı kadının ve erkeğin doğal ve dokunulmaz haklarının korunmasıdır” (2. Madde). “Egemenliğin kökeni, erkek ve

¹⁴⁶ Bock, s.54-56.

¹⁴⁷ Yves Bessi eres ve Patricia Niedzwiecki, **Women In The French Revolution (1789)**, The Institut pour le D veloppement de l'Espace Cultural Europ en, January 1991, <https://dbbooks.info/media7network-13b/women-in-the-french-revolution.pdf>, s.8. (14/10/2016 09:10)

kadının birliğinden başka bir şey olmayan ulusa dayanır” (3. Madde). “Yasa genel iradenin ifadesi olmalıdır. Genel irade herkes için eşit olmalıdır. Tüm kadın ve erkek yurttaşlar, yasanın önünde eşit oldukları için, yetkileri, erdem ve yetenekleri dışında bir ayırım yapılmaksızın kamusal paye, mevki ve görevlerde eşit pay sahibi olmalıdır” (6. Madde). De Gouges 10. Madde’de kendisi ile özdeşleşecek olan ve sık sık alıntılanan bir cümleye yer vermiştir: “Kadın, idam sehпасına çıkma hakkına sahip olduğu gibi, konuşmacı kürsüsüne çıkma hakkına da sahip olmalıdır”. De Gouges bildirisinde aynı zamanda gerçek bir evrensellik sunar: “Ulusu oluşturan bireylerin çoğunluğu ulusun oluşumunda rol oynamadığı takdirde anayasanın hiçbir hükmü yoktur” (16. Madde).¹⁴⁸ Bu bildirge kadın hareketinin adeta anayasası haline dönüşecektir. Kadınların hem cinslerinden yürekli sözcülerinin olması eşitlik mücadelesinde ateşleyici görev görmektedir. Kadınların kendilerine ve yapabileceklerine olan inanç ve umutları büyük ölçüde De Gouges gibi pek çok cesur kadın sayesinde güçlenmiştir. De Gouges’un bildirgesinde geçen haklara kadınların, Fransa’da kavuşabilmesi çok uzun süre gerektirmiştir. Uzun süre kağıt üstünde kalacak olan bu haklara kadınlar, ancak 1944 yılında sahip olabilmışlerdir.

Kurucu Meclis, Yasama Meclisi’ni kurmak üzere 30 Eylül 1791’de ayrılır. Yasama Meclisi’ni kurmak için 1 Ekim 1791’de 745 yeni vekil toplanır. Tüm ülkede patlak veren devrim karşıtı hareketlere ve halk hareketleri karşısında bu deneyimsiz meclisin işi oldukça zordur. Kentlerde geçim sıkıntısı bir kez daha seslerin yükselmesine sebep olmuştur. Saint-Domingue’deki köle ayaklanması şeker ve kahve fiyatlarının artması ile sonuçlanır. Dükkanları yağmalamakla tehdit eden halk, esnafa zorla fiyat düşürttürmüş ve buğdayın pahalalanmasıyla kuzey kesimdeki ayaklanmalar hız kazanmıştır. Diğer bir taraftan köylüler feodal rejimin halen devam etmesinden dolayı oldukça huzursuzdur. Bu halk ayaklanmalarıyla aynı esnada devrim karşıtı geniş çaplı bir huzursuzluk da patlak verir. Din adamları ve kralcılar tarafından devrim karşıtı hareketlenmeler baş göstermiştir. Bunlara ek olarak özellikle kraliçenin desteklediği bir dış güç müdahalesi ve monarşinin geri gelmesini arzu edenler vardır. Sol taraftan Brissot’çular da bir savaş beklentisi içindedir. Sol

¹⁴⁸ Bock, s.58-59.

grup, Robespierre ve Brissot karşı karşıyadır.¹⁴⁹ Kraliçe hem siyasi konumu hem de kral Louis'nin üzerindeki etkisi ile güçlü bir kadındır. Halkının isteklerini önceleri dinleyen ve çözüm yolu bulmaya çalışan Marie-Antoinette devrim sürecinde etkisini kaybetmiştir. Kraliçe'nin Versailles'i terk etme arzusu sonunda gerçekleşir ve Avusturya ile savaşa gidilir. Bu savaş süresince ülkenin ekonomisinin çökmesini engelleyen ve gündelik hayatın devamlılığını sağlayan yine kadınlardır. Cepheye cephane ve sağlık malzemeleri/hizmetleri yardımı yine kadınlar tarafından yapılmakta olup, ailenin geçimi de yalnızca kadınların omzuna çökmüştür ve bu durum savaş yılları boyunca devam etmiştir.

XVI. Louis ve Marie-Antoinette'in çocuklarının mürebbiyesi olan Tourzel Düşesi, kraliyet ailesinin çöküşünün en yakın tanığıdır. Versailles'daki son günlerine, Paris'e göç etmek zorunda bırakılışlarına ve Fransa'dan beyhude kaçışlarına tanık olmuştur. 1792 yılında halkın 20 Haziran'daki Tuileries Sarayı baskını ve 10 Ağustos ayaklanmasını yaşamıştır. 20 Nisan 1792'de Avusturya ile savaş ilan edildiğinde ruhban sınıfının sınır dışı edilmesine ve özel Ulusal Muhafız Ordusu'nun kurulmasına karşı çıkan XVI. Louis halkı öfkelenmiştir. Yürüyüşçüler; askerler, siviller, kadınlar ve çocuklardır; Tuileries Sarayı işgal edilmiştir. 10 Ağustos'ta ise, kraliyet ailesi saraydan ayrılmaya teşebbüs etmesi, karalın halkının gözünden düşmesine ve asillerin büyük bir kısmının katline yol açmıştır.¹⁵⁰

1789'un iki büyük devrim anı olan ve halk hareketinin galip geldiği 14 Temmuz ve 5-6 Ekim'den farklı olarak 10 Ağustos 1792 ayaklanması, Paris şubeleri tarafından iyi yönetilmiştir. Sol yakadaki şubeler güçlerini Marsilyalılar'ın kışlasında toplamışlardır. Sağ yakadaki şubeler ise, Saint Antoine Mahallesi'ndeki Terk Edilmiş Çocuklar Hastanesi taburu etrafında toplamışlardır. Kaledeki savunma güçleri ile Ulusal Muhafızlardan ve üç İsviçre taburundan oluşmaktadır. İlk başlarda kardeşçe yürütülecek bir konuşma olması gerekirken bir anda bir kaos ve büyük bir çatışma meydana gelmiştir. İsyancı komün artık devrim sahnesindedir. Çatışmanın son bulmasıyla birlikte 10 Ağustos'ta gerçekleşen Meclis oturumunda Geçici bir Ulusal

¹⁴⁹ Hazan, s.146-152.

¹⁵⁰ Yalom, s.49-62.

Meclis'in oluşturulması ve kraliyet ailesinin Lüksemburg'a gönderilmesi, yani kraliyetin yalnızca teoride varlığını sürdürmesine ilişkin önerilerde bulunulur. Sadece *erkekler arasında* yapılan bir genel seçim ile 10 Ağustos oturumunda, Meclis yirmi beş yaş üstü tüm yurttaşların seçmen olmasına karar vermiştir. Aktif ve pasif yurttaş kavramları rafa kaldırılmıştır. Robespierre, haklar adına daha fazlasını istemiş ve 1789 yılından bu yana kadınların da oy kullanabildiği birincil meclislerden yana olmuştur. Fakat daha demokratik olan bu sistem için yeterince destek bulamamıştır.¹⁵¹

İsyancı Komün, Paris halkının gözlerini açmasını istemiş ve kralın mahkum olarak Temple'e transferini gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra muhalif rahiplerin de sınır dışı edilmesine karar vermişlerdir. 12 Ağustos'ta Komün "medeniyet karşıtı" kralcı gazete yazarlarını ve matbaacıları tutuklatmıştır. Meclis de kralın yaptığı tüm gizli anlaşmaları ve kralın ihanetini gösteren belgeleri yayımlanması sağlar; monarşi ağır bir darbe almıştır. 2 Eylül günü Komün, Eylül katliamlarına işaret edecektir. Abbay Hapishanesi'ne götürülen muhafız ve muhalif rahiplerin Marsilyalı ve Britanyalılar tarafından öldürülmesi bu katliamların başlangıcıdır. Ardından Carmes Manastırı'ndaki mahkumları, Force Hapishanesi'ndeki tutukluları öldürerek Saint-Firmin Ruhban Okulu ve Bernardins Nezairehanesi'ndeki katliamlara Bicêtre Hapishanesi ve Salpêtrière Hapishanesi'ndeki öldürmelerle devam eder. Katliamlarda özellikle Bicêtre'de öldürülen 30 kadar çocuk ıslahevi mahkumu ve Salpêtrière'deki kötü yola düştüğü gerekçesiyle öldürülen 35 genç kadın ile başka hapishanelerde öldürülen siyasi olmayan halkın damgası kara bir leke olarak tarihe geçecektir.¹⁵²

Devrimin sonraki yıllarında Paris büyük bir şiddete sahne olmuştur. Başkent in giderek daha radikal bir tutum içine giren, pasif yurttaşlar için bile siyasi haklar talep eden, toplumsal eşitlik ilan eden ve *bienfaits de la révolution*'un maddi getirilerini sabırsızlıkla bekleyen kitleleri içinde alt tabakadan kadınlar; çamaşırcı, çerçi, işçi, işsiz kadınlar, zanaatkar ya da satıcı eşleri de vardır. Kadın sansculotte'lar devrimci toplantılara ve şenliklere, öldürülen Marat'nın cenaze törenine, devrimi ve

¹⁵¹ Hazan, s.169-176.

¹⁵² a.g.e., s.177-183.

jakobenleri içerdeki düşmana karşı savunmak, ailelerinin yiyecek ihtiyaının karşılanmasını garantilemek ve bütün zenginleri boğdurup öldürmek gibi yurtseverlik görevlerinin bilinciyle katılacaklardır. Kadın sansculotte’lar dilleri, jestleri ve duygularıyla nefret ve şiddeti ifade etmeyi başlarlar. “Giyotinin  tanrıçaları” ve “*tricoteuses*” rgc kadınlar diye anılmaya başlanırlar. 1792’den itibaren de yiyecek ayaklanmaları yeniden patlak verince sansculotte’ların baskısı ve orduyu beslemek amacıyla tahıl fiyatları normal seyrine getirilecek ve yine sansculotte kadınlar “*du pain et la Constitution de 1793*” ekmek ve 1793 Anayasası için silahsız olarak çatışmaya gireceklerdir. Fakat isyan yenilgi ve büyük bir katliamla sonuçlanır. Silahlı birlikler, silahsız pek çok sansculotte kadının ölümüne yol açmıştır.¹⁵³

¹⁵³ Bock, s.49-50.

2.4.1. CUMHURİYETİN İLANI, JAKOBEN-JİRONDEN ÇATIŞMASI (1792-1793) VE KADINLARIN DEMOKRASİ MÜCADELESİ

Katliamları takip eden günlerde ve haftalarda Jirondenler siyasi rakiplerini bu olayların sorumlusu olarak göstermeye çalışmaktadır. Marat'ın katliamları teşvik ettiği hatta birincil sorumlusu olduğu fikri ortaya atıldığında, Marat da Roland'ı ülkenin dört bir yanında bu spekülasyonu yaydığı gerekçesiyle suçlar. Robespierre ise Komün'ün savunuculuğuna devam etmektedir. Jirondenler; Brissot, Condorcet, Carra, Louvet ve Gorsas gibi etkili isimlerden oluşmaktadır ve taşrada haylice destekçiye sahiptir. Paris'te ise Komün Partisine oylar gitmektedir. Robespierre, Marat, Collot d'Herbois, Billaud-Varenne, Danton, Camille Desmoulins, Panis, Sergent, David gibi güçlü isimler komün partisinde yer almaktadırlar. 20 ve 25 Eylül 1792 tarihleri halkın ilk kez doğrudan sesini duyurabildiği ilk ve tek ulusal meclis olacak olan Konvansiyon oturumları gerçekleşir.¹⁵⁴ Kadınlar tüm kulüplerde önceleri aktif şekilde çalışırken kapatılınca kendi örgütlerini kurmaya başlamaları ile birlikte devrim süreci boyunca daha aktif rol alabilmek için hem Cordelier, hem komün hem de Jakobenler'den destek beklemişlerdir. Fransız kadınlar, 1793 Konvansiyonu'nda da, yurttaş olarak erkeklerle aynı haklara sahip olmayı talep edeceklerdir.

1791-1793 yılları arasında devrimci, cumhuriyetçi ya da Jakonbenci kulüplerde bir araya gelen kadınlar kendilerini *citoyennes* olarak görmektedirler. Paris'teki "Gerçeğin Kadın Dostları" örneğini Bordeaux, Creil, Caen ve Arles'daki kadınların kurduğu dernekler izler; yaklaşık altmış kentte ve bazı köylerde, yirmiden sekiz yüze dek uzanan üye sayısı, kadın kulüpleri bulunmaktadır. Grasse, Pau ve Montcenis'te kadınlar kendilerine Amazonlar ya da "anayasal Amazonlar" diye hitap etmektedirler. Onlar için *citoyenne* vatan ve devrimci ulus için çalışmak anlamına gelmektedir; İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin kadınlar için de geçerli olmasını talep etmekte ve birçok yerde 1793 tarihli Jakoben anayasayla ilgili referenduma katılmakla ve vatana bağlılık yemini etmekle birlikte zaman zaman "Bizler

¹⁵⁴ Hazan, s.189-192.

egemeniz” ifadesi ile haklılıklarını anlatmaya çalışmışlardır.¹⁵⁵ Kadınlar kendi güçlerini ve yapabileceklerinin farkında olarak bu kulüplerde kendilerini daha da geliştirecek, gündem ve devrimin gidişatı hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilecek, muhtaç insanlar için yardım toplayabilecek, askerlerin ihtiyaçlarını temin edebilmek için de yardımda bulunacaklardır. Bu yıllarda devrim sahnesine önemli kadın figürler çıkacak ve kadın hakları için verilen mücadeleden asla vazgeçmeyeceklerini göstereceklerdir.

1792 yıllarının başında pek çok Parisli, Ulusal Meclis’e ataerkilliğe ve evlilik despotizmine karşı bir yasanın tasarısını sunmuştur. Aynı yılın Nisan ayında, Hollandalı bir feminist Etta Palm Van Aelders, kız çocuklarının eğitimi ile ilgili bir dilekçe sunarak, 21 yaşına gelen her kadının özgür olmasını, politik özgürlük ve hakların eşitliği açısından cinsiyetlerin eşitliği ve son olarak boşanma üzerine yasal haklar talep etmektedir.¹⁵⁶ Pauline Léon, Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Birliği’ni kurarak Jakobenler’in kitaplığında destekçileri ile toplanmaya başlamış; bereleri ve kırmızı çorapları ile Jironden karşıtı her türlü manifestoda ön sıralarda yer almışlardır.¹⁵⁷ Cumhuriyet düşmanlarına karşı mücadele etmek için Versailles yürüyüşüne amazon kılığında katılan Théorigne de Méricourt, devrimin arka sahnesinde haberleşmede büyük rolü olan Madame Roland ve diğerleri devrimin önde gelen kadın figürleri olarak hem örgütlenme, hem liderlik etme hem de erkeklerin yanında cesurca çarpışarak adlarını tarihe yazdıracaktır(!); fakat bu cesur kadınların varlığından haberdar olabilmek için bile uzun ve ayrıntılı araştırmalar yapmak gerekmektedir. Ataerkil söylemle yazılmış olan pek çok önemli eserde bu kadınların varlığından bahsedilmemektedir.

Jironden ve Jakobenlerle yakın işbirliği içerisinde olan Montagnard grubu arasındaki karşıtlık farklı bir toplumsal çıkarımın yanında farklı coğrafi kökenlere de bağlıdır. Montagnard grubunun büyük isimleri Parislidir; oysa Jirondenler (Brissot hariç) Fransa’nın güneyinden gelmektedir. Oluşan iki toplumsal görüş karşı

¹⁵⁵ Bock, s.66-67.

¹⁵⁶ Sebastiano Granata, **1789-1793 Le Speranze Deluse delle Femministe Francesi**, Storia in Network, 1 Maggio 2015 <http://www.storiain.net/storia/1789-le-speranze-deluse-delle-femministe-francesi/> (14 Ağustos 2016, 14:53)

¹⁵⁷ Bessières ve Niedzwiecki, s.8-9.

karşıyadır. Jirondenler, mülkü temel bir doğal hak olarak görüyor ve devletin serbest arz ile talep oyununa müdahale etmemesi gerektiğini açıkça dile getirmişlerdir. Montagnardlar ise, mülke saygı duymakla beraber onu var olma hakkına bağlı olarak farklı tanımlamaktadırlar. İki partinin işleyişi de oldukça farklıdır. Jironden yönetimi Madame Roland'ın bakanlıktaki salonunda veya Vergniaud'un metresi Madame Dodun'un Vendôme Meydanı'ndaki evinin salonunda toplanmaktadırlar. Montagnardlar ise ancak toplum içinde, Jakoben kulübünde görüşmüşlerdir.¹⁵⁸

Bu yıllarda kadın hakları açısından önemli gelişmeler de kaydedilmiştir. Nisan 1791 yılında veraset kanununda kadınlara eşitlik sağlanması, evliliğin Eylül 1791 Anayasası'nda yurttaş sözleşmesi olarak yer alması büyük oranda *Amies de la Vérité* (Gerçeğin Kadın Dostları), Cercle Social ve bu iki grubun etrafında çalışan diğer grupların katkısıyla çalışmalarına 1792-1793 yıllarında da devam etmişlerdir. 20 Eylül 1792'de, Valmy Savaşı gününde, kadınların “Valmy des citoyennes” zaferi de gerçekleşmiştir; kadınlar birer yurttaş olarak görülmüşlerdir. Yasama Meclisi son oturumunda, Avrupa'da eşi benzeri bulunmayan ve iki taraf da razı olduğu takdirde boşanmayı mümkün kılan boşanma yasası kabul edilir. Bu yasayla beraber boşanma sayısında ciddi bir artış görülür ve başvuruların çoğu kadındır.¹⁵⁹ Başvuranların çoğunluğunun kadın olması ise şaşırtıcı bir durum değildir. Ortaçağın karanlık yüzünden beslenen ataerkil düşünce ve feodallerden örnek alınan zorbacı yaklaşım göz önünde bulundurulduğunda, kadının eşi tarafından gördüğü kötü muamele sonucunda, boşanma yasasına istinaden, anlaşmalı olarak özgürlüğüne yeniden kavuşabilmesi düşüncesi bir hayal ürünüdür. Yasa gereğince boşanma talebinde bulunan kadınların çoğu ya eşleri istemediği için özgür olamamıştır ya da boşandığı için “baba” evine geri dönerek başka bir sınırlandırılma ile karşı karşıya kalmıştır. Dönemin şartları düşünüldüğünde, boşanma hakkının yasallaşması iyi bir gelişme olmakla birlikte, sınırlı bir iyileştirmeden bahsedilebilir.

Kadın devrimciler Montagnardların işine artık yaramamaktadır; 30 Ekim'de, Jirondenlerin giyotinden geçirildiği gün, Konvansiyon kadın *citoyenneté* konusunu görüştüktan sonra tüm kadın örgütlerini yasaklamışlardır. Fakat karma derneklerle

¹⁵⁸ Hazan, s.196-197.

¹⁵⁹ Bock, s.55.

siyasi faaliyetlerde bulunmak hala mümkündür; ancak 20 Mayıs'taki kanlı kadın ayaklanmasından sonra, 23 Mayıs 1795'te bu imkan da ortadan kalkacaktır.¹⁶⁰

Vendée 18. yüzyılda yollarının bozukluğu ve ekonomik geriliği nedeniyle Fransa'dan ayrılmıştır. Erkekler masanın etrafında oturup yemek yerken, kadınlar ise anne ve eş olarak yemeklerini ayakta yemekte, bu konuda bile ayrımcılığa uğramaktaydılar. Kralın idamına, 300.000 erkeğin askere alınmasını emreden Konvansiyon'a ve Sivil Rahipler Anayasası'na bağlılık yemini etmeyi reddeden rahiplerin işten alınmasına karşı çıkarak, cumhuriyet aleyhinde kitlesel olarak ayaklananlar bu köylülerdir. Kiliseye ve monarşiye bağlılıklarını ilan ederek, bölgelerdeki soylular ile birlikte bir dizi acımasız karşı devrimci olarak savaşa katılmışlardır. Mart 1793'te bölgedeki köylüler zorla askere alınmayı ilk kez reddettiklerinde başlayan bu kanlı ayaklanma, Vendée'nin cumhuriyeti tanımak zorunda kaldığı 1795 yılına kadar sürmüştür. 1 Ağustos 1793'te Konvansiyon, Vendée'nin yok edilmesine karar verir. Cumhuriyet ordusu baruttan tasarruf etmek için kadınların ırzına geçerek ve çocukları süngüleyerek yurttaşları öldürmekle kalmaz; hayvan sürülerini katleder, ağaçları keser, köy ve kasabaları yakar, onbinlerce insanı evsiz bırakırlar. Vendée kadınlarının hepsi devrim karşıtıdır. Bu kadınların hikayeleri, Vendéeliler'in özellikle de cumhuriyetçi askerlerin elinden devrimci katliamların en korkunç olanına kurban edildikleri savını desteklemektedir.¹⁶¹

Devrim söylemi kamuoyunda Olympe de Gouges'un söylemleri üzerinde oturmuş, Madame Roland sahne arkasında devrimi konuşmuş, "kadın devrimciler" düzen karşıtı bir dili benimsemiş, fakat Théroigne çıldırdığında ise devrimi de beraberinde götürmüştür. Kadın yurttaşların girişimleri bir bakıma başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu arada özellikle taşrada, kasabalarda, köylerde ve kırsal bölgelerde bir başka siyasi katılım yolu arayan kadınların sayısı giderek artmaktadır ve sonunda, tek, alternatif ve evrensel bir söylemde, Hristiyanlıkta karar kılarlar. Ekim kadınları gibi kadınların uyguladığı şiddet biçimlerini de içeren halk ayaklanmaları geleneğine karşı koyamayarak 19. yüzyılın temellerini atarlar. 1793-1794'teki iç savaşta kırk bin

¹⁶⁰ a.g.e., s.69-70.

¹⁶¹ Yalom, s.201-203.

civarında insanın öldüğü, erkek ve kadın devrimci milisler tarafından katledildiği, pek çok kadının tecavüze uğradığı Vendée ve Lyonnais’de ve krallık yanlısı köylülerin merkezi cumhuriyete karşı uzun bir savaşa girdiği Bretagne’da taht ve sunak için mücadele edilen karşı devrimci isyanlardır.¹⁶²

Konvansiyon tüm bu olayların devamında, ekonomiyi canlandırmak amacıyla, tohumlar ve buğday için bir düzenleme getirir ve yeni uygulamaya karşı gelenlerin ise idamına karar vermiştir. Karmaşık olan bu ortamda 22 Şubat’ta **Quatre-Nations şubesinin kadınları** Jakobenler’den kendilerine bir oda ödünç vermelerini istediğinde, bu talepleri reddedilir. Jakobenler de artık eleştiri almaya başlamıştır. 24 Şubat günü Konvansiyon’a bir çamaşırcılar heyeti başvurur ve artan sabun fiyatlarına isyan etmişlerdir. Ertesi gün pek çok kadın hızla peşine takılan erkekler ile bakkallara gidip kendi belirledikleri fiyatlardan sabun, şeker, mum almaya ve karşı gelenleri ise yağmalaya başlamışlardır. Lombards Mahallesi’nde başlayan bu hareket kısa sürede tüm şehre yayılmıştır.¹⁶³

Ayaklanma grubu, 31 Mayıs günü Belediye binasına girmiş ve Komün bu harekete karşı gelememiştir. Genel Konsey’in yetkilerini halkın egemenliğine iadesi talep edilir. Böylece Konsey “Devrim Genel Konseyi” olarak isim değişikliğine uğrar. Savaş çanları çalarken Konvansiyon toplanma kararı alır. Konvansiyon boyunca şiddetli tartışmalar sürerken İsyen Komitesi’nden bir heyet yirmi iki vekilin tutuklanmasını ve halkın güvenine layık olmadıklarını ileri sürer. Uzun süren hararetli tartışmalar sonunda On İkiler Komisyonu üyelerinin ve iki bakanın ev hapsi ile cezalandırılmasına karar verilir. Fransız halkı Bastille ve Tuileries ayaklanmalarından farklı olarak *Parlement* devrim kapsamına dahil olmuşlardır. Jirondenler’in düşüşü daha önceki devrimlerde olduğu gibi sevinç gösterileri ile karşılanmamıştır.¹⁶⁴

Condorcet tarafından kaleme alınan ve 15 Şubat 1793’te Konvansiyon bürosuna bırakılan bir anayasa projesi ülkeyi rahatlatacak bir etmendir. Bu projeye göre

¹⁶² Bock, s.70.

¹⁶³ Hazan, s.226-227.

¹⁶⁴ a.g.e., s.234-238.

milletin doğrudan egemenliği tüm seviyelerde bir araya gelmektedir. Bütün seçimler doğrudan genel oylamayla sadece erkekler ile yapılacaktır. İki aşamalı seçim sistemi ortadan kaldırılmıştır, dolayısıyla da seçim meclisi yoktur. Bu sırada Robespierre 21 Nisan 1793'te Jakobenler'e İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni kabul ettirir. Bu bildiri 24 Nisan'da Konvansiyon önünde açıklanır. Anayasal kanunun aynı zamanda yurttaş tanımı da değişmiştir; Fransa'da doğmuş ve ikamet eden, yirmi bir yaşını doldurmuş her birey; geçimini buradan sağlayan veya bir mülk edinen veya bir Fransız'la evli olan veya bir evlat edinen veya bir yaşlıyı besleyen, yirmi bir yaşını doldurmuş, bir yıldır Fransa'da ikamet eden her yabancı Fransız yurttaşlığı haklarından yararlanabilecektir. Anayasa 24 Haziran 1793'te, sıkıyönetimin iptal edilmesiyle aynı anda kabul edilir.¹⁶⁵

Yeni anayasanın, 1793 yılında, kadınlara oy hakkı tanınmasını talep edenlerin sayısı da oldukça azalmıştır; bir iki kulüp, kadınların da silah taşımalarını önermiştir. Az destek gören kadınlar, Paris'te kadın *citoyenneté* tartışması iyice kızıştığında, taşradaki kulüpler de tartışmaya katılarak tansiyonun yükselmesine sebep olmuşlardır. Yönetimdeki Montagnardlar devrimci kadın cumhuriyetçileri (*Société des Citoyennes républicaines*) Jakobenlerin politikasını benimsedikleri sürece desteklemişlerdir. Cumhuriyetçi devrimci kadınlar, 1793 ilkbaharında Konvansiyon'un üç renkli rozetini takmanın erkekler için zorunlu hale getirilmesi kararını coşkuyla karşılarlar ve rozeti kendileri de takarak, tüm kadınları buna zorlamaya kalkışır. Bunu izleyen rozet savaşında devrimci kadın ile bazı *tricoteuses* ve "5-6 Ekim'in kadın kahramanları" karşı karşıya gelirler.¹⁶⁶ Buradaki temel sorun kadın sorunu olmaktan çıkarak, Fransız halkının kutuplaşması ve bu kutuplaşmada Jakobenler'in, kadın gücünden yararlandıkları görülmektedir. Kadın sorunsalı, kadın hakları artık birincil değildir. Dava savaşı, siyasi rekabet devrim sahnesinde büyük bir şiddetle hissedilmektedir.

Halk hareketi, 1793 yazında zirve noktasındadır. *Sansculotte*'lar oldukça güçlenmişlerdir. Konvansiyon'da baskın olan Montagnard'lar hareketi engellemeye çalışmaktadırlar. Onlara göre 2 Haziran devrimi amacına ulaşmıştır ve bundan sonra

¹⁶⁵ a.g.e., s.259-262.

¹⁶⁶ Bock, s.68-69.

yapılması gereken bölgeleri sakinleştirmektir. Fakat Halk Kurtuluş Komitesi halen yenilenmemiştir. Konvansiyon'un silahlı bir kanadı yoktur ve Komün gücünü toparlayamamıştır. Bu durumda sıkıntılar Haziran sonunda çok daha güçlü bir şekilde yeniden ortaya çıkar. Sein Nehri'nde çamaşırcı kadınlar sabun yüklü arabaları ve manavları boşaltır. Çamaşırcılar Komün'den sabunun, libresi yirmi kuruştan satılmasını talep ederler. Sabundan daha da kötüsü, buğday az bulunmaktadır. Özellikle Normandiya'nın ve batının ayaklanan bölgeleri sevkiyatlarını yavaşlatmış ve kuraklık su değirmenlerinin işleyişini tehlikeye atmıştır. Silahlı güçlerin koruma altına aldığı fırınların önünde bir kez daha sıralar, toplanmalar meydana gelir. Konvansiyon tüm sıkıntılar karşısında 27 Haziran'da ihtiyaçların karşılanması üzerine Halk Kurtuluş Komitesi'ni görevlendirir. 1793 yılında da Cumhuriyetçi Devrimci Kadınlar Kulübü kapatılır.¹⁶⁷

Halk baskısı siyasi davaların, özellikle de Jirondenler'in davasının hızlandırılmasını zorunlu kılacaktır. Bu sırada 16 Ekim'de Marie Antoinette giyotinle idam edilir. Philippe Egalité 6 Kasım'da, Madam Roland 8 Kasım'da idam edilmişlerdir. 23 Ağustos Halk Kurtuluş Komitesi adına Barère, genç yurttaşların medeni talebine dair bir rapor sunar; cumhuriyet toprakları üzerindeki tüm düşmanlar kovulana kadar tüm Fransızların askerlik hizmeti sürekli olarak talep edilir. Gençler savaşa gidecek, evli erkekler silah üretecek ve erzak taşıyacak; kadınlar çadır yapacak ve hastanelerde görev alacak; çocuklar eski çarşaplardan sargı bezi yapacak; yaşlılar savaşçıları coşturacak ve kralların nefretini anlatmak ve Cumhuriyet'in bütünlüğünü öğütlemek için kamusal alanlara taşınacaktır.¹⁶⁸

Tüm bu ölümler devrimci kadınları davalarından asla vazgeçirmemiştir. Kraliçe'nin 16 Ekim'de giyotinden geçirilmesinden sonra ilk kadın olarak 3 Kasım'da Olympe de Gouges idam edilmiştir. De Gouges'un bir simge haline getiren eserleri ve ölüm biçimidir. Charlotte Corday ve Manon Roland gibi bir devrim şehidi olarak görülür. Corday Temmuz 1793'te Jean Paul Marat'yı siyasi nedenlerle öldürmüştür ve bu sebeple tereddüt etmeden idam sehpasına çıkmıştır; Roland, kamuoyunda pek tanınmasa da perde arkasında kocasının devrimci kariyerine

¹⁶⁷ Hazan, s. 264-267.

¹⁶⁸ a.g.e., s.278-281.

katkıda bulunmuş, onun konuşmalarını yazmış, salonunu kocasının dostlarına açmış ve siyasi haklar olmasa da yurttaşlık hakları, özellikle de kadınların eğitimi için mücadele etmiştir ve 8 Kasım'da idam edilmiştir.¹⁶⁹

Sınırlarının güvenliğini yeniden kazanan Fransa, Vendée asilerini yok eder. Ardından baskı dönemi gelir. Giyotinle idamlar peşi sıra geliyordu ki, giyotinlerin çalışması yavaş olduğundan topu ölümler, kurşuna dizmeler başlar. Durmadan idam kararı yağdıran bir devrim komisyonu kurulmuştur. 1793 yazından 1794 yazına kadar kanlı ölümler tüm ülkeyi sarar. 1793 yılının Ekim aylarında yeni bir hareket patlak verir; Hristiyanlıktan arınma. 25 Eylül'de ulusun barındırdığı bütün papaz ve diğer din adamlarının evlenmesi veya evlat edinmesi veya sofrasında muhtaç bir yaşlıya yer vermesi zorunluluğu getirilir. Dini seremoniler tamamen ibadethanelere kapatılır. Mezarlıklar laikleştirilir, din adamları devlet eğitiminden dışlanır. Halk dernekleri ise o güne kadar Kilise tarafından ötekileştirilen bazı grupların haklarının tanınmasını talep etmektedir; bekar anneler, gayrimeşru çocuklar, sokak çocukları. Ekim 1793'te kız ve erkek çocuklarının kanun nezdinde miras için eşit haklara sahip olduğuna ve bu hakkın gayrimeşru çocukları da kapsadığına hükmedilir. Evlilikte, eşlerden her biri ortak malların kontrolünde eşit haklara sahip olacaktır. Sokak çocukları ülkenin gayrimeşru çocukları ilan edilir. *Sansculotte*'ların "senli benli" konuşma talebi kabul edilir. 1793 sonbaharında *siz* ifadesi kalkar. *Sansculotte*'lar ayrıca halk eğitimi için de düzenlemeler talep eder. Uzun tartışmalar sonunda bu hususta alınan tek karar okulun ücretsiz ve altı yaşından itibaren en az üç sene boyunca zorunlu olmasıdır.¹⁷⁰

1793 Anayasası'nın uygulanması ve demokratik-eşitlikçi bir cumhuriyetin yaratılması istenmektedir. Cordelier'lerin idamı ile Danton, Camille Desmoulins, Lucille Desmoulins, Françoise Hébert, Gobel ve General Dillon gibi pek çok isim bu uğurda idama gönderilir.

Cordelier yöneticilerinin ihracından sonra devrimci hükümet Paris halk hareketinin destek noktalarını ele geçirir. Genel Konvansiyon'u arındırmak için

¹⁶⁹ Bock, s.63.

¹⁷⁰ Hazan, s.285-304.

komitelerle birlikte çalışmaya başlar. Tüm bakanlar 1 Nisan’da görevden alınır. Saint Just genel emniyet hakkındaki raporunu Konvansiyon’a sunarak “Komplo davahılarının” cumhuriyetin her köşesinden Paris Devrim Mahkemesi’ne getirilmesini talep eder. Baskı altındaki birçok dernek kapatma kararı verir. Diğerleri yerel devrimci komite tarafından kapatılır ve hükümetin maaşlı bir aracı olurlar. Halk hareketi kontrol altına alınıp ılımlılar dizginlenince devrimci hükümetin dış savaşı yönetmek, siyasi ve toplumsal fikirlerini uygulamak için fırsat yakalar. İlkbaharda Halk Kurtuluş Komitesi’nin başlıca üyeleri iç savaşı bitirmeye karar verirler. Ordu artık daha düzenli ve iyi bir yönetime sahiptir. Sınırlardaki zaferler ve iç durumun netleşmesiyle anayasal kanunların barışçıl hükmüne gidildiği düşünülebilir. Fakat Fransa’nın daha yaşaması gereken Thermidor dramı vardır.¹⁷¹

Fransa tarihinde yeni bir dönem başlamıştır: Diktatörlük ve terör dönemi. Fransa’yı artık zor günler beklemektedir. Vendée iç isyanı ile birlikte ülkede baş gösteren iç savaşın yanı sıra XVI. Louis’nin ölümü ile birlikte Avrupa devletlerinin çoğunun oluşturduğu Fransa karşıtı orta bir cephenin kurulması, iktidarın Jakoben ve Jironden çatışmaları ve Montagnardlar’ın iktidarı ele geçirmesi gibi kargaşa ve kaos dolu günler başlamıştır. Tüm bu saldırılara karşı koymakta zorlanan hükümet bütün gençleri silah altına almış ve yüz binlerce kişi öldürülmüştür. Robespierre’in esaretten kurtulup iktidarı ele geçirmesi ile olayların şiddeti artmıştır. Demokrasi, özgürlük, adalet gibi kavramlar yerini diktatörlük ve teröre bırakmıştır. Aralık 1793 – Ocak 1794 tarihleri arasında rahip, şüpheli ve haydutlardan oluşan binlerce kişi katledilmiş; Devrim Komisyonu binlercesini kurşuna dizme kararı vermiş ve mahkemeleri bile yapılmayan, tehdit olarak görülen pek çokları boğularak öldürülmüştür. Her gün onlarca insan cumhuriyete karşı tehdit olarak görülüp katledilmiştir.¹⁷²

¹⁷¹ Hazan, s.349-355.

¹⁷² Hülya Yılmaz, **Maximillien Robespierre, Jakobenler ve Terör Dönemi**, <http://tarihsahnesii.blogspot.com.tr/2014/12/maximillien-robepierre-jakobenler-ve.html> (10/10/2017 10:22)

2.5. FRANSIZ DEVRİMİ SONRASI KADIN

17. ve 18. yüzyıllarda, Liège ile Zurich gibi sermaye kutupları etrafındaki kırsal alanlarda ve kentlerde dağınık, küçük ölçekli imalatın kitlesel ölçekte büyüdüğü dönemler olarak düşünülebilir. 19. ve 20. yüzyıllarsa patlama dönemleridir: Kırsal kesim tarım dışı faaliyetlere gitgide kapanırken, sermaye, işçiler ve imalat kentlerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Üstelik 20. yüzyılda işgücüyle üretimin bir parçası olarak imalat, istikrarlı bir yapıya otururken hükümet, taşımacılık, bankacılık, eğitim, sağlık vb. gibi hizmetlerini, tarımı, ormancılığı ve balıkçılığı küçülterek büyümeyi sürdürmüştür. Üretimin örgütlenmesindeki değişimin bir sonucu olarak Avrupa’da nüfus proleterleşmiştir.¹⁷³ Yaşanan bu değişimler sadece Fransa’da değil, tüm Avrupa’da aile yapısının ve evlilik anlayışının da değişime uğraması ile sonuçlanmıştır. Zincirleme bir reaksiyon yaratan bu devrimci sonuçlar ise, kilise ve din etkisinin, toplum üzerindeki güç dengesinin topyekun sarsılması ile sonuçlanmış; cinsiyetler arası eşitlik hususunda dolaylı olarak olumlu bazı gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır.

1789’da evlilik, kilise hizmetini gerektirmeyecek şekilde laikleşmiştir. Ama evlilik ayininin yapılması ise yasaklanmamıştır. Devlet tarafından geçerli olarak onaylanan evliliklerin bozulması hakkı saklanmıştır. Burada bahsi geçen boşanma hakkı eril kuvvetin etkisi altındadır. Tüm miras sistemi değişime uğramıştır. Toprak sahibi elitin iktidarını zayıflatma girişimi çerçevesinde ekseriyet hakkı ortadan kaldırılmıştır. Eşit paylaştırmaya erkek çocukları gibi kız çocukları da dahil edilmiştir. Devrimsel süreç ve devamında kadınların gücü ehemmiyet kazanmış, fakat talep ettikleri haklara ulaşması kolay olmamıştır. Erkekler savaş nedeniyle uzaklardayken, kadınlar evde, ekonomik ve hatta politik olaylarda büyük roller oynayarak güçlerini kanıtlamışlardır. Savaş zamanında kadınlar, bir “yedek ordu” oluşturmuşlardır. Erkekler tarafından yapılan pek çok iş kadınlar tarafından devam ettirilmiş; savaş sonunda bu işler tekrar erkeklere verilmiş ancak cinse dayalı işbölümü uzun vadede etkisini göstermiştir. Kadınların evi yönetmedeki ustalıkları gelişmiştir. Kıtlığın hüküm sürdüğü o günlerde kadınların çabası yadsınamaz

¹⁷³ Tilly, s.35 – 36.

boyutlardadır.¹⁷⁴ Tüm bu sosyo-ekonomik, beşeri gelişmelerin yanında yaşanacak ekonomik buhran dönemlerinde yine vazgeçilecek olan ilk güç kadın gücü olacak ve kadın kamusal alan özel alana mecburi bir mahkumiyet yaşayarak haksızlığa uğratılacaktır.

Tocqueville, “Devrimin gergin ve acı verici bir çaba ile hiçbir geçiş, önlem, itibar olmaksızın uzun vadede yavaş yavaş kendiliğinden gerçekleşecek bir sona bir anda ulaştı” diye yazmıştır.

Fransız Devrimi’nin insanların aklından kazınmayan ve tüm dünyada yankı uyandıran korku verici bir yanı da bulunmaktadır: giyotin bıçaklarının gümlmesi, karşı-devrimcilerin kafalarının kesilişini oldukları yerde seyrederken örgü örmeye devam sansculotte kadınlar, mahalle arası kanlı savaşlar. Bu korkunç görüntülerin yanı sıra Devrim’in tarihi bir kahramanlık ve büyük eylemler tarihi; bütün Avrupa’yı fetheden, bütün kıtayı ve etrafındaki denizleri neredeyse çeyrek yüzyıl kesintisiz süren savaşlara sokan yirmili yaşlarındaki generallerin komutasındaki üniformaları yırtık pırtık askerlerin tarihiydi. Bu devrim efsanevi kahramanlar ve aynı zamanda hainler doğurmuştur. Robespierre, Saint-Just, Danton, Napoléon ve daha pek çokları gibi.¹⁷⁵ Tüm bu eril modellerin yanında en az onlar kadar cesurca savaşmış fakat arka planda kalmış olan pek çok cesur kadın da bulunmaktadır: Olympe de Gouges, Théroigne de Méricourt, Lucile Desmoulins, Claire Lacombe, Madam du Barry, Sansculotte kadınlar ve diğerleri. Fakat tarih kitapları incelendiğinde ise bu cesur kadınların varlıklarından çok azı bahsedilmekte veya haklarında yüzeysel bilgiler verilmektedir.

Liberal tarihçiler Britanya ile devrim Fransa’sı arasında bir yakınlık görmektedir ve bazı bakımlardan Fransa’nın öncülü ve Fransa’ya bir model olarak görmektedirler. Fransız Devrimi’ni bir burjuva devrimi olarak okumanın yanı sıra, İngiliz Devrimi’ni de 17. yüzyılın burjuva devrimi olarak okumuşlardır. Fakat birbirlerinden keskin hatlarla ayrıldığı tarafları da bulunmaktadır. İngiltere devrim süreci boyunca sınıf farklılıklarının altını çizmek yerine toplumu birbirine

¹⁷⁴ Goody, s.140 – 142.

¹⁷⁵ Hobsbawn, s.7-8.

yakınlaştıracak, ahlaki ve siyasi gelişimlerin paralel seyretmesini sağlayarak hem özgür hem de düzenli bir hükümet kurmayı amaçlamıştır. Fransa ise 1789'dan sonra kanlı pek çok radikal adım atmıştır. Devrim zaman zaman kontrolden çıkmış ve ard arda gelen ölümlerle bastırılmaya çalışılmıştır.¹⁷⁶

Siyasal alanda ve gerçek anlamda ilk kez Fransız Devrimi sırasında kadın, varlık göstermiştir. Tüm girişimlerine rağmen politik bir yapılanma oluşur oluşmaz, siyasi gruplardan da, Cordelier ve Jakobenler gibi kulüplerden de dışlanmışlardır. Milletvekillerinin hepsi erkektir. Halk, kamusal alana dahil olan aktif yurttaşlar ile pasif yurttaşlar olarak ikiye ayrılmıştır. Pasif yurttaşlar yoksullar, çocuklar, ruh hastaları, yabancılar ve kadınlardır.¹⁷⁷

Fransız Devrimi boyunca geleneklerin önemli bir rol oynadığı yadsınamaz. Bir süreden beri halk ayaklanmalarında insiyatifi kadınlar ele almışlar ama açıkça şiddet uygulamayı erkeklere bırakmışlardır. Krala başvurmak yeni bir uygulama değildir. 1708-1709 yılının çetin kışında kadınlar Kral'dan ülkedeki açlığa ve savaşa bir son vermesini istemek için Versailles'e yürümüşlerdir. XV. Louis zamanında Parisli balıkçı kadınlar (*poissards*) ve diğer pazarcı kadınlar, kralın eşi, Fransız kraliçelerinin en popülerlerinden biri olan Maria Leczinska sayesinde saraya rahatça girip çıkabilmişlerdir. Marie-Antoinette, Parisli kadınları Aziz Louis Günü'nde (25 Ağustos) kabul etmeyi adet haline getirdiği de bilinmektedir. 1789 yılında da bu adet değişmemiştir. Yaklaşık bin kadın Lafayette'in önderliğinde, yeni kurulan Ulusal Muhafız Birliği'yle birlikte kral ve kraliçeyle görüşmek üzere Versailles'e yürümüşlerdir. Ekim ayı Versailles Baskını öncesinde de pazarcı kadınlar genel sefaletin suçunu kraliçeye yükleyerek başkente ekmek verilmesini talep etmek üzere yine Versailles'e yürümüşler fakat bu sefer bir halk örgütlenmesini de arkalarına almışlardır.¹⁷⁸

¹⁷⁶ a.g.e., s.25-27.

¹⁷⁷ Françoise Heritier vd., **Kadınların En Güzel Tarihi**, Çev. Yonca Aşçı Dalar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Temmuz 2015, s.166 – 167

¹⁷⁸ Bock, s.46-47.

Ortaçağ'dan beri, Fransız kadın ve erkekler, cinsiyetler arası sosyal ve politik haklar eşitliği, kadınların ekonomideki durumları/katılımları ve eş ya da babaları ile olan ilişkileri üzerine pek çok kez tartışmışlardır. 18. yüzyılda entellektüeller toplum içinde kadının rolüne ilişkin ılımlı tartışmalar yürüterek, pratikte de Fransız toplumunun yapısına yönelik değişimlerin monarşinin kaldırılması ile hız kazanmış olup *Ancien Regime*'de kısıtlı kalan hakları ile kadının, ataerkil otoritenin altındaki ezilmişliğinin üstünde durmuşlardır. Aydınlanma'nın önemli isimlerinden Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot, Condorcet gibi entellektüeller kadının konumu hakkında yorumlar getirmişlerdir. Fakat Fransız toplumunun önerileri hayata geçirmesi zaman alacaktır. Önemli adımlardan biri olarak *Journal des Dames*'in kurulması kadın hareketine büyük bir ivme kazanmıştır. 1744 yılında editör ve öfkeli bir kadın hakları savunucusu olan Mme. De Monteclos net bir şekilde şöyle ifade etmiştir:

*“Kendime dikkat çekmeye çalışmıyorum, fakat yemin ederim ki; erkeklerin bir bir kapris olarak algıladığı kadın haklarını garanti altına almak için alışkanlıklarımızı kökten değiştirmek gerek.”*¹⁷⁹

1789 yılında geleneksel düşünceler ve mutlu ev kadını imajı radikal feministler tarafından hazırlanan bir seri broşür ile sarsılmaya başlamıştır. Kadınların özgürlüğünü savunanlar, artık boş eşitlik vaazlerine razı gelmiyorlar; sosyal ve politik haklar ve eğitim alanında yeni teklifler önermişlerdir. 1787 yılında bu broşürler topluma hızla yayılarak kadın hareketine büyük bir katkı sağlamıştır. Bu broşürlerden en önemlilerinden biri *Cahier des doléances et réclamations des femmes*'de kadınların seslerini duyurmadaki pasifliklerinden yakınılmış; erkeklerin kendi gururları için kadınları kurban ettikleri ve kadınların hatta siyahilerin özgürlüklerinin kısıtlandığının altını çizmiştir. Mme B. B.'nin bu broşürdeki amacı halkın dezavantajlı olduğuna inandırılan kesimlerinin harekete geçirilerek kendileri için, özgürlükleri için hak talep etmeleri gereğidir. Bu adımdan sonra Mme. B. B. ahlak suçundan yargılanmıştır. Bu yargılama aslında olumlu bir sonuç doğurmuş ve kadınların daha fazla broşür hazırlamasını, gazetelere makaleler yazmasını hatta parti

¹⁷⁹ Granata, 1789-1793 *Le Sperenze Deluse delle Femministe Francesi*.

delegelerine kulüplerde çalışma isteklerini belirten mektupların yazılmasını tetiklemiştir.¹⁸⁰

Devrim yanlısı kadınlar; 14 Temmuz 1789 tarihinde Bastille'in işgali, kralın "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi"ni onaylamaması üzerine 1789 Ekim direnişleri, 17 Temmuz 1791 tarihinde Champ de Mars çarpışması, 1792 yılında kralın tahttan indirilmesi ve monarşinin tamamen kaldırılması talebiyle 10 Ağustos hareketi, Mayıs – Haziran 1793'te Jakoben – Jironden çatışması ve Mayıs 1795 ayaklanmaları gibi tüm direniş ve ayaklanmalarda hep sahne almışlardır. Özellikle Sansculottes kadınların 1793 yılında halk hareketleri içindeki ağırlığı belirgin bir şekilde hissedilmiştir. 1789 Ekim direnişlerinde 5 Ekim sabahı ilk önce kadınlar toplanıp Versailles'a yürümüşler, onları sonrasında Ulusal Muhafızlar takip etmiştir. Tüm direniş ve ayaklanmalarda kadınların ağırlığı tehlike bulunmuş olacak ki, 23 Mayıs 1795 tarihinde, kadınların beşten fazla kişiden oluşan gruplar halinde toplanmaları yasaklanmış ve aksi durumlarda tutuklanacakları beyan edilmiştir.¹⁸¹

Yurttaşlık haklarından yoksun olan kadınlar dönemin Fransası'nda siyasi kulüplerin çoğuna üye olamamışlardır. Devrim yanlısı olan kadınlar ise kendi kulüplerini kurmaya karar vermişlerdir. Kurdukları bu kulüplerde kadınlar yapılan reformları, konulan yasaları değerlendirmekte ve özgürlük savaşımında yardım faaliyetlerinde bulunabilmek için çözüm önerileri oluşturmaktadırlar. Kadınlar bu şekilde günlük meselelerden uzak kalmadıkları gibi toplumsal işlerle de meşgul olmuşlardır. Kadın, özel hapsinden kendi kendine kurtulmayı amaçlarken, Fransız yönetimi bu kulüplerin kapatılması kararını vermiştir.

Devrim hakkında söyleyecek sözü olan her kadın, kulüplerinin kapatılması üzerine, dilekçe yoluyla görüşlerini kamuoyu ile paylaşma yoluna gitmiştir. Kadınlar tarafından kullanılan dilekçelerden en önemlisi Pauline Lèone'nin, Ulusal Meclis'e 300'den fazla kadının imzasının bulunduğu, Ulusal Muhafızlar'ın bir birimi olarak askeri kadın birliği kurulması talebini içeren bir dilekçedir. Bu dilekçe kadınlar için

¹⁸⁰ a.g.k.

¹⁸¹ Diren Çakmak, "Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttaş", *Ege Akademik Bakış*, 2007, https://www.researchgate.net/publication/227428210_Fransiz_Devrimi%27nde_KadinEksik_Yurttas s:730 (15/08/2017 23:02)

çok önemli bir belge niteliğinde olup, silahlı örgütün bir parçası olmak vatandaş olmanın temel öğelerinden birini yansıtmaktadır ve kadınlar söz konusu dilekçe ile aslında vatandaş konumlarının tanınmasını istemektedirler. Ancak Meclis bu dilekçeyi onamayı defalarca kez reddetmiştir.¹⁸²

1648 ve 1789 devrimleri İngiliz ve Fransız devrimleri değildir; bunlar Avrupa tarzı devrimlerdir. Bu devrimler özgül bir toplumsal sınıfın eski siyasi sistem üzerindeki zaferini temsil etmemektedirler; yeni Avrupa toplumunun siyasi sistemini ilan etmişlerdir. Burjuvazi bu devrimlerde muzaffer olmuştur; fakat burjuvazinin zaferi aynı zamanda yeni bir toplumsal düzenin zaferi, burjuva sahipliğinin feodal sahiplik üzerindeki, ulusallığın eyaletçilik, rekabetin lonca üzerindeki, toprağın bölünmesinin büyük evlat hakkı üzerindeki, toprak sahibi hükümlanlığın toprak sahipliği tahakkümü üzerindeki, aydınlanmanın batıl inançlar üzerindeki, ailenin aile ünvanı üzerindeki, sanayinin tembellik üzerindeki, burjuva hukukunun ortaçağ ayrıcalıkları üzerindeki zaferidir. Bu devrimler, meydana geldikleri dünya kesimlerinin, yani İngiltere ve Fransa'nın ihtiyaçlarından daha çok o dönemdeki dünyanın ihtiyaçlarını yansıtmışlardır.¹⁸³

¹⁸² Çakmak, s.731.

¹⁸³ İşaya Üşür, **Burjuva Devrimleri Bağlamında 17.yy İngiliz Devrimi**, <https://mkaymak.files.wordpress.com/2013/10/burjuva-devrimleri-baglamainda-17-yy-ingiliz-devrimi-iu.pdf> (24/09/2017 13:02)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKAN DEVRİMİ VE KADIN

3.1. DEVRİM PSİKOLOJİSİ, HALK VE KADIN

Tarihin herhangi bir döneminde bir halkı anlayabilmek için bu halkın geçmişini ve yaşadığı ortamı bilmek gerekir. Geçmiş, ağır ağır birikimlerle toplanmış düşünceler, duygular, gelenekler ve önyargılar bütünüdür; bir ırkın gücünü belirleyen ulusal ruhu oluşturan bu bütündür; bu birikim olmaksızın hiçbir ilerleme olamaz. Bir halkın ruhunu oluşturan bütün, ancak belirli bir değişmezlik kazanmışsa, somut olarak yerleşmiş demektir. Değişmezlik olmaksızın atalardan kalma ruhun sürekliliği olmayacaktır ve değişebilirlik olmaksızın bu ruh uygarlığın ilerlemesiyle ortaya çıkan çevresel değişikliklere ayak uyduramayacaktır. Ulusal ruhun aşırı derecede değişebilir nitelikte olması bir halkı sürekli devrimlere sürükler. Aşırı değişmezlik ise gerilemeye yol açar.¹⁸⁴ Bu bağlamda incelenen Fransız ve İngiliz Devrimleri'nde, yaşanan devrimsel süreçlerin istikrar ve değişebilirlik arasında bir denge kurmaya çalışan iktidar ve halk savaşımları görülmektedir. Bu bölümde incelenecek olan Amerikan Devrimi ise belirli bir farklılık gösterecek ve halkın kendi kaderini tayin etmedeki gücünün altı çizilecektir.

İngiliz, Fransız ve Amerikan Devrimleri'nde, özellikle geri planda bırakılmış ve demokrasi mücadelesinde erkekler kadar savaşmış, fedakarlıklarda bulunmuş kadınlar bu değişim ve sürekliliğin mutlak parçalarıdır. Feminizm de, demokrasi de eşitlik nosyonlarıyla ilgilendiği ve ikisi de keyfi iktidara karşı çıktığı için, iki geleneğin çok fazla ortak noktası vardır ama birbirlerine koşut bir şekilde gelişmemişlerdir: Eski Yunanlılar, kadınları ve köleleri dışlama konusunda hiçbir vicdan azabı duymadan demokrasiyi düşünebilmişlerdir; ilk liberaller herkesin oy kullanmak isteyebileceği konusuna hiç girmeden insanların eşit olduğundan söz etmişlerdir.¹⁸⁵

Devrimci hitabetin bütünü içinde, kurucular ile kurtarıcıların, yani Amerikan Devrimi aktörleri ile Fransız Devrimi aktörlerinin birbirlerinden ayrıldıkları belirgin

¹⁸⁴ Le Bon, s.64 – 65.

¹⁸⁵ Phillips, s. 13.

hatlar bulunmaktadır. Amerikan Devrimi, özgürlük kurma ve kalıcı kurumlar tesis etme yolundan ayrılmamış ve bu doğrultuda medeni hukukun dışına çıkacak hiçbir eylem kabul edilmemiştir. Fransız Devrimi ise neredeyse başlangıçtan itibaren yönünü değiştirmiş ve özgürlük kurma yolundan uzaklaşmıştır. Bu devrimin psikolojisi, yaşamsal zorunluluktan kurtulmanın buhranı ile belirlenmiş ve hem halkın çektiği sefaletin, hem de bu sefaletin doğurduğu merhametin sonsuz derinliği ile şekillenmiştir. Amerikan Devrimi'ni gerçekleştirenler, toplumun tüm yasalarını kasti bir şekilde ihlal etmenin ve şiddetin doğuracağı korku ve nefretten haberdar olarak devrimlerinin yönünü belirlemiştir. Fakat hangi sebeple olursa olsun toplumdaki bakir doğanın içine dalanlar, uygulanabilir yasa alanını terk edenlere her şey mubahmış gibi davranmışlar, hatta Amerika'nın sömürgeleşmesini kabul etmişlerdir.¹⁸⁶ Devrimci tutumlar, halkların sahip olduğu şartlar çerçevesinde değişime ve gelişime uğrayarak devrimin psikolojisi oluşturmuşlardır. Kadınlar ise, kendi paylarına düşen görev ve sorumlulukları, ilk başlarda yaşadıkları tüm zulüm ve eziyete karşılık, yerine getirmeyi adeta bilinçsiz ya da çaresiz şekilde kabullenmişler ve devrimin psikolojisinin etki alanına girdiklerinde ise, kendi hak ve özgürlüklerinin ayrıcalığını görerek kendi mücadelelerini vermeyi ilk gayeleri haline getirmeyi başarmışlardır. Sonuç olumlu ya da olumsuz, iyi ya da kötü olsun devrimci uyanış, kadınlar açısından her üç devrimde de gerçekleşmiştir.

Demokrasi üzerine tüm tartışma, tek bir istisna ile, yüzyıllar boyunca sanki kadınlar yokmuş gibi süregelmiştir, ya da Rousseau'da olduğu gibi, yalnızca kadınların yerlerini bildirmek için söz edilmiştir.¹⁸⁷ Kadınların, özgürlük, eşitlik ve insan hakları için yaptıkları çağrılarında dikkate alınmamış olmaları her üç devrimde de göze çarpmaktadır. İlk politika kuramcıları, kadın düşmanlıklarını gerekçelendirmek için açık ve çeşit çeşit savlar üretirken kadının devrimsel süreçten uzak tutulmasını amaçlamış olsalar da, kadınlar bu süreç içerisinde kendi devrimlerini yaratmışlardır.

Kitle psikolojisinin yasaları halkın hiçbir zaman liderler olmadan harekete geçmediğini göstermektedir. Halkın maruz kaldığı dürtülerin ardından giderek kendi

¹⁸⁶ Arendt, s. 119 – 120.

¹⁸⁷ Phillips, s.14 – 15.

hak ve çıkarları doğrultusunda devrimlerde önemli bir rol oynadığı asla yadsınamaz. Liderleri tarafından ayaklandırılan kitle, kitselliği sayesinde harekete geçer. Halkın devrimdeki eylemi dikkate değerdir, ancak sırf sürekli yinelediği için güç kazanan efsanelerdeki gibi değildir.¹⁸⁸ Gerek Fransız Devrimi, gerek İngiliz Devrimi, gerekse Amerikan Devrimi olsun halk olmadan liderlerin emellerine ulaşması söz konusu değildir; ancak buradaki bahsi geçen “halk” ifadesi devrimsel süreç ve devrim psikolojisi içerisinde farklılık göstermektedir. Burjuva kendi çıkarlarını korumak pahasına Fransız Devrimi’nde halkı kalkan olarak kullanırken; krallar ve liderler İngiliz Devrimi’nde daha çok kendi saflarına çekmek için reformlar yolunu takip etmiştir. Amerikan Devrimi’nde ise halklar kendi kaderlerini başka bir halkın zulme ve eziyete uğramasına razı gelip kendi kaderlerinin benzemesinden korktukları için anlaşma ve demokrasi yolunu takip edeceklerdir. Bu devrimsel sonuçların hepsinde de kadınlar ve kadınların gücü, ileri sıçrama ve duraksama dönemlerinin tampon görevini adeta üstlenmiştir. Kendi davalarındaki haklı arayış ve çaba sürecinde ise, bekledikleri desteği alamayarak demokrasi mücadelelerinde yalnız bırakılmak istenmiştir.

Kökenleri ne olursa olsun, devrimler yığınların ruhuna işlemedikçe tam etkilerini gösteremezler. Dolayısıyla yığın psikolojisinin bir sonucunu temsil ederler. Yığının içindeki bir insan, yalnız bir bireyken yaptıklarından çok farklı davranacaktır. Bilinçli bireyselliği yığının bilinçsiz kişiliği içinde uçup gidebilir. Yığınlar; fazlasıyla kolay inanırlık, abartılmış bir duyarlılık, ileriye görememezlik, aklın etkilerine karşılık verme yetisinden yoksunluk barındırır. Doğrulama, sirayet, yineleme ve saygınlık yığını ikna etmenin tek yoludur. Gerçeklik ve deneyimin yığın üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Aşırı duyarlılıkları yüzünden, yığınların duyguları, ister iyi ister kötü olsun, her zaman abartılıdır. Bu abartı özellikle devrim zamanlarında daha da artış gösterir. Devrim sırasında en küçük heyecan bile yığınların çok büyük bir öfkeyle hareket etmelerine yol açacaktır. Arthur Young, Fransız Devrimi sırasında, Clermont yakınlarındaki pınarları ziyaret ederken, rehberinin, Kraliçe’nin emriyle onun kasabayı tahrip edip havaya uçurulacağına ikna edilmiş halk tarafından durdurulduğunu aktarır. Kraliyet ailesini hortlaklar ve vampirler yuvası gibi gösteren

¹⁸⁸ Le Bon, s. 70 – 76.

korkunç hikayeler her yere yayılmıştır.¹⁸⁹ Devrim psikolojisi, halkları inandıkları yol içerisinde hem tutmak hem de çıkarmak için özellikle liderler ya da lider gruplar tarafından kullanılmış bir silah gibidir.

Modernleşme süreci pek çok eski aidiyet çerçevesi üzerinde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Bir kiliseye veya cemaate ait olmak, bir bölgeden veya yöreden olmak gibi toplumsal ve mekansal aidiyet çevreleri, 19. yüzyılda iki şekilde yıkılmıştır. Bunlardan birincisi “vatandaşlık” fikrinin giderek psikolojik bir üstünlük kazanması, bazı yerlerde resmi kimliğin bu yeni çerçeve üzerinden kurulması ve diğer aidiyet biçimlerinin resmiyet tarafından yok sayılması; ikincisi ise “vatandaş” olmakla belirli ayrıcalıkların sahibi olan bireylerin diğer aidiyetlerini giderek terk etmesidir.¹⁹⁰ Devrimsel psikoloji, bu aidiyet duygusunun yerleşik hale gelerek halkın devrimsel sürece eklemlenmesini sağlayan kuvvettir. Kitlelerin bir lideri ya da grubu takip etmesi geliştirilen aidiyet duygusu ve ortak inanç sayesinde mümkün olmaktadır. Kadınlar ise, incelenen üç devrim sürecinde aidiyet duygusundan mahrum bırakılmak istenmişse de; kendi davalarını er ya da geç toplumun davası haline çevirmişler ve kendi aidiyetliklerini topluma benimsetmişlerdir.

¹⁸⁹ a.g.e., s. 104 – 105.

¹⁹⁰ Simten Coşar ve Aylin Özman, **Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 23.

3.2. ANGLO – AMERİKAN TOPLUM VE KADIN

Amerikalıların toplumsal anlayışı, demokratik sürecin işlerliğini getirmiştir. Sömürgelerin kurulduğu ilk günlerden itibaren bu niteliğini kazanmıştır. Yeni İngiltere'nin kıyılarına yerleşen göçmenler arasında büyük bir eşitlik durumu hakimdir. Aristokrasi, hiçbir zaman bu toplumsal yapıda hakim olamamıştır. Burada yalnızca entelektüel etkiler söz konusu olmuştur. İnsanlar, aydınlanmanın ve erdemli bir varoluşun simgesi olarak bazı isimleri yüceltmeye alışmıştır. Bu nedenle, kıtanın zengin toprak sahipleri bulunmaktadır; fakat bu insanların etkisi, Avrupa'da olduğu gibi mutlak anlamda aristokratik bir etkiye sahip değildir ve kölelerin eliyle toprağı işlemek onlara herhangi bir tımar hakkı veya hiçbir patronaj yetkisi vermemektedir. Bununla birlikte Hudson'ın güneyinde, büyük toprak sahipleri bir üst sınıf oluşturuyor; bu sınıfın kendine özgü düşünceleri ve eğilimleri bulunuyordur ve genel olarak siyasal faaliyetleri kendi bünyesinde toplamışlardır. Bu, büyük halk yığınlarının mevcut durumundan per farklı olmayan bir aristokrasi biçimidir; halkın çıkarları ve arzularıyla kolaylıkla örtüşmekte ve ne özel bir sevgiye ne de nefrete yol açmaktadır; sonuç olarak pek güçlü ve uzun ömürlü değildir. Güneyde isyan hareketinin başına geçecek olan bu sınıf olacaktır; Amerikan Devrimi en büyük isimlerini buna borçludur.¹⁹¹ Genel durum İngiliz ve Fransız Devrimleri'nden oldukça farklıdır. Amerikan Devrimi'nin oluşumu itibariyle büyük bir farklılık ve komün bilinci yaratan bu devrimsel süreç, başında şiddet içermesi sebebiyle, devamında kontrollü bir gelişim göstererek toplumsal birliğin ilk basamakta tutulacağı görülecektir. Ancak bu birlik içerisinde bir kadın – erkek eşitliğinden söz etmek bu devrim için de mümkün olmayacaktır.

Devrimsel süreç içerisinde kolonilerdeki halk, yani burjuva, İngiliz büyük toprak sahibi soylular sınıfı ile sömürgeciliğe karşı mücadele verecektir. Amerikan Devrimi'nde üstünlük, üretim araçlarını ellerinde bulunduran sınıflardadır. Bu yüzden egemen sınıfların sözcüleri, Devrim'in temel kavramlarına, kendi çıkarları doğrultusunda bir anlam vermişlerdir. Federalist Parti lideri Alexander Hamilton'a göre "*Halk büyük bir hayvan*"dır. Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı John

¹⁹¹ Alexis de Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi I**, Çev. Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları – 124 Siyaset Bilimi – 12, Ankara, Ağustos 2015, s. 94 – 95.

Adams ise, “zengin”, “yetenekli” ve “soylu” sözcüklerini eş anlamda kullanarak hitap etmiştir.¹⁹² Her ne kadar eril örnekler üzerinden gidilse de, topluma yön veren önemli kadınlar bu devrim sırasında da sahneye çıkacaktır; bu kadınlardan biri ise John Adams’ın eşi Abigail Adams olacaktır.

17. yüzyıldan 18. yüzyılın başlarına kadar, Avrupa’dan, özellikle İngiltere ve İrlanda’dan Amerika’ya büyük bir göç akımı olmuştur. I. Charles’ın İngiltere tahtına çıkmasından sonra, ülkedeki püritenler üzerindeki baskı gün geçtikçe artmıştır. Dinsel vaiz vermeleri engellenen birçok papaz, protestan topluluklarıyla Amerika’ya gitmiştir. Massachusetts kolonisini kuran ikinci bir grup göçmen ise ilk gelenlerin tersine, mevki, itibar ve servet peşinde olan kimselerden oluşmaktadır. Burada şunu belirtmek gerekir ki; dinsel nedenlerle göç edenler, sadece püritenler değildir. Quaker’lar da göç edenler arasındadır. İngiltere’de Quaker’ların gördüğü muamelenin yarattığı hoşnutsuzluk sonunda göç eden William Penn, Pensylvania kolonisini kurmuştur. İngiliz katoliklerinin durumu konusunda duyulan kaygılar ise, Cecil Calvert’in Maryland kolonisini kurmasında büyük etken olmuştur. 1620 yılında New Plymouth Pilgrim kolonisi kuranlar da, İngiltere Kralı I. James’in krallığı döneminde Hollanda’ya giden köylülerden oluşan bir grup püritendir. Dinsel nedenlerin yanı sıra, siyasal görüşler de, pek çok kimsenin Amerika’ya göçüne sebebiyet vermiştir. İngiltere Kralı II. Charles’ın keyfi ve kişisel yönetimi 1630 yıllarında, Yeni Dünya’ya olan akına hız kazandırmıştır. Bundan sonraki on yıl içinde Oliver Cromwell yönetimi, kral taraftarlarının çoğunun (Cavaliers) Virginia’ya göç etmesine sebep olmuştur. İngiltere’de 17. yüzyılda büyük hız kazanan toprak düzenindeki çözülme de, Amerika’ya göçde önemli bir etken olmuştur.¹⁹³ Tüm bu göç faaliyetleri kadınların ve çocukların hayatını da olumsuz etkilemiştir. Göç sırasında salgın hastalıklar ve açlık ile mücadelede en çok etkilenen grup kadın ve çocuklardır. Göç sonrası yerleşik hayata geçiş sürecinde ise, kadınlar ve çocukların işgücünden faydalanılmıştır. Eğitimli ve üst sınıfa ait olanlar ise, misyonerlik vasfı verilerek koloniler arası etkileşim ve birleşmede kullanılacaklardır.

Birleşik Devletler’de siyasal yasalardan söz etmek istendiğinde, halkın

¹⁹² **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4**, Gelişim Yayınları, s. 770.

¹⁹³ a.g.k., 771 – 772.

egemenliği dogmasıyla başlamak gereklidir. Neredeyse bütün beşeri kurumların temelinde her zaman yer tutan halkın egemenliği ilkesi genellikle üstü örtülü bir şekilde durur. Amerika’da halkın egemenliği ilkesi, ortak değerler tarafından kabul görmekte ve yasalar tarafından ilan edilmektedir; özgür bir biçimde yayılır ve hiçbir engelle karşılaşmadan nihai sınırlarına Halkın egemenliği ilkesi, Amerika’daki İngiliz sömürgelerinin çoğunda temel devindirici ilkedir. Biri dışsal, biri içsel olan iki büyük engel bu ilkenin başarılı bir şekilde yol almasını zorlaştırmıştır. Sömürgeler henüz merkezi otoriteye itaat etmek zorunda olduğundan, bu ilkenin yasalardaki yerini açıkça alması zordur; bu yüzden, yerel meclislerde ve özellikle de kolonilerde gizli bir varlık sürdürmüştür. Zamanın Anglo-Amerikan toplumu bu ilkeyi tüm boyutlarıyla benimsemeye henüz hazır değildir. Yeni İngiltere’deki ileri düşünceler ve Hudson’ın güneyindeki zenginlikler, toplumsal yetkilerin kullanımını kendi elinde tutmaya yönelik bir aristokratik etki yaratmıştır. Bütün kamu görevlilerinin seçimle göreve gelmesi ve tüm yurttaşların seçmen olması için zaten uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Seçme ve seçilme hakkı her yerde belirli bir sınıra hapsedilmiştir ve bunun için belli bir vergi ödenmesi gerekmektedir. Bu vergi oranı Kuzey’de çok düşük iken, Güney’de dikkate değer bir seviyededir.¹⁹⁴ Kadınlar, Amerika’da seçme hakları için verdikleri mücadelede 1776 devriminde başarıya ulaşmışlardır; ancak bu hak ellerinden 1807 yılında geri alınmıştır. Tüm yurt genelinde kadınların seçme hakkına ulaşmaları, 19. Anayasa değişikliği ile, 1920 yılına kadar uzanmaktadır.

Anglo-Amerikan kolonilerinin genelinde, her birey topluma itaat eder, ama bunun nedeni kendisini yönetenlerden daha aşağıda olması ya da kendi kendini yönetme konusunda diğer bireylerden daha yetersiz olması değildir; birey topluma itaat eder, çünkü kendi benzerleriyle kurduğu birlik onun için yararlıdır ve bu birliğin düzenleyici bir otorite olmadan var olamayacağını bilir. Yurttaşların kendi aralarındaki ödevlerle ilgili her konuda, birey bir nesne haline gelir. Yalnızca kendisini ilgilendiren tüm konularda ise birey kendisinin efendisidir; özgürdür ve yaptıkları için Tanrı’dan başka kimseye hesap vermez. Bunun sonucunda şöyle bir düşünce ortaya çıkmıştır: Birey kendi özel çıkarı konusunda tek ve en iyi yargıdır;

¹⁹⁴ Tocqueville, **Amerika’da Demokrasi I**, s. 105 – 106.

toplum bireyin eylemlerini yalnızca zarara uğradığını hissettiğinde ya da bireyin yardımına ihtiyaç duyduğunda yönetme hakkına sahiptir.¹⁹⁵ Kolonilerin kadınları da bazı ödev ve görevlere sahiptir; bunlardan birkaçı geleneksel, alışılmış görevlerdir ki; ev, çocuk ve yaşlı bakımı, toprak işçisi olarak çalışma, eşinin/babasının işyerinde ücretsiz işçi olarak görev alma gibi, Fransız ve İngiliz Devrimleri'nde devrimsel sürecin başlangıcında da kendilerine biçilen görevlerdir. Ancak Amerikan devrimi süresince birkaç sıradışı görev daha göze çarpmaktadır: Gizli asker ve ajan olarak “Daughters of Liberty”, yani “Özgürlüğün Kızkardeşleri” örgütü altında Amerika'nın bağımsızlığı için mücadele etmişlerdir.¹⁹⁶

Dinsel ve siyasal baskılardan kaçış, kolonilerin kurulmasında ana etmen olmuştur; ama yaşamlarını sürdürebilmek için koloni halklarının en kısa zamanda ekonomik düzeni sağlamaları gerekmektedir. Bu noktada kolonilerin tek amacı, daha gelişmiş bir ekonomiye geçmektir. En büyük sorun ise, işgücü yetersizliğidir. Toprağın çok olması, ama buna karşılık toprakta çalışacak işgücü yetersizliği, Afro-Amerikan kölelik yönetiminin yerleşmesine yol açacaktır. Bu durum ise, sadece bugüne kadar süren ırkçılık kavgalarının ilk tohumlarının atılmasına neden olacaktır. Afro-Amerikanlar, Afrika'dan koparılıp, zincire vurularak Amerika'ya getirilmiş ve burada açık arttırma ile satılmışlardır. Köleler, özellikle güneydeki kolonilerde tütün ve pirinç plantasyonlarında kullanılmışlardır. Afro-Amerikanlar'ın yanı sıra, Yeni Dünya'ya gelen Avrupalılar'ın ekonomik olarak sömürdükleri bir diğer grup ise Kızılderililer'dir. Kuzey Amerikalı Kızılderililer, göçmenlere mısır ve tütün yetiştirmeyi öğretmişlerdir. Göçmenler, dağınık düzende savaşmayı da onlardan öğrenmişlerdir. İngiliz tüccarlar, Kızılderililer'den kürk satın alarak kısa zamanda zenginleşmişlerdir. Kuzey Amerika'ya gelişlerinden sonra geçen üç yüz yıl içinde, Avrupalılar, Kızılderililer'in kökünü kazımışlardır.¹⁹⁷ Devrimsel süreç öncesinde görülen kölecilik ve eziyet zihniyetinden hem Afro-Amerikan kadınların hem de Kızılderili kadınların ciddi boyutlarda olumsuz etkilendikleri aşikardır. Bu durumda Amerikan'ın bağımsızlık mücadelesi süresince, kadınlara yapılan haksızlıklar içerisinde en dezavantajlı gruplar olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

¹⁹⁵ a.g.e., s. 117.

¹⁹⁶ Rebecca Beatrice Brooks, **The Roles of Women In The Revolutionary War**, <http://historyofmassachusetts.org/the-roles-of-women-in-the-revolutionary-war/> (02/10/2017 08:51)

¹⁹⁷ **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4**, s. 775 – 776.

Esasında Kuzey Amerika'daki İngiliz kolonileri, Avrupa tipi toplumun yeni topraklar üzerinde ve benzersiz koşullarda örgütlenmesidir. Kuzey Amerika kolonileri feodal ve mutlakıyetçi bir biçimde değil, liberal bir temele dayandırılarak sömürge haline getirilmişlerdir. İlk yerleşim bölgelerinde nüfus artınca, hemen bölgenin ötesinde boş ve yeni toprakların bulunması, toprak kıtlığının yarattığı baskıları ortadan kaldırarak, son derece eşitlikçi çiftçi topluluklarının oluşmasını sağlamıştır. Ama, ilk yerleşim bölgelerinde ve özellikle liman kentlerinde, 18. yüzyılda mal sahipleri ve başarılı tüccarların oluşturdukları, İngiltere'dekine benzer bir oligarşi de bulunmaktadır. Böylece çiftçi topluluklarının yanı sıra, girişimci ruha sahip İngiltere'deki iş sahipleri de Amerikan toplumunun temel dokusunu oluşturmuşlardır. Özellikle Amerikan gemiciliği, ucuz ve bol tahta, girişimci iş sahipleri ve gemiciler sayesinde, en uzak denizlerde bile rakip tanımamaya başlamışlardır ki; bu durum İngiltere için büyük bir tehdittir. Son olarak, çeşitli kolonilerde birbirinden farklı dinlerin varlığı daha başlangıcından kabul edilmiş ve hiçbir siyasal birim ya da kişi, özellikle Kuzey Amerika kıtasında tek bir dini zorla kabul ettirmeye çalışmamıştır. Ayrıca, 18. yüzyıl ilerledikçe, dini toplulukların üyeleri, atalarının dinsel heves ve coşkularından uzaklaşmışlar ve o dönemde Avrupa toplumunu dönüştürmekte olan laikleşme anlayışını paylaşmışlardır.¹⁹⁸ Tüm bu gelişmeler devrimsel sürecin başlamasına zemin hazırlayan ana faktörlerdir.

¹⁹⁸ Sander, s.152 – 154.

3.3. DEVRİMSSEL SÜREÇ BOYUNCA YAŞANAN GELİŞMELER VE KADIN

Koloni topraklarındaki denge, Avrupa tarihinde Yedi Yıl Savaşları, Amerikan tarihinde ise Fransız – Kızılderili savaşları olarak bilinen olayla sarsılmıştır. Bu savaş hazırlayan olayların kökeni geçmişe dayanır. Varolan sürekli sürtüşme Atlantik'in iki yakasındaki yöneticileri, İngiliz kolonileri arasında daha yakın işbirliği yaratmak konusunda düşünmeye zorlamıştır. Savaşın patlak vermesinden sonra ise, koloniler arasındaki örgütlenme çabaları gerçekleşmemiş böylece koloniler kendi askeri olanaklarını kullanarak ordu kurma yoluna gitmişlerdir. Fransız – İngiliz savaşı, sadece toprak kazanılması anlamına gelmemektedir; aynı zamanda metropolün Amerikan sömürgeleri karşısında değişik bir tavır alması biçiminde ortaya çıkmıştır. Sömürgelerin yararlandıkları nispi özerklikten daha merkezi bir sisteme gidilmiş ve bu sistemde özerklikler tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Özellikle İngiltere için ekonomik ve ticari yaşama yöneltmiş ciddi bir tehdit doğmuştur. Koloni çiftçileri, Londra hükümetinin yönetime ilişkin eylemlerinin, sömürge yaşantısına yönetilmiş dayanılmaz bir müdahale anlamını taşıdığını sonunda kavramışlardır.¹⁹⁹ İngiltere ile siyasal olduğu kadar ekonomik ilişki içinde olan koloniler, ana ülkenin hammadde gereksinmesini karşılayan bir ekonomik örgütlenme göstermiş, öte yandan İngiliz malları için elverişli bir pazar oluşturmuştur. Esasında İngiltere, güvenliğini sağladığı koloniler aracılığıyla kendine yeterli bir imparatorluk olmayı amaçlamış ve bu nedenler kolonilerin yayılarak genişlemesine engel olduğu gibi, ekonomik ve siyasal bağımsızlık eylemlerine karşı çıkmıştır. Bu gelişmeler, Amerikan Devrimi'ni önceleyen 150 yıllık koloni tarihinde ana ülkeyle ilişkilerin giderek kopma sürecini başlatmıştır.²⁰⁰ Yaşanan bu gelişmeler ışığında Amerikan kolonileri arasında kendi bağımsız ekonomilerini oluşturma, kendi savunma mekanizmalarını kurma, denizlerdeki hakimiyetleri sayesinde kendi pazarlarına sahip olma gibi gayelerle, bağımsızlığa giden yolda devrimsel durumlar yaşanmaya başlayacaktır.

Amerikan kolonilerinin yavaş ancak emin adımlarla ilerleyen uyanışlarının

¹⁹⁹ Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4, s.778 – 779.

²⁰⁰ Muzaffer Sencer, **İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi**, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/104ee3ebe4e6e01_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi (03/10/2017 10:42)

başladığı bu süreç içerisinde, koloni kadınlarının genel durumu pek iç açıcı değildir. Koloniden koloniye, değişik etnik gruplardan gelmelerinden kaynaklı olarak, kadınların yaşantıları birbirinden farklılık göstermektedir. Yeni İngiltere’de, Püritan (kelimeyi kısaca açıklayalım)kolonilerde kadınlar kendilerini tamamen dine adamakla birlikte, kocalarına mutlak itaat etmek zorundadırlar. Yeni Dünya’da, çocukların tanrı sevgisi ve korkusu ile büyümeleri kadınların en önemli görevi olarak görülmüştür. Püritan kadınların kocaları ile birlikte toprakla uğraşmalarına izin verilmemiş; özel alanda tutulmuşlardır. Alman kolonilerinde ise durum daha farklıdır. Pennsylvania kolonisinde kadınların toprakla uğraşmaları, çiftçilik yapmaları ve hayvanlarla ilgilenmeleri önemli görevleri arasındadır. İngiliz kolonilerinden farklı olarak kadınlar, Alman ve Hollanda kolonilerinde kendi özel eşya ve kıyafetlerine sahip olabildikleri gibi, evlilik yoluyla miras hakkına da sahiptirler. Fakat tüm kolonilerde ortak bir kanı empoze edilmiştir; kadın evlenene kadar babasına, evlendikten sonra ise kocasına mutlak suretle itaat etmek zorundadır. Pek çok koloni ileri gelenleri de kongrelerde, kadınların erkeklerden daha aşağı statüde olduklarını ve günah veya hataya eğilimlerinin erkeklerden daha fazla olduğunu sürekli tekrar ederek adeta kadın düşmanı bir toplum bilinci oluşturmuşlardır.²⁰¹

Kadınların büyük haksızlıklara uğradığı Amerikan tarihinde de görülmektedir. Özellikle tarihe kara bir leke gibi yazılmış olan “Salem Cadı Avları Davaları” göze çarpan olaylardandır. 1692 yılında, Salem Village’da, bir grup genç kızın şeytan tarafından ele geçirildiği iddası sebebiyle bölgenin kadınlarından birkaçı suçlanmışlardır. Bu iddia ile Massachusetts kolonisinde adeta histerik bir dalganın oluşmasına yol açmış ve olayların açığa kavuşması adına bölgede özel bir mahkeme kurulmuştur. Kurulan bu mahkemede ilk yargılanan kadın Bridget Bishop suçlu bulunarak Haziran ayında asılmıştır. Bishop’un asılmasını diğer on sekiz kadının da asılarak ölümü takip etmiş; takip eden birkaç ay içerisinde yüz elli kadın, erkek ve çocuk suçlu bulunmuştur. 1692 yılının Eylül ayı ile birlikte mahkemelere ve verilen kararlara tepkiler artmış ve güvenilirlikleri sorgulanmaya başlamıştır.

²⁰¹ Lumen Boundless US History, **The Role Of Women In The Colonies**, <https://courses.lumenlearning.com/boundless-ushistory/chapter/the-role-of-women-in-the-colonies/> (03/10/2017 11:10)

Massachusetts Genel Yargı Mahkemeleri, yapılan bu uygulamaların terk edilmesine ve uygulamanın kaldırılmasına karar verse de, yüzyıllar boyunca özellikle Salem halkının yabancılara karşı korku ve düşmanlık beslemesine sebebiyet vermiştir. Çünkü bu davaların öncesine yaşanan Fransa – İngiltere savaşları sonrasında hemen patlak veren çiçek hastalığı salgını ve yerlilerden gelebilecek ani saldırı korkusu ile Salem halkı yabancı düşmanlığı besleyen bir toplum haline dönüşmüştür.²⁰²

Eşitlik o dönemde yaratılması gereken bir fikirdir. Bu fikrin on yıllar boyunca edinilen deneyimler sonucunda yavaş yavaş toplumsal görüye yerleştirilmesi gereklidir. Kuzey Amerika’da yaşayan Britanyalı sömürgecilerin dünyalarının eşit olmadığını anlamaları için etraflarına bakmaları yeterlidir. 1700 senesine gelindiğinde, Yeni İngiltere’de yaşayan küçük ölçekli çiftçiler, tüccarlar ve esnaf takımı eşitsizliğin adeta sembolü haline gelmişlerdir. Ülkelerini yalnızca soylu beyefendiler temsil edebilmektedir. Kilisede büyük çiftlik sahipleri “alt sınıf” insanların tamamı içeri girinceye dek dışarıda sohbetlerine devam ediyorlar; daha sonra, bu “üst sınıf” insanlar adeta bir geçit töreni yaparak hep beraber içeri giriyorlardır. Eşitsizlik, İngiltere’nin kuzey ve güney kolonilerinin arasında kalan topraklarda egemendir. Buna rağmen eşitliğin ilk işaretleri, orta kolonilerde ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁰³

Kadın – erkek eşitliği açısından konu ele alıp değerlendirildiğinde ise, genel tablo biraz farklı ve şaşırtıcıdır. İngiliz kolonilerinde beliren aydınlanmacı hareketle birlikte John Locke gibi aydın filozoflar, birlik içerisindeki eril tahakkümün tamamen yok olmasını sağlayamamış olsalar da, güç kaybetmesini başarmışlardır. Erkeklerin, eşlerinin doğal “yasa koyucuları” olarak kendilerini görmeleri fikri yerine daha liberal bir evlilik anlayışının benimsenmesini sağlamışlardır. Ancak kolonilerin hemen hemen tümünde kadın hakları oldukça zayıftır. Oy kullanma hakkından yoksunlardır ve evlendiklerinde mal mülk yönetimindeki söz hakkını da kaybetmektedirler. Boşanmaları, dava açmaları ya da adlarına dava açılması yasaktır. Bekar kadınlar bile sözleşme imzalayamaz ve dava açamazlar. 1756 yılında Uxbridge’den Lydia Chapin Taft adında bir kadın ilk kez ölen eşinin yerine oy

²⁰² **Salem Witch Trials**, <http://www.history.com/topics/salem-witch-trials> (04/10/2017 11:22)

²⁰³ James West Davidson, **Kısa Amerika Birleşik Devletleri Tarihi**, Çev. Can Evren Topaktaş, Say Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017, s. 81 – 82.

kullanan kadın olarak Amerikan tarihine geçmiştir. 1775 – 1807 yılları arasında ise New Jersey eyalet yasaları gereğince; bölgede en az bir yıl ikamet eden ve elli pound geliri olan kadın ve erkeklere seçme hakkı tanınmış; yine 1807 yılına dek tüm özgür Afro-Amerikanlar'a ve bekar kadınlara seçme hakkı verilmiştir.²⁰⁴ Evlilik kurumu Amerikan tarihinde kadınların bazı hak ve özgürlüklerinden feragat etmesi anlamına gelmekle birlikte, miras hakkı hususunda kadınlara, Avrupa tarihine kıyasla, avantaj sağlamaktadır.

Kanunlar ve kadınların genel durumu koloniden koloniye farklılık göstermektedir. Yeni Hollanda kolonisinde yaşayan kadınlar evlendiklerinde önceki soyadlarını kullanabiliyor ve anlaşmalara imza atabiliyordu. Bu durum ticari faaliyetlere dahil olmalarını kolaylaştırmıştır. İspanyol kadınlar kendi başlarına toprak alıp satabiliyor ve kendilerini mahkeme huzurunda temsil edebilmektedir. Quakers üyeleri gibi bazı İngilizler, kilise törenlerinde kadınların da erkekler kadar söz sahibi olması gerektiğini savunmuştur. Ancak, başka bir eşitsiz durum vardır ki; köleler bu eşitsizliğin en alt katmanında yer almaktadır. Özgürlüklerini, uzak diyarlarda yitiren erkekler, kadınlar ve çocuklar kaçırılarak okyanusa varıncaya dek bir krallıktan diğerine uzun ve zorlu bir yol boyunca yürütölmüşlerdir. Okyanusa vardıklarında, Avrupalı gemiciler onları çalışmaları için gizlice çiftliklere kaçırmışlardır. 1715 senesinden önce, otuz ila elli bin Kızılderili yakalanarak gemilerle Karayip Adaları'na veya kuzeye, Yeni İngiltere'nin orta kolonilerine nakil edilmişlerdir. Fransızlar da Meksika Körfezi'nde köle ticareti yapmış olsalar da, o dönemde oldukça hareketli olan Charles Town yerleşimi köle ticaretinin merkezini oluşturmuştur. 1715 öncesinde, Amerika dışına gönderilen Kızılderili kölelerin sayısı Amerika'ya getirilen Afrikalı kölelerden daha fazla olmuştur.²⁰⁵ Kadın ve çocuk köleler ise bu ticarete en ucuza satılan ve en yüksek dezavantaja sahip gruplar olmuştur.

Her sömürge'nin ayrı bir kökeni ve tarihi olmasına rağmen, 18. yüzyıldaki genel eğilim, koloni hükümetlerini tek tip temsil ögesini benimsemiş birbirine benzer bünyeler durumuna getirmiştir. Seçimlerde seçme hakkı mülkiyete dayalı olup,

²⁰⁴ Lumen Boundless US History, (03/10/2017 15:06)

²⁰⁵ Davidson, s. 88 – 89.

kolonilerin dokuzunun dinsel kurumlara bağılılıkları nedeniyle, toplumsal düzenlerinde püritan ya da anglikan olmak üzere din ayrılıklarına rastlanmaya başlamıştır. Gerek yetki veren kaynakların değişik olması nedeniyle bölgesel sürtüşme, gerek İngiliz imparatorluğunun çıkarlarıyla ilgili sorunların ele alınması açısından yasama organıyla hükümet kadroları arasındaki sürtüşme kaçınılmaz olmuştur. Koloni yöneticileri kendi seçtikleri meclisler tarafından temsil edilmelerinin, yapılarını bir geleneği olduğuna inanarak imparatorluktan alınan kararların uygulanmasını kendi haklarına bir saldırı olarak görmüşlerdir. Aslında İngiltere hükümeti ile koloniler arasındaki ilişkilerde kopuşu hazırlayan sorunların asıl kaynağı, mali alanlardadır. İmparatorluğun masraflarını kolonilerden sağlamak amacıyla 1733 yılında Pekmez Yasası'nın, 1764 yılındaki Şeker Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile kolonilerdeki tüccarlar arasında büyük bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Koloni halkları açısından en büyük darbe ise 1765 yılında yayınlanan Konaklama Yasası'dır. Son olarak 1765 yılında yürürlüğe konan Pul Yasası bardağı taşıran son damla olmuştur. Tüm bu bahsi geçen yasaların ortak noktası kolonilerden vergi toplamaktır. Parlamentosunda koloni temsilcilerinin bile bulunmadığı bir hükümete vergi vermeyeceklerini ilan ederek, kolonilerin tüccarları da İngiltere ile olan ekonomik ilişkilerini kesmişlerdir.²⁰⁶

1733 Pekmez Yasası'na göre İngiliz egemenliği dışında kalan tüm ülkeler için pekmez ticaretinde gümrük vergisi konmasına karar verilmiştir. 1764 Şeker Yasası ise, pekmez üzerine yeni bir verginin binmesinin yanı sıra şarap, ipekli kumaş, kahve ve bazı lüks tüketim maddelerine vergi konmasını yürürlüğe sokmuştur. Bu arada İngiliz hükümetinin kağıt para üzerine yaptığı yasaklama ile Amerikan kolonilerinde altın para sıkıntısı yaşanmaya başlamış ve kolonilerin ekonomik dar boğaza düşmesine sebebiyet vermiştir. 1765 yılında çıkan Konaklama Yasası ile koloniler İngiliz askerlerini evlerinde ağırlamak ve ihtiyaçlarını karşılamak zorunda bırakılmışlardır. Yine aynı yıl yürürlüğe sokulan Pul Yasası ile basılı kağıt ile yapılan gazete, dergi, broşür gibi tüm yazılı kaynaklarda, anlaşma ve sözleşme metinlerinde, tüm hukuki belgelerde hazine pulu yapıştırılmasını zorunlu kılarak esasen Amerikan kolonilerinin ekonomik ilişkilerine ve özgür ticaret anlayışına balta

²⁰⁶ Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4, s. 779 – 783.

vurmak anlamına geliyordu; bu durum koloni halklarının birleşmesine ve ortak paydada buluşarak adeta uyanışlarına zemin hazırlamıştır.

Yeni bir kıtaya ayak bastıkları ilk yıllardan itibaren koloni halkı İngiliz kanun ve anayasası hükümlerine bağlı kalmıştır. Bu sistemde, bir teşriî meclis, temsilcilerden meydana gelen bir hükümet biçimi ve kişi özgürlüğü tanıyan Common Law garantisi de mevcut bulunmaktadır. Fakat uygulanan kanunlar, görüş itibariyle gittikçe Amerikanlaşmaya başlamış ve İngiliz usul ve göreneklerine itibar azalmıştır. Bununla beraber kolonilerin İngiliz kontrolünden kurtulması mücadelesiz olmayacaktır. Koloni tarihi, halk tarafından seçilen meclislerle, kral tarafından atanan valiler arasındaki mücadelelerle doludur. Valiler, kolonilerde tahakküm ruhunu temsil eden ve bu suretle özgürlüklere karşı daimi bir tehlike teşkil eden kişilerdir. Mutlakiyet prensibi ve yönetiminde dış kontrol timsali olan vali ile yerel özerklik ve demokratik esasların temsilcisi bulunan meclis arasında baş gösteren mücadele, Amerikan ve İngiliz çıkarları arasında ayrılık meydana getirmiş ve koloni halkını harekete geçirmiştir. Meclisler, yavaş yavaş valilerin ve kralı körü körüne destekleyen kişilerden kurulu yönetim kurullarının görevlerini üzerlerine almaya başlayacaklardır. Böylelikle koloni yönetiminin merkezi Londra'dan Amerikan kolonilerinin merkezine intikal etmiştir.²⁰⁷

Kolonilerdeki meclislerde protestolar yankılanmaya başladığında, Virginia'nın Temsilciler Meclisi'nde, genç bir meclis üyesi diğerlerine öncülük ederek, yeni vergilerin muhalifleri kendilerine Isaac Barré'in konuşmasında geçen bir ifade olan "Özgürlük Çocukları" adını alan bir grup oluşmuştur. Bu çocuklar, geçitler düzenleyerek İngiltere'den gelen malları boykot etmeye çağırmış ve Grenville'in vergilerini savunan herkesi tehdit etmiştir. Boston ve Newport'ta yaşayan çeteler resmi pul dağıtıcılarını temsil eden kuklalar asmışlar ve isyancılar da vergileri destekleyen şahsiyetlerin ev ve işyerlerine baskınlar yapmışlardır.²⁰⁸ Tüm bu gelişmeler karşısında kadınlar evde savunmasız beklemede değildir; güçleri birliklerinden doğacaktır. Kendilerine "Özgürlüğün Kızları" adını verdikleri bir grup kurarak, devrimsel süreç boyunca erkeklerle yan yana savaşmışlardır. 1765 yılında

²⁰⁷ Müzehher Tuncalı, **Amerikan İhtilali**, Kitapçılık Limited Ortaklığı Yayınları, Akşam Kitap Kulübü Serisi No: 15, İstanbul 1966, s. 13 – 14.

²⁰⁸ Davidson, s. 113.

kurulan bu iki grubun bağımsızlık mücadelesine katkıları büyük olmuştur. Özellikle Özgürlüğün Kızları vatanseverlik duygularının uyandırılmasında halkı yönlendirmiş ve İngiliz ev yapımı ürünlerin satışını destekleyerek ekonomiye yön vermişlerdir. İngiliz mallarının tüketimi için boykotlar düzenlemiş ve kadınların üretime destek olmaları için, onları yüreklendirmişlerdir. Böylece kadınların evlerinde olsalar dahi bağımsızlık mücadelesindeki katkılarının artmasını sağlamışlardır.²⁰⁹

Koloniler, İngiltere halkı ile aynı “haklara ve özgürlüklere” sahip olmaları gerektiğini düşünüyorlardı; fakat mecliste temsilcileri bile bulunmayan Amerikalılar Parlamento’nun otoritesini tamamen reddetmemiştir. 1765 yılında, New York’ta, dokuz eyaletin temsilcilerini bir araya getiren ve Parlamento’nun imparatorluğun farklı bölgeleri arasındaki ticareti düzenleme hakkına sahip olduğu konusunda görüş birliğine varan Pul Kanunu Kongresi toplanmıştır. Ancak delegeler Parlamento’nun gelir elde etmeye yönelik kanunları düzenleyemeyeceğini ve vergilendirme yetkisinin Amerikan meclislerine ait olduğu konusunda ısrarcı olmuşlardır. Kongre’nin ardından kriz ertelenmiş oldu, çünkü Parlamento Pul Kanunu’nu yürürlükten kaldırmıştır. Görünürde barış yeniden tesis edilmişti; ama aslında yaşanan bu olaylar gelecekte yaşanacak olan tartışmalar için bir şablon oluşturmuştur. Parlamento ise vergilendirme yetkisinin kendisinde olması gerektiği konusunda hiçbir zaman kuşkuya düşmemiştir ve kısa bir süre sonra başka bir taktik geliştirmiştir. Parlamento boya, kurşun, cam ve çay gibi mallara yeni vergiler koyacaktır. Bu vergilere Townshend Yasaları adı verilmiştir. Bu vergiler yalnızca ithal ürünlerden alınmaktadır. Bu kanunlar ayrıca gümrük memurlarına kanunları çiğneyen tüccarların gemilerine ve kargolarına el koyma yetkisi tanımaktadır. Bu durum ise dürüst olmayan gümrük memurlarının şişirilmiş cezalar keserek tüccarları tutuklayıp servet edinmesi yolunu açmıştır. Kısa bir süre sonra ise temsil hakkı verilmeden vergilendirmeye karşı protestolar yeniden alevlenmiştir. Özgürlük Çocukları, bu sefer İngiltere’den ithal edilen yünleri satın almamak için evlerinde kumaş dokuyan Özgürlük Kızları ile beraber yeniden boykotlar düzenlemişlerdir. Üç yıl süren tartışmaların ardından, Parlamento yine pes etmiş ve Townshend Yasaları yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak bu sefer otoritelerini tamamen kaybetmemek için

²⁰⁹ Erica Cummings, **Roles Of Women In The Revolutionary War**, <http://study.com/academy/lesson/roles-of-women-in-the-revolutionary-war.html> (04/10/2017 08:44)

vergilerden birini kaldırmamıştır: Çay vergisi.²¹⁰ Bu verginin kaldırılmaması devrimsel süreci hızlandırmış ve ayaklanmaların şiddetlenmesine yol açmıştır. Amerikan kolonileri kendi alternatif çözümlerini üretmeye başlamış ve haklarını kendilerinin kurdukları kadınlı erkekli çete ve gruplar ile savunmuşlardır.

Halkın direnişi ile karşılaşan Parlamento, gümrük memurlarını korumak amacıyla iki alay göndermiştir. İngiliz askerlerinin bulunması ise kargaşaların alevlenmesine adeta bir davetiye çıkarmıştır. Sonunda 5 Mart 1770 yılından halk ile askerler arasında yakın temas gerçekleşmiştir. 1768 yılı sonlarında New York Meclisi, bir kez daha İngiltere'den ithalat yapılmaması için oy vermiştir. 1769 yılında ise bu karar aynen uygulanmıştır. Ancak o yılın Aralık ayında Meclis, iki bin sterlinlik bir ithalatın yapılmasına izin verince Özgürlük Çocukları lideri Alexander McDougal, bir bildiri ile Meclis'in kararına karşı çıkmış ve bunun üzerine hapse atılmıştır. Basında büyük yankı uyandıran bu olay birliklerin daha da güçlenmesini sağlamıştır. 19 Ocak 1770 tarihinde Özgürlük Çocukları ile askerler arasında Golden Hill'de meydana gelen çarpışmada İngiliz askerleri sadece sopalar kullanan halka karşı silah kullanmışlardır.²¹¹ Bu gelişme askerlerin bulunduğu kentlerde halk ile gerginliklerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu gerginliklerin en kötü sonuçlanana ise, Boston Katliamı olarak tarihe geçmiştir. Bu kanlı olay sayesinde koloniler arası iletişim güçlenerek ortak paydada buluşmak ve halkların çıkarlarını korumak amacıyla örgütlü bir hareketlenme başlayacaktır. Bu hareketlenmeler içerisinde kadın, hem askeri alanda savaşarak hem de hemşire, hasta bakıcı olarak görev almış; istihbarat almak, askerlerin kıyafet eksiklerini tamamlamak ve ekonomiyi döndürmek için büyük mücadeleler vermişlerdir.

²¹⁰ Davidson, s. 113 – 115.

²¹¹ Tuncalı, s. 24 – 25.

3.4. BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ VE KADIN

Direnış eylemlerinin merkezi, yeni gümrük görevlilerinin işlerini yapmalarına engel olmak amacıyla, esasen yaşadıkları ve yaşayacakları haksızlıklara karşı, koloni halkının şiddete başvurduğu ticaret kenti Boston'dur. Boston'daki İngiliz birliklerine karşı duyulan hoşnutsuzluk, tarihe "Boston Katliamı" olarak geçen, 5 Mayıs 1770 tarihli silahlı çatışmaya yol açmıştır. Kırmızı ceketli İngiliz askerlerinin kar topuna tutulması gibi zararsız bir protestoyla başlayan tepkiler, giderek bir kitle eylemine dönüşmüştür. O sırada verilen bir ateş emri ile üç Boston vatandaşının vurularak karlar üzerine serilmesi ile birlikte şiddet patlak vermiş; bu olay "İngiliz vicdansızlığı ve İngiliz zorbalığı"nın bir kanıtı olarak gösterilmiştir. Rhode Island eyaletinde ise, karaya oturmuş bir İngiliz gemisi yakılmış ve kundakçıları bulunamamıştır. Rhode Island olayı, Virginia Meclisi'nin öteki kolonilerle birleşmesini sağlayarak bir haberleşme mekanizmasının kurulmasına zemin hazırlamıştır. Massachusetts ve diğer koloniler de, aynı örgütlenme yöntemlerini uygulamışlar; böylece kamuoyunda genel bir "Amerikan Ruhu" canlandırılmasını ve dolayısıyla yeni bir ulusal havanın yaratılmasını sağlamıştır.²¹²

Fakat bu tam olarak bir devrim sayılmamalıdır. Savaşarak bir isyan başlatılabilir, ama bir devrim yapmak için düşünmek gereklidir. Bu çatışma Amerikalıları değerlerini uzun zamandan beri hafife aldıkları bazı fikirler üzerinde düşünmeye zorlamıştır. 1765 senesinde, çoğu Amerikalı Parlamento'nun kendilerinden vergi alamayacağına, ancak çeşitli düzenlemeler getirebileceğine karar vermiştir. Ancak Parlamento daha sonra Amerikalıların gerektiğinde Britanyalı askerleri çiftlik binalarında ve evlerinde barındırmalarını ve onlara yatacak yer ve yiyecek vermelerini zorunlu kılan "Konaklama Yasası" adında bir kanunu yürürlüğe koymuştur. Bu kanunlar ilk etapta birer düzenleme gibi görünmektedir; ama erzak tedarik etmek zorunda kalan Amerikalılarda kesinlikle vergi etkisi yaratmıştır.²¹³ Devrimi başlatmak için bu süreç içerisinde Amerikalıların pek çok deneyimden geçmesi gerekmiştir. En sonunda ise kolonilerin birliğinden doğacak güce ulaşmaları mümkün olacak ve bağımsızlık mücadelesi o zaman başlayacaktır.

²¹² Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4, s.788 – 789.

²¹³ Davidson, s. 117.

Kadınlar, bağımsızlık mücadelesine giden bu yolda pek çok zorlukla ve engelle karşılaşmıştır. Buna rağmen koloni kadınlarının bu mücadeleye katkıları gözle görülür derecede büyüktür. Bağımsızlık savaşı kadınlara bir fırsat sunmuş ve en az erkekler kadar sorumluluk alma şanslarını iyi kullanmışlardır. Çiftliklerde ya da iş hayatında var olma mücadelesi veren kadınlar, aynı zamanda mahalle ve evlerini korumada, vatanseverlik bilincinin oluşturulmasında, kıta ordusuna hizmet sağlamada ve savaş alanlarında asker ve hemşire olarak ya da lojistik destek güçlerde görev almadaki başarılarını kanıtlamışlardır. Savaşmayan kadınlar ise savaşın kurbanları olarak şiddet, acı ve ölüm korkusu yaşamışlardır. Kocaları askerde olan kadınların durumu oldukça zordur; hem ev hem de ailelerinin bakımı ve korunmalarının yükü üzerlerinde olan kadınlar, aynı zamanda düşman askerlerin taciz ve tecavüzlerine maruz kalmışlardır.

1773 yılında Amerika’da genel durum gittikçe gerginleşmeye başlamıştır. Mali durumu bozulan Doğu Hindistan Kumpanyası yardım alabilmek için İngiliz parlamentosuna başvurmuştur. Kumpanya, parlamentodaki güçlü yakınları aracılığıyla kolonilere ihraç edilen çay üzerinde tekel hakkını elde etmiştir. Bunun üzerine zaten Townshend vergilerine büyük tepki vermiş olan koloni halkları yeniden durumdan rahatsız olmaya başlamış ve kıtada huzursuzluklar baş göstermiştir. Hemen hemen her koloni kumpanyanın girişimlerine engel olmak için bazı önlemler almışlardır. Bu önlemlerden bir tanesi ise “Boston Çay Partisi” olarak tarihe geçecektir. 16 Aralık 1773 gecesi Mohawk yerlileri kılığına giren Amerikalılar çay yüklü teneke ve sandıkları denize atmışlardır. İngiliz Parlamentosu ise, bu olaya cevaben Boston Liman Yasası’nı çıkararak, imha edilen çayların bedeli ödenene kadar limanı, ticaret gemilerine kapatma kararı almıştır. Yine aynı tarihlerde çıkarılan Quebec Yasası ile, İngiltere kolonilerle olan düşmanlığı arttırmıştır. Bu yasa gereğince Quebec eyaletinin sınırları genişlemiş ve burada yaşayan fransız halkının din özgürlüğü güvence altına alınmıştır. İngiltere hükümetinin aldığı bu tedbirler Massachusetts’i yola getireceği yerde, öteki kolonilerin de onlara katılmalarını sağlamıştır.²¹⁴ Boston Çay Partisi olayında kadınların birebir müdahalesi bulunmamasına rağmen, protesto ederek Amerikan ailelerinin İngiliz

²¹⁴ Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4, s. 787 – 791.

mallarını ve İngiliz imparatorluğunun desteğini alan kumpanyaların alımını engelleyerek halkın yerli mallarına yönelmesi konusunda çaba göstermişlerdir. Esasında Amerikan kadınları, bu olaydan yıllar önce İngiliz hükümetini protesto etmeye başlamış ve kendi ürettikleri malların satışı konusunda halkı bilinçlendirmeye ve yönlendirmeye çalışmışlardır.

Kolonilerin birlik içinde toplanmasının üzerine, Virginia Meclisi'nin teklifi ile koloni temsilcileri bir görüş birliği yapmak üzere 5 Eylül 1774 tarihinde Philadelphia'da toplanmaya çağırılmışlardır. Bu toplantı, yerel meclisler ya da halk kongreleri tarafından kanunsuz seçilmiş, ilk Amerika kıtası meclisi olarak tarihe geçmiştir. Bu durumdan genel hatları ile kanun dışı davranışları destekleyen vatanperverler partisinin duruma hakim olduğu anlaşılmaktadır. Britanya yasalarına karşı gelmek istemeyen koyu muhafazakarlar ise bu mecliste temsilci bulundurmamışlardır. Meclis, koyu muhafazakarlar dışında Amerikan kamuoyunun büyük çoğunluğunu temsil etmektedir. İçlerinde hem aşırılar, hem de ılımlılar bulunmaktadır. Georgia'dan başka her koloni en az bir temsilci yollamıştır. Elli beş kişiye ulaşan bu meclis, düşünce ayrılıklarına elverişli olacak kadar büyük, fakat içten tartışmalar yapılması ve etkili kararlar alınması için kafi derecede küçüktür. Bundan sonra İngiltere ve koloniler halkına hitap eden bir "Haklar ve şikayetler" bildirisi ile krala bir dilekçe hazırlanmıştır. Bu dilekçe ile, parlamentonun dış ticareti ve sırf imparatorluğu ilgilendiren ilişkileri düzenleme hakkı kabul edilmekle beraber Amerika'yı isyana sevkeden geleneksel nedenler özetlenmiştir.²¹⁵ Fakat İngiliz hükümetinin Amerikan kolonilerinin şikayetlerini önemseyemediği söylenemez; bu durum ise olayların şiddetinin artmasına sebebiyet vermiştir.

Damgalar, vergiler ve çay ile ilgili olaylar bu noktaya kadar kulaktan kulağa önce bir kavgaya, sonra bir ayaklanmaya ve birleşmeye dönüşmüştür. İngiltere'nin "Kırmızı Ceketlileri" vergi vermeyen Amerikalıları tespit etmeye başlamışlar ve gerginliklerin çıkmasına neden olmuşlardır. Bunun üzerine koloni halklarından gönüllü olanlar savaş eğitimi almaya başlamışlar ve mühimmat toplayıp İngiltere birliklerinden uzak noktalara sığınak yapmışlardır. Bu sığınaklardan Concord Massachusetts'te olanına Kırmızı Ceketliler'in baskın yapacağı haberi üzerine 19

²¹⁵ Tuncalı, s. 31.

Nisan 1775'te bir grup gönüllü asker, Kırmızı Ceketlilerin önünü kesmiş ve silahlı çatışma başlamıştır. Ateşli çatışma üzerine bölgeye binlerce milis daha akın etmiştir. Kırmızı Ceketliler, kalabalık karşısında Boston'a geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ayaklanmaya dönüşen bir tartışma artık ivmelenerek büyük çaplı bir isyana dönüşmüştür.²¹⁶ Kırmızı Ceketliler'in geri çekilmesi, koloni halklarının cesaretini arttırmış ve gönüllü asker olarak orduya katılmayı olumlu yönde etkilemiştir.

Bu isyanda erkekler gibi kadınlar da gönüllü askeri birlikler içinde yer almıştır. Kadınların kıta genelinde orduya katılmaları yasak olmasına rağmen, saçlarını erkek gibi kestirip, göğüslerini bantlarla sarıp düzleştirerek ve erkek isimleri alarak orduya gizlice katılmışlardır. Bu kadınların çoğu bekar, yoksul ve genç kadınlardır. Orduya hem vatanlarını, hem ailelerini, hem de kendilerini korumak için katılmışlardır. Amerikan Bağımsızlığı için savaşmak adına bulunamayacak güzel bir fırsattır. Massachusetts'te başlayan Bağımsızlık Mücadelesinde bu kadınlar da yer almıştır. Plympton'dan Deborah Sampson, New York'taki savaşlarda bir yıldan fazla görev almış; fakat kimliği açığa çıkınca ordudan gönderilmiştir. Boston'dan Ann ya da Nancy Bailey olarak bilinen bir başka kadın asker 1777 yılında orduya kaydolmuş, onbaşı rütbesine kadar yükselmiş ve kimliği ifşa edilince tutuklanarak hapse gönderilmiştir.²¹⁷ Kadınlar bağımsızlık mücadelesinin her noktasında, gizlice kendileri uygun gördükleri görevlerde ya da sahalarda kendilerine uygun görülen görevlerde yer almışlardır. Tüm bu fedakarlık ve cesaretlerine rağmen haksızlığa uğrayan bu kadınların siyasi platformda kendilerini savunacak hiçbir şans tanınmamıştır.

1775 yılının yaz aylarında, çatışmalar sürerken, Kıta Meclisi ikinci kez toplanmıştır. Daha evvel kralın tahtına oturmuş Doktor Benjamin Rush da toplantıya katılan delegelerden biridir. Devrim yapma yollarını düşünen diğer Amerikalılar gibi o da, Amerikalıların hiçbir krala tabi olmadan da varlıklarını sürdürebileceği fikrini halka anlatmanın bir yolunu aramaktadır. Rush bu işi yapabilecek korkusuz bir dostu sahiptir: Thomas Paine. Bir Quaker'ın oğlu olan ve İngiltere'den Philadelphia'ya göç eden Paine halka seslenmek üzere bir makale yazmıştır: *Common Sense* "Sağduyu".

²¹⁶ Davidson, s. 116 – 117.

²¹⁷ Brooks, (05/10/2017 16:10)

Makale 1776 yılının Ocak ayında yayımlanmıştır ve altı ay içerisinde makalenin yüz bin kopyası satılmıştır. Bu makale okuyucularının çoğunu hükümdarlarından kurtulmaya ve İngiltere ile ilişkilerin kesilmesine ikna etmiştir. Ancak bu durum başka bir soruyu akıllara getirmiştir: Amerikalılar artık İngiliz olmayacaklarsa, çok değer verdikleri haklarından vazgeçmeleri istenecektir. Meclis, bağımsızlık konusu üzerine tartışmalarını sürdürürken bir başka isim sahneye çıkmıştır: Thomas Jefferson. Aydınlanma felsefesini benimseyenler ise, Franklin ve Paine'dir. John Locke ile hem fikir olan Jefferson bu konuda:

*“ Hiç kimsenin bir diğerinin yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve malına mülküne zarar vermemelidir.”*²¹⁸

İsyanı devrime dönüştürecek kelimeler bunlardır. İnsanların tümünün bu haklara doğuştan sahip olması gerektiğine inanmaktadır. Malk mülk yerine Jefferson, halkların dikkatini “kişilerin yaşama, özgürlük ve refahlarını arama” haklarından bahsetmiştir.²¹⁹ Bildirge aynı zamanda İngiliz hükümeti ve Amerikan kolonileri arasındaki anlaşmazlıkları özetler niteliktedir.

Bu bildirge görüşülürken Meclis, milis kuvvetlerini göreve çağırış ve koloni orduları başkomutanlığına Albay George Washington'u atamıştır. Meclis'in kesin bir karara varabilmesi için, kolonilerin her birinin rızası gerekmektedir. Kolonilerde süren savaş ve olayların gelişimi, Meclis'te radikallerin daha da güçlenmesini sağlamıştır. Sonunda, 10 Mayıs 1776 tarihinde Virginia hükümeti görevlisi Richard Henry Lee, bir Amerikan Federasyonu kurulmasını önermiştir. Resmi bir bildirge hazırlamak üzere Thomas Jefferson'un başkanlığında beş kişilik bir komisyon oluşturulmuştur. 4 Temmuz 1776'da Meclis, Bağımsızlık Bildirgesi'ni onaylamıştır. Bu bildirge 13 koloninin İngiltere'den koptuğunu açıkladıktan sonra şu sözleri aktarmıştır:

*“Bütün insanlar eşit doğarlar. Tanrı, hepsine hayat, özgürlük ve mutluluk isteği gibi bazı devredilemez haklar vermiştir.”*²²⁰

²¹⁸ Davidson, s. 121

²¹⁹ a.g.e., s. 118 – 121.

²²⁰ **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4**, s. 794.

Bu tarihten sonra, Amerikalılar bir “ulus”, verdikleri mücadele ise “bağımsızlık savaşı” olarak anılacaktır.²²¹

Bağımsızlık Savaşı boyunca adlarını saklamış ya da değiştirmiş pek çok kahraman kadın yer almıştır. Kaynaklarda bu kadınların adlarına çok az rastlansa da, tarihi değiştirecek büyük ya da küçük katkıları olmuş ve farklı alanlarda başarı göstermişlerdir. Molly Pitcher takma adlı, Mary Ludwig 1778 yılında gerçekleşecek olan Monmouth Savaşı’nda Amerikan askerlerine ateşlerin arasından su taşıyarak bir efsane olmuştur. Betty Zane adı ile bilinen bir kadın Amerikalı yerlilerin saldırısı sırasında, bir kaleyi korumakta olan askerlere barut taşımıştır. Massachusetts’li bir albayın karısı olan Rebecca Barrett, İngiliz birliklerinden Amerikan mühimmatlarını evinde saklayarak hem vatanını hem de ailesini korumuştur. Pek çok isimsiz vatansever kadın ise, koloniler arası haberleşmek ve ajan olarak istihbarat iletmek için jüponlarında sakladıkları mesajlarla düşman bölgelerinden geçerek hayatlarını tehlikeye atmıştır. Deborah Champion, Sarah Decker, Harriet Prudence Patterson Hall ve Lydia Darragh İngilizler birliklerinden bilgi sızdırarak Amerikan kolonilerine ulaştıran kadınlardan sadece birkaçıdır. Amerikan tarihinde geçen Kurucu Babalar, “özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık” fikirleri üzerinde bir ulusu yaratma çabasında olmuşlarsa da, kadınların hayatlarını iyileştirmek hususunda çok az çaba sarf etmişlerdir. Kadınların daha çok ev ve domestik alanla sınırlı olmaları gerektiğine inanan ataerkil düşünce Amerika’da da hakim olmuştur. Kadınların politik hayata geçme çabaları sınırlı tutulmuş; dilekçe ve mektuplarına cevap verilmemiştir. Ancak Abigail Adams ve Mercy Otis Warren gibi isimler kadın haklarını temsilen seslerini duyurabilmişlerdir.²²²

Bildirgenin yayımlanması sorunların çözülmesi anlamına gelmemektedir. Amerikan ulusunun yarısından çoğunun bağımsızlık ilkesini benimsemiş olup olmadığı kesinlikle bilinmemektedir. Devrimcilerin en güçlü oldukları iki bölgeyi birbirinden ayıran New York ve New Jersey eyaletlerinde imparatorluk yanlılarının çoğunlukta olduğu bilinmektedir. Bu durum İngiliz birlikleriyle olan savaşın yanı

²²¹ a.g.k., s. 794 – 797.

²²² History of American Women, **Women’s Role In The American Revolution**, <http://www.womenhistoryblog.com/2009/01/womens-role-in-american-revolution.html> (06/10/2017 07:41)

sıra, ülkede çeşitli toplumsal grupların, hatta ailelerin bile bölünmesine sebep olmuş; bir iç savaşın çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bağımsızlık savaşı yaklaşık altı yıl sürmüştür. Washington'un komutasındaki askerler ciddi yenilgiler almışlardır. Birkaç bin Afro-Amerikan köle de koloni halkının yanında omuz omuza savaşmıştır. New York eyaletinde, bir savunma savaşı sırasında, bütün bir köle müfrezesi yok olup gitmiştir. Erkek elbisesi giyen Massachusetts'li Hannette adında bir köle kadın, düzenli ordu birliklerinde 17 ay İngilizlere karşı savaşmıştır.²²³ Hannette ismi tespit edilebilen veya ölmeden önce kimliği belirlenebilen bir kadındır. Hannette gibi savaşta yararlılık gösteren ancak isimleri tarih sayfalarında yer almayan kadınlar, bağımsızlık adına mücadele etmiştir.

Koloniler en büyük zaferi 1777 yılı sonbaharında kazanmıştır. İngilizler, Washington'u ve birliklerini esir almak amacıyla, New York eyaletine büyük bir ordu göndermiştir. Ama Amerikan ordusunun düzenli birlikleri ve onlara yardıma gelen Yeni İngiltereli çiftçi milisleri tarafından çevrilerek yok edilmişlerdir. İngiliz birlikleri 17 Ekim 1777 tarihinde Washington'a teslim olmuştur. Bu savaşın en önemli sonucu, İngiltere'nin geleneksel düşmanı Fransa'nın, Amerika'nın yanında yer almaya başlamasıdır. İngiltere savaşı sürdürmeye çalışmış; ancak 1778 yılında Fransız donanması tehlikesi karşısında İngilizler Philadelphia'yı terk etmek zorunda kalmışlardır. Sonrasında İngiliz birlikleri Yorktown yakınlarında teslim olarak, fiilen askeri hareketin sonunu getirmişlerdir.²²⁴

Bu zaferin kazanılmasında Fransız desteği ve George Washington'un iyi komutasının yanında, askere kaydolan gönüllü kadın ve erkeklerin katkısı yadsınamaz derecede büyüktür. Askere alınışta imzalanan bir ikramiye, ya da savaştan sonra toprak vaadi, orduya katılmak ve orduda kalmak için teşvik edici bir şeydir. Askerlerin eşleri ya da kızkardeşleri orduya eşlik etmiş; hemşire, aşçı ve üniforma tamircisi olarak hizmet vermelerine izin verilmiştir. Her ne kadar Washington ordusunda bu kadar çok kadının bulunmasına itiraz etmiş ve kadınların tayin taleplerine direnmişse de, yetkisinin sınırlarının farkına varmıştır. Kendi karısı Martha, savaş süresinin çoğunda onunla birliktedir; dolayısıyla silah altına alınmış

²²³ Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4, s. 797.

²²⁴ a.g.k., s.797 – 799.

adamların eşlerinin kampta birlikte kalmalarına pek fazla itiraz etmemiştir. Evlerinde kalan kadınlar ise, askerler için üniforma ve battaniye yapmışlar; yiyecek ve giyecek satan kadınlar İngiliz kamplarına girerek ya da şehirleri işgal eden subayları eğlendirerek, casus olarak hizmet vermişlerdir. Philadelphialı kadınlar 1779 yılında ısrarlı bir şekilde kapı kapı dolaşmışlardır. Onların bu ısrarcılığı sonuç vermiş ve askerler için 300.000 dolardan fazla para toplamışlardır. Kadınlar orduyu desteklerken, resmi görev almamışlardır; aşçı, hemşire ya da başka rollerde çalışan kadınlar ücret almamışlar ya da emeklilik hakkı kazanmamışlardır. Sadece erkek kılığında askerlere katılan Deborah Sampson'a başarılarından ötürü onurlu bir şekilde ordudan çıkılarak kendisine emekli aylığı bağlanmıştır. Askerlerin, dul kalan eşleri yıllarca dilekçe verdikten sonra 1832 yılında ilk kez maaş bağlanmıştır. Ama savaşın sona ermesinden yaklaşık elli yıl sonra bu paraları alacak çok az kadın hayatta kalmıştır.²²⁵

²²⁵ Robert J. Allison, **Amerikan Devrimi Kısa Bir Tarihçe**, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012, s. 120 – 121.

3.5. AMERİKAN DEVRİMİ SONRASI KADIN

Bağımsızlık savaşından önce, Kuzey Amerika kolonilerinde yönetim, soyluların, toprak sahiplerinin elindedir. Çiftçiler, işçiler ve burjuvazi İngiliz yönetimine karşı savaşıırken, aynı zamanda toprak aristokrasisine karşı da savaşımlardır. Soyluların büyük bir kesiminin Kuzey Amerika topraklarının dışına atılması ve topraklarının zorla alınmasından sonra iktidar, kuzeyde sanayi ve ticaret burjuvazisinin, güneyde ise köleci tarım işletmelerinin eline geçmiştir. Birleşik Devletler’de devrimci bir savaş sona ermiş, toplumsal düzen değiştirilmiş, Cumhuriyet ilan edilmiş ve Kuzey devletlerinde kölelik kaldırılmıştır. Ancak, ülkenin güneyinde süren kölelik, aşağı yukarı yüz yıl sonra yeni bir savaşın, Kuzey – Güney savaşının, Amerikan iç savaşının doğmasına sebep olacaktır. Bağımsızlık savaşı sonunda bağımsız ve egemen bir Amerika devletinin doğuşu, ülkenin çeşitli bölgelerindeki ekonomik ilişkileri güçlendirmiştir; bu durum Amerikan kapitalizminin, İngiliz kapitalizminden ayrılmasına yol açmıştır. Böylece Amerikan Burjuva Devrimi, Kuzey Amerika ulusunun başlıca çizgilerinin gelişimini kolaylaştırmıştır.²²⁶ Amerika için esas sıkıntılı süreç devrimden sonra başlayacaktır. On üç koloniden oluşan bu uluslar devletinde, düzeni sağlamak kolay olmayacaktır.

Kadınların genel durumu devrim öncesi dönemde, Avrupa’daki durumlarından çok farklı değildir. Günlerinin çoğunu ev işleri, kırsal alanda toprak işleri, çocuk bakımı gibi tekrarlanan, kendilerine görev olarak biçilmiş işlerle geçirmektedirler. Amerika kıtasında kadınların en tehlikeli görevi ise çocuk dünyaya getirmektir. Yeni oluşan devletlerin bir düzene girmesi, koloniler arası kopukluk gibi durumlar sağlık şartları hususunda olumsuz etkiler bırakmıştır; kıtada kadın ve bebek ölümleri oldukça fazladır. Kolonileşmiş Amerika kıtasında kadınların politik açıdan hakları da bulunmamaktadır. Devrimsel süreç boyunca yaşanan gelişmeler sayesinde, eğitim alanındaki olumlu etkileşimler sonucunda, kadınlar kendilerini keşfetmeye başlamışlardır. Hem kadın hem erkek yazarlar devrim boyunca kadınların eğitilmesini teşvik etmeye ve topluma bu fikri benimsetmeye çabalamışlardır. Erken dönem Amerikan feministlerinden Judith Sargent “On the Equality of the Sexes” (1779) adlı eseri durumu özetler niteliktedir;

²²⁶ Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4, s. 799.

“ İki yaşındaki bir erkek çocuğunun yargısının, aynı yaştaki bir kız çocuğunun yargısından daha bilgece olacağını mı düşünüyorsunuz? Ben tam tersinin de doğru olabileceğine inanıyorum. Fakat bu durum birinin diğerine göre aldığı eğitim sayesinde yüceltilebilir ya da alçaltılabilir. Birinin eğitilmek için can attığı, diğerinin ise hiç vakit kaybetmeden sınırlandırılıp kısıtlandığı düşünülür. Yıllar geçtikçe de, kız kardeş tamamen evcilleştirilmişken, erkek kardeşin bilimin çiçekli yollarında ilerlemesine önderlik edilmiş olunur...”²²⁷

Pek çok erkeğin düşüncesi kadınların eğitilmesinden yana olsa da, konu evlilik yasalarına geldiğinde aynı desteği göstermemişlerdir. Amerikan erkeğinin toplum içindeki konumu, bir baba olması ve ev halkını kamusal alanda temsil etmesi ile yakın ilişki içerisindedir.²²⁸ Erkeğin toplum içindeki konumu, evlilik akdi ve çocuk sahibi olmakla belirlenirken, kadın ise evlendiği andan itibaren özel alana hapsedilip, çocukların ve eşlerinin bakımı ile görevlendirilmişlerdir. Hatta bu düşüncenin 19. yüzyılda popüler olan “Amerikan Rüyası” adı altında kadının kapalı alanda ve yeni mobilyalarla, mutfakta yemek yaparken ya da gülümseyen yüzüyle ütü masasının hemen arkasındaki mutlu hayatının resmedilerek topluma empoze edildiği akımı beslediğini düşünebiliriz.

Koloniler, devrim sonrasında da birlik içinde değildirler. Her devlet, Meclis’e, tıpkı günümüz ülkelerinin Birleşmiş Milletler Genel Toplantısı’na delege gönderdikleri gibi, bir delege göndermektedir. Her bir delege tek bir oy verme hakkına sahiptir. Yeni hükümetin Konfederasyon Sözleşmesi’nde yer alan kurallara riayet etmesi gerekmektedir. Bu Konfederasyon ise, on üç seçmenden oluşan bir meclis tarafından yönetilecektir. Meclis’in savaş ilan etme ve anlaşmalara imza atma, madeni veya kağıt para basma yetkileri olacaktır. Kızılderili ulusları ile anlaşma yapma hakkı saklı kalacaktır. Ancak bunlar oldukça kısıtlı yetkililerdir. Meclis, askeri personel ataması yapabilir ancak emrine verilecek bir ordu kurmaya yetkisi yoktur. Yalnızca devletlerinden asker göndermelerini isteyebilmektedir. Meclis ordunun masraflarını karşılamaları için Amerikalıları vergilendiremiyor, sadece para

²²⁷ History of American Women, **Women’s Rights After The American Revolution**, <http://www.womenhistoryblog.com/2013/06/womens-rights-after-american-revolution.html> (10/10/2017 11:31)

²²⁸ a.g.k.

göndermelerini talep edebiliyordur. On üç devletin aralarında ve dünyanın geri kalanı ile yaptığı ticarete herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. Birleşik Devletler, Konfederasyon Sözleşmesi'nde bir kere bile "ulus" olarak anılmamış, yalnızca bir "dostluk ittifakı" olarak kayıtlara geçmiştir.²²⁹ Genel tablo bu durumda iken gerçek bir eşitlik ve özgürlük anlayışından bahsetmek pek yerinde değildir. Kadınların haklarını savunmaya geçmeleri için öncelikle ülkenin yönetimi netlik kazanmalıdır. Yeni kurulan bu bağımsız devletler ülkesinde, kadınların hakkına değinilmesini yine kadınlar sağlayacaklardır.

Savaş, ülkedeki çiftçilerin büyük bir çoğunluğunu yoksul düşürmüştü; üstelik bir de, ağır kamu borçları bırakmıştır. Hükümet, çiftçilere yüklenecek yeni vergilerle düzenleme yapmaya karar vermiştir. Borçlu ilan edilen ve daha önceki borçlarının taksitlerini bile ödeyemeyecek durumda olan çiftçilerin hayvanları, ev ve toprakları açık arttırma ile zorla satılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine, Kuzey'in birçok eyaletinde, çiftçiler ve kent nüfusunun en yoksul kesimleri, özellikle zanaatçılar ayaklanmışlardır. Sayıları binlerce olan kadın ve erkek isyancılar silahlanmaya da başlamışlardır. Çiftçi borçlarının kaldırılmasını, evlerinin ve hayvanlarının satılmasının yasaklanmasını talep etmişlerdir. İsyan altı ay sürmüştür. İktidarlarını sağlamlaştırmak için, Kuzey'in burjuvazisi ile Güney'in köleciler tarım işletmecileri, bazı tedbirler almak üzere birleşmişlerdir. Çeşitli devletlerin kabul ettiği ve çok defa değişik hükümlerden dolayı, bir çıkmaza giren ticari kararları düzene koyma görevini Meclis'e verme olanaklarını araştırmak üzere beş devletin delegeleri, 1786 yılında Maryland'e bağlı Annapolis kentinde toplanmışlardır. Hazırlanan raporda, içinde bulunulan koşullar eleştirilmiş, reformlara ihtiyaç olduğu belirtilerek Anayasa'da gerekli değişiklikleri yapmak üzere bir yıl sonra bir daha toplanmaya karar vermişlerdir. Toplantıya çağrılan delegeler yedi devlet temsilcisinin katılmasıyla 14 Mayıs 1787 tarihinde Philadelphia'da tekrar biraraya gelmişler ve George Washington'u başkanlığa seçmişlerdir. Elli beş delegenin katıldığı ve otuz dokuzunun Yeni Anayasa'yı imzaladığı bu ünlü toplantı beş ay kadar sürmüştür.²³⁰ Böylece Amerika kıtasında da cumhuriyet rejiminin temelleri atılmış olmaktadır. Bunun yanı sıra her devletin bağımsızlığı ise koruma altındadır.

²²⁹ Davidson, s. 132 – 133.

²³⁰ **Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4**, s. 799 – 801.

Bağımsızlığı koruma altına alınan koloniler gibi, kadın hakları tam aksine koruma altına alınmamış ve kadınlar bazı sahip oldukları hakları da devrim sonrası dönemde kaybetmişlerdir. Devrimsel süreç boyunca birkaç eyalette oy verebilen kadınlar, devrim sonrasında tanınmamış ve ek olarak 1777 yılında önce New York sonra 1784 yılında New Hampshire ve diğer eyaletlerde de gizli oy hakları ellerinden alınmıştır. Tüm kıtada 1807 yılında kadınlar, oy hakkından tamamen mahrum bırakılmıştır. Devrim öncesi dönemde kendi soyadlarını da kullanabilen kadınlar, devrim sonrası dönemde soyadlarını kullanma haklarını da kaybetmişlerdir.

Philadelphia'da 1787 yılında yapılan Anayasa toplantısı, aynı zamanda siyasi partileri doğuran görüşlerin ilk kez ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu toplantıda Anayasa tasarısının hazırlanması ile ilgili görüşmeler sırasında iki zıt görüş belirmiştir: Merkez dışı anti-federalist ve merkezci federalist. Sonunda Anayasa'da bazı değişikliklerin yapılmasına karar verilmiştir. İnsan Hakları Yasası'nın eklenmesi üzerine 21 Haziran 1788 tarihinde Anayasa onaylanmıştır. Cumhuriyetçi ve Demokratik felsefe görüşünü benimseyen anlayışla, mülkiyet daha da çok yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple yeni alanların kullanıma açılması ile ilgili reformlara öncelik verilmiş ve dolaylı olarak kadın açısından da olumlu bir gelişme izlenmiştir. Yeni alanlar demek yeni işgücü ve dolayısıyla kadının domestik alandan kamusal alana yönlendirilmesi ve eğitilmesi demektir. O zamanki Maliye Bakanı Alexander Hamilton federal hükümetin güçlenmesini önererek yeni yöntemlerin geliştirilerek Amerika'nın dışa bağımlılığını azaltarak yerli sanayinin gelişmesini destekleyecek çalışmalar yapmıştır.²³¹ Washington sekiz yıldan fazla ulusuna hizmet ettikten sonra üçüncü kez seçime katılmayı redderek 1797 yılında görevinden çekilmiştir. John Adams ise yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Adams, yüksek düşünceli, sert ve inatçı bir adamdır; henüz cumhurbaşkanlığına seçilmeden önce hükümete pek çok faydası dokunmuş olan Hamilton ile olan sürtüşmesinden dolayı anlaşmazlık halinde bulunan bir kabine ve kendisini çok sevmeyen bir halk karşısında göreve gelmiştir.²³² Adams göreve geldiği zaman Abigail Adams, kadınları unutmaması için eşine telkinlerde bulunmuş olsa da onu ikna edememiştir. Fakat Abigail Adams Amerika'nın kadınları için ortak bir ses

²³¹ a.g.k., s.805.

²³² Tuncalı, s. 68.

olacak toplumsal bir figür haline gelecektir.

John Adams göreve başlarken Fransa ve İngiltere arasındaki savaş devam etmektedir. Adams, Hamilton ve diğer Federalist destekçilerinin çoğunu kızdırmak pahasına bu savaşı desteklemeyi redderek bir dahaki seçimlerdeki yerini zayıflatmıştır. 1800 senesinde, Seçmenler Heyeti seçimlerin yeniden yapılması için toplandığında Jefferson, Adams'ın yerine geçmiştir.²³³ Jefferson, tarımı ve batıya doğru yayılmayı teşvik eden ve Amerika'nın zulümden kaçan kişilere sığınak olduğunu düşünerek liberal bir vatandaşlık kanunun yapılmasına taraftar bir başkandır. Jefferson'un düşünceleri ülkede yayıldıkça devletler birbiri ardına oy vermek için bir mülke sahip olma kaydını kaldırmışlardır. Borçlularla suçlular hakkında daha insancıl yasalar yapmışlardır. Jefferson'un tedbirleri ile ülkenin yüzölçümü iki misline çıkmıştır. Jefferson sayesinde Louisiana toprakları ile New Orleans limanı Amerika Birleşik Devletleri'nin bir parçası olmuştur. Ülke böylece seksen yıllık bir süreç içerisinde dünyanın en büyük tahıl ambarı durumuna gelecek olan vadileri kapsayan bir yer kazanmıştır.²³⁴ Kadınlar, kamusal alanda pek çok reform hareketine katılarak Amerikan halkının geleceğini etkileyen kararlarda destek gücü olmuştur. Fakat sıra kendilerine geldiğinde kaybettikleri haklarının mücadelesinde destek göremeyen kadınlar, kendi gelecekleri için savaşımaya başlayacaklardır. Bunun için Seneca Falls (1848) toplantısını beklemek gerekecektir.

Bir sonraki seçim olan 1824 yılında ikinci başkanın oğlu olan John Quincy Adams seçimlerden galip çıkmıştır. 1829 yılında ise General Andrew Jackson göreve gelmiştir. Jackson, Amerika'nın yeni eşitlik politikasının sembolü olmuştur. "Her insan diğerleri ile olabildiğince eşit olmak için özgür olmalı anlayışı" hakimdir. İnsanlar eşitlik değil, eşit fırsatlara sahip olmayı talep etmektedirler. Jackson bu hususta bankalara ilk müdahaleyi yaparak federal mevduatların tamamının devlet bankalarına aktarılmasını emretmiştir. Bir süre banka olmadan güzel günler geçiren Amerika'yı 1819 ve 1837 ekonomik buhranları beklemektedir. Jackson'dan sonra yerine Martin Van Burren gelmiştir. O dönemde toplumun büyük bir kısmı sistemin dışında bırakılmıştır. Kadınlar, köleler ve Afro-Amerikanlar oy verememişlerdir. Bu

²³³ Davidson, s. 146 – 147.

²³⁴ Tuncalı, s. 71.

durum kadın hakları ve kölelik karşıtı özgürlük hareketlerinin birbirinden destek almasını sağlamıştır. Fakat başka bir kriz belirmiştir: Büyük Göç. Zenginler ile yoksulların, plantasyoncular (köleliğe bağlı büyük çaplı tarım alanları) ile çiftçilerin, vurguncular ile kölelerin güneye göçünün tek bir nedeni vardır; pamuk. 1860 senesine gelindiğinde Amerika'nın tarıma açılan o kadar büyük arazisi vardır ki; kadın erkek, genç yaşlı, özgür veya kölelerin işgücüne ihtiyaç vardır. Amerikan kapitalizmi hız kazanmıştır. Kıtada kölelik bir taraftan kaldırılmaya çalışılırken bir taraftan da destek görür haldedir. George Washington'un ölümünden sonra tüm köleleri serbest bırakan Martha Washington kocasının vasiyetini yerine getirmiştir. Ancak oluşan yeni iş kolları köleliği adeta meşrulaştırır niteliktedir. Fabrikalarda binlerce genç kız makul bir maaş karşılığında çalıştırılmakta ve yaşlı kadınlar ise onların gözetimi için görevlere getirilmektedirler. Tüm bunların yanı sıra alkol tüketiminin de arttığı o yıllarda kadınlar, kocaları tarafından ya dövülerek zulm edilmiş ya da terk edilmişlerdir. Çocuklar ihmal edilmiştir.²³⁵ Bütün yaşanan olumsuzluklara karşın, Cumhuriyet dönemi sonrası tam bir var olma savaşı veren kadınları destekleyen reformcular da bulunmaktadır; bu isimlerin başında William Lloyd Garrison gelmektedir.

Garrison herkesin eşit yaratıldığına inanan bir adamdır. Verdiği mücadeleye kadınların da katılmasını teşvik etmiştir, ancak kölelik karşıtı erkeklerin çoğu kadınların kendilerine katılmasından hoşnut değildir. Fakat kadınlar o dönemde meydana gelen dirilişte ve reformlarda önemli roller oynamışlardır. Lucretia Mott, 1840 senesinde, Köleliğe Karşı Dünya Kongresi'ne delege olarak katılmak için Londra'ya gitmiştir. Mott Quakers Tarikatı'na üyedir ve Quakerlar köleliğe karşı olan ilk gruptur. Mott pamuktan üretilmiş elbiseler giymeyi, şeker veya pirinç yemeyi ve kölelerin emeği ile üretilen diğer ürünleri kullanmayı redderek bir akım başlatmıştır. Tüm bu çabalarına rağmen erkekler tarafından istenmeyen Mott, diğer kadın delegeler gibi toplantıları halatlarla ayrılmış özel bölümden izlemek zorunda kalmıştır. Mott burada kadın hakları için önemli bir isim olan Elizabeth Cady Stanton ile tanışmıştır. Stanton kölelik karşıtı bir reformcu ile evlidir. Özgür düşünen bir kadın olan Stanton, Lucretia Mott'un kendisine, "kendi adıma düşünmeye Luther ve

²³⁵ Davidson, s. 163 – 186.

Calvin kadar hakkım vardı” demesinden çok etkilenmiştir. İki kadın farklı bir tür kongre düzenlemeye karar vererek Amerika’ya geri dönmüşlerdir. Bu sefer kölelik için değil, kadın haklarını savunmak için kongre düzenleyeceklerdir: 1848 Seneca Falls. Bu resmi olarak düzenlenmiş toplantıda yüz erkek ve kadın Jefferson’ın orjinal Bağımsızlık Bildirgesi’ni anımsatan “Duygu ve Düşünce Bildirgesi”ni (*Declaration Of Sentiments*) imzalamışlardır. Bildirge, “Biz şu gerçeklerin açık olduğu kanaatindeyiz: bütün erkek ve kadınlar eşit yaratılmıştır...” ifadesi ile başlamaktadır. Tıpkı ilk Bildirge’nin Amerikalıların silahlanmasına yol açan adaletsiz faaliyetleri sıraladığı gibi, Duygu ve Düşünce Bildirgesi de erkeklerin kadınlara karşı yaptıkları “tekrarlanan haksızlıkları” sıralamaktadır. Kadınlar hazırlanma aşamasında söz sahibi bile olamadıkları kanunlara itaat edilmesi hususunda mecbur bırakılmışlardır. Bakanlık, doktorluk gibi pek çok mesleği icra etmeleri engellenmektedir. Kanunlar erkeklere eşlerinin malını, mülkünü kontrol yetkisi vermektedir. Duygu ve Düşünce Bildirgesi tüm kadınlara “Birleşik Devletler vatandaşlarına tanınan tüm hak ve özgürlüklerin” tanınmasını talep ederek oy verme hakkını ilk sıraya taşımıştır.²³⁶ Ne yazık ki bu bildirge ağır eleştiriler almış ve atılan imzaların geri alınması gibi şaşırtıcı bir taleple karşı karşıya kalınmıştır. Yine de Seneca Falls toplantısı ile alınan bu kararlar, kadınların gelecekteki mücadelelerinde yol gösterici olacaktır.

Amerika’da, kuzeyde ekonomik açıdan büyük gelişmeler gözlemlenirken güneyde tarıma dayalı kölelik sistemi halen devam etmektedir. 1860 yılında, kölelik karşıtı başkan Abraham Lincoln’ün iktidara gelmesi ise, kuzey ve güney arasında ekonomik çıkarlar üzerinden bir iç savaşın başlamasına yol açmıştır. Lincoln kıtadan köleliğin kaldırılması için büyük bir savaş vermiş ve tarihe adını yazdıracak Amerikan başkanlarından biri olmuştur. Yeni başkanın bu tutumundan rahatsız olan güneyli on bir eyalet, Jefferson Davis komutanlığında, “Amerika Konfederasyon Devletleri” adında yeni bir devlet kurduklarını ilan etmiştir. 1865 yılına dek sürecek olan bu iç savaş döneminde Lincoln zaferle ayrılmış; fakat bunu canıyla ödemiştir.

Yaşanan bu zor günlerin ardından, Sivil Savaş sonrası kadın hakları hareketleri canlılık kazanmıştır. Oy verme haklarını geri kazanmakta kararlı olan kadınlar, Stanton ve Susan B. Anthony önderliğinde 1869 yılında “Kadın Oy Hakkı

²³⁶ a.g.e., s. 188 – 189.

Derneği'ni (*National Woman Suffrage Association*) kurmuşlardır. İlk hedefleri Anayasa'ya kadınların oy kullanma hakkını eklettirmektir. Aynı yıl Lucy Stone, Henry Blackwell ve Julia Ward Howe gibi aktivist kadınlar derneğe katılarak eyaletlerde bireysel çalışmalar yapmışlardır. Philadelphia'da, 4 Temmuz 1876 tarihinde, 100. yıl kutlamalarında Susan B. Anthony, Matilda Joslyn Gage, Sara Andrews Spencer, Lillie Devereux Blake ve Phoebe Couzins Amerika Birleşik Devletleri Kadın Hakları Bildirgesi'ni açılış seramonisinden hemen sonra kalabalığa okumuşlardır. Bu bildirgeyi takip eden süreçte ve sonrasında, özellikle 1920 yılında yapılacak olan 19. Anayasa Değişikliği ile 72 yıl süren oy verme hakkı mücadelesi olumlu olarak son bulmuştur.²³⁷

²³⁷ History of American Women, **Women's Rights After The American Revolution**, (12/10/2017 13:02)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRASİ MÜCADELESİ VEREN KADINLAR

4.1. İNGİLİZ DEVRİMİ'NİN PÜRİTAN AKTİVİSTİ

KATHERINE CHIDLEY

Leveller hareketinin öne çıkan isimlerinden olan Püritan aktivist Katherine Chidley, İç Savaş sürecinde aristokrasiye karşı parlamenter sistemi destekleyen mücadeleci bir kadındır. Chidley'nin hayatından bahsetmeden önce püritanizmden bahsederek, onun ideallerine ve inancına yön veren hususları değerlendirmek daha kolay olacaktır.

Püritanizm, dini bir reform hareketi olarak Kraliçe I. Elizabeth döneminde başlamıştır. Anglikan kilisesinin yozlaşmış formlarından arınmak isteyenlerin oluşturduğu bir topluluktur. Kalvinizm'den doğan Püritanizm, ilahi takdiri vurgulamış ve toplu ibadetlerde Kutsal Kitap'ın rehberliğini talep etmiştir. İlk Püritanlar, Elizabeth dönemi dini kurumu siyasi bulmuşlar ve dini hiyerarşide fazlasıyla Katolik olduğunu öne sürmüşlerdir. Temel olarak ayinlerin daha sade olması ve dinin birey ile Tanrı arasında yoğun bir ruhsal ilişki içermesi gerektiğine inanmışlardır. Oysa o dönemde İngiltere'de ruhban sınıfı ile hükümet, birey ile Tanrı arasındaki ilişkide aracılık etmektedir. Püritanlar ise bu duruma karşı çıkanlardır. Bu sebeple Püritanlar'ın bir kısmı, İngiltere'de cezalandırılmaya başlanınca, ülkeyi terk ederek Amerika'ya göç etmiştir.²³⁸

Katherine Chidley'nin 1598 yılı civarında doğduğu bilinmektedir. 1616 yılında Shewsbury'de bir terzi olan Daniel Chidley ile evlenir. Aynı yıl ilk çocuğu olan Samuel'ı ve takip eden on üç yıl boyunca ise yedi tane daha çocuk dünyaya getirir. 1626 yılında kendisi ve kocası hakkında kiliseye gitmedikleri için dava açılmıştır. Hatta kendisi hakkında doğumdan sonra çocukları, vaftiz töreni yapılmak üzere, kiliseye getirmediği için rapor tutulmuştur. Aile, kilise ile yaşadığı bu çatışma ve

²³⁸ İsmail Öğretir, **Püritanizm ve Dini/Ahlaki Yozlaşma: Nathaniel Hawthorne'un Kızıl Damga'sı**, İlahiyat Akademisi Dergisi (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), Cilt 2, Sayı 3, 2016, s. 118 – 120.

baskılar sonucunda yaşadıkları yeri terk ederek Londra'ya göç etmiştir. Londra'da, Chidley kendisini *Independents*ların tarafında destekçi olarak bulacaktır.²³⁹ Püritan anlayışa sahip olan Chidley ailesinin inançlarını bireyselleştirmesi sebebiyle yaşadıkları köyden kovulması dönemin İngilteresi'ndeki dini baskıları ve Kilise'nin siyasi ilişkileri şekillendirmedeki gücünü kanıtlar niteliktedir. Chidley ailesi gibi pek çok İngiliz yaşadıkları bölgeyi değiştirerek iç savaş döneminde *Independents*'a katılmışlar ya da *Presbyterianlar*'ın yanında yer almışlardır.

O dönemde İngiltere'de Parlamento'nun gayriresmi radikal kanadında yeni bir siyasi yapılanma ortaya çıkmıştır. Kent yetkilileri ve parlamento üzerinde baskı kurmak isteyenlerden oluşan, radikal dinsel tarikatlara karşı baskıcı önlemler alınmasını ve Kilise'nin İskoç modeline yakın, başka bir deyişle Presbiteryen çizgide reform yapılmasını isteyen bir grup bulunmaktadır. Özellikle Londra'da, Presbiteryen harekete karşı olarak, yeni ortaya çıkan ayrılıkçı kiliselerden ve kuşkusuz radikallerden oluşan "Toplumsal Eşitlikçi" diğer bir grup da (*Independents*) bulunmaktadır.²⁴⁰ Chidley bu gruba dahil olarak çalışmalara aktif bir şekilde katılmıştır. 1632 yılında Lilburne ailesi tanışacak olan Katherine Chidley, ilerleyen yıllarda kadın hakları için mücadele eden bir toplumsal figür haline gelmiştir.

Chidley, Londra'da kırklı yaşlarının sonlarında, Stepney bölgesinde vaazlar vermeye başlar. O zamanlar bir kadının böyle bir görevde yer alması alışılmış bir durum değildir ve Aldgate'in St. Botolph Kilisesi'nden Thomas Edwards'ın dikkatini çeker. Edwards, Püritan gruplara tamamen karşı olan ve ortadan kaldırılmasını isteyen bir yazardır. Kadınların eğitilmesine karşı çıkan Edwards, evde eşlerinin ve çocuklarının yanında sessizlik içinde olmaları gerektiğini savunan fikirleri ile bölgede toplantılar düzenlemeye başlar. Chidley, buna karşılık olarak Kasım 1640 yılında "İsa'nın Bağımsız Kiliselerinin Gerekçelendirilmesi" (*The Justification of the Independent Churches of Christ*) adlı kitapçığını yayımlar. Bu eser Edwards'ın iddialarına yanıt olarak seksen bir sayfalık bir kitapçıktır. Chidley, "Tanrıların insanları vaat edilmiş topraklara getirdiği zaman, puta tapanlardan ayrılmasını"

²³⁹ John Simkin, **English Civil War, History of Socialism, Katherine Chidley**, Spartacus Educational, http://spartacus-educational.com/Katherine_Chidley.htm (12/10/2017 15:39)

²⁴⁰ Parker, s. 62 – 63.

iddia ederek, herkesin inancında özgür olması gerektiğini, hastalıklı fikirleri olan rahiplerden uzak durulması gerektiğinin altını çizer. Son olarak, Edwards'ı dini ayrımcılık yapmakla suçlar.²⁴¹ Bu durum ikili arasında ciddi bir gerginlik yaratır ve uzun süren bir fikir çatışması başlar.

Kadınlar, cinsler arasında varolan eşitsiz ilişkilerin kökenleri hakkında soru sormaya başlar başlamaz; ister evrimci, ister pozitivist – işlevselci, isterse de Marxist yaklaşımdan kaynaklansın, biyoloji tarafından belirlenmiş bir sorun olarak toplumsal bir önyargı şeklinde görülür. Kadınların ezilmesi ve sömürülmesinin nedenlerinin analizi önündeki en köklü engel, gizli ya da açık biyolojik determinizmdir. Özgürlük mücadelesi veren kadınlar, biyolojik determinizmi reddettikleri halde, kadınlarla erkekler arasında eşit olmayan, hiyerarşi ve sömürüye dayalı ilişkinin toplumsal, esasında tarihsel faktörlerden kaynaklandığını söylemek yanlış olmaz. Asıl problem ise, bu biyolojik determinizmin temel kavramlara da tesir etmiş olmasıdır.²⁴² Edwards ve onun gibi düşünenlerin, kadınların toplum içindeki konumunu biyolojik nedenlere bağlayarak farklı görevlerde yer almalarını engellemelerini biyolojik determinizm kavramı ile açıklayabiliriz. Chidley gibi daha pek çok kadın, devrimsel süreçlerde hem ülkeleri hem de kendileri için mücadele ederlerken aynı zamanda toplumsal önyargılara da göğüs germek zorunda kalmışlardır. Bu durum hedeflerine ulaşmalarındaki en büyük engellerden birisidir.

Chidley, 1645 yılı Ocak ayında “Thomas Edwards’a Bir Yeni Yıl Hediyesi” (*A New Years Gift to Mr. Thomas Edwards*) adlı eserini yayımlar. Edwards'ın saldırılarına karşı yazılmış bir kitapçıktır. Thomas Edwards ise, bu esere karşılık olarak Chidley'i “arsız ve cesaretli yaşlı kadın” olarak tanımlar. Stepney'den ayrılarak oğlu Samuel ile birlikte ayrılıkçı bir kilise kuracakları Bury St Edmunds'a taşınır. Sonraki yıllarda da Chidley, Leveller grubu ile çalışmaya başlar.²⁴³

Parlamento'nun Londra ve civarında 1645 – 46 yılları arasında radikal destekçileri olan Leveller üyeleri, Avam Kamarası'nın tam bağımsızlığı ve tam bir eşitlikçi politik anlayışı destekleyen bir gruptur. Fakat Leveller hareketi hiçbir zaman

²⁴¹ Simkin, (12/10/2017 16:34)

²⁴² Mies vd., s. 102 – 103.

²⁴³ Simkin, (12/10/2017 21:44)

tüm ulusun desteğini alamamıştır; halkı alışkanlıklarından kopararak Kilise ve iyice nüfuz etmiş aristokrasinin dayattıklarından uzaklaştırmak kolay değildir.

John Lilburne, Elizabeth Lilburne, Richard Overton, Mary Overton, Thomas Prince, John Wildman ve William Walwyn aralarında olduğu gruba Chidleyler de dahil olur. 1647 yılı Eylül ayında grubun lideri Walwyn, Londra’da reform talep eden bir dilekçe sunar. Politik açılımları; tüm yetişkin erkeklere oy verme hakkı, yıllık seçimlere katılma hakkı, tam bir dini özgürlük, yazılı basında sansürün sona ermesi, monarşi ve Lordlar Kamarası’nın terk edilmesi, jürili mahkemelerin oluşturulması, yılda 30£ daha az kazananların vergi vermemesi ve maksimum faiz oranının %6 olması gibi taleplerde bulunur.²⁴⁴ Leveller hareketinde Chidley gibi cesur kadınların yer aldığı grupta, ilk olarak yazılan bu dilekçede, kadın haklarına değinilmemesi büyük talihsizliktir. Fakat ilerleyen yıllarda Chidley ve arkadaşları kadınların sesi olmak üzere bir dilekçe hazırlamışlardır.

Kamusal alanda var olmayan, sadece evlerinde çalıştırılan, devlet işlerinden tamamen dışlanmış, oy hakkı gibi vatandaşlık haklarından mahrum bırakılan, evlendiklerinde mülkler üzerinde hak sahibi olamayan kadınlar için, Chidley ve diğer Leveller veya Quaker kadınlarının mücadelesi dönemin İngilteresi’nde çölde vaha görmek gibidir. Kocalarının kadınlara uyguladığı şiddet, “sopanın elden daha ağır olmayacağı” yaklaşımıyla bir ceza olarak meşrulaştırılan bir anlayışın hüküm sürdüğü, Kilise’nin kadınların yerinin ev olduğu²⁴⁵ ve evdeki huzuru sükuneti ile sağlayacağı dogmalarının dalga dalga yayıldığı bir ülkede, kadınların sesi olabilmek için oldukça cesur olmak gereklidir.

Katherine Chidley, Elizabeth Lilburne ve Mary Overton İngiltere’nin ilk kadın hakları dilekçesini hazırlayan isimlerdir. Bu görev esasında onlar için en zor olanıdır; çünkü o zamana dek ikincil konumlarını benimsemiş ve göz ardı edilmiş, haklarını hiç sorgulamamış kadınlar için atılan ilk adımdır. Tüm önyargı ve korkulara rağmen on binden fazla kadına bu dilekçeyi imzalatırlar ve 25 Nisan 1649 tarihinde Avam Kamarası’na dilekçeyi sunarlar.²⁴⁶ Aldıkları cevap yine evlerine ve eşlerine, ev

²⁴⁴ a.g.k., (12/10/2017 22:38)

²⁴⁵ Walby, s. 279.

²⁴⁶ Simkin, (12/10/2017 22:54)

işlerine geri dönmeleri yönünde olur. Bunun üzerine davasından vazgeçmeyen Chidley, 5 Mayıs 1649 tarihinde “Alçakgönüllülük Dilekçesi”ni (*Humble Petition*) hazırlar. Leveller kadınlarının tasavvur ettikleri Tanrı ve din anlayışı ile kadın – erkek eşitliğini tanımlar ve bu eşitliğin mülk paylaşımları üzerinde de uygulanmasını talep eder. Leveller hareketi istediği desteğe ulaşamayınca öncüleri mahkemeye çıkarılmaya başlanır. 1653 yılında John Lilburne mahkemeye çıkarıldığında, Chidley onu savunmak üzere Barebone Parlamentosu’na altı bin kadına imzalattığı dilekçeyi sunar; fakat dilekçe sadece kadınlara imzalatıldığı için geçersiz sayılır.²⁴⁷ Kadınların konumunun ikincilleştirildiği ve bu fikrin Kilise ve aristokrasi tarafından yıllarca benimsetildiği düşünüldüğünde, haklarına kavuşmak için ciddi ve uzun mücadeleler vermek zorunda olmaları olağan bir sonuçtur. Bu sebeple haklarına kavuşmak için ilk olarak 1918 tarihini beklemeleri gerekmiştir. Bu tarihte 30 yaşını doldurmuş kadınlar oy verme hakkına sahip olacaktır. On yıl sonra ise kadın – erkek eşitliği oy hakkı hususunda sağlanacaktır.

Daniel Chidley 1649 yılında ölür ve Katherine Chidley, kocasının konfeksiyon işini devralır. Ölümüne dek işini başarıyla yönetir ve İrlanda’da bulunan parlamento ordusuna malzeme gönderilmek üzere en az iki büyük anlaşma imzalar. Ölüm tarihi ve sebebi konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.²⁴⁸ Katherine Chidley, bir kadının kocasının arkasına sığınmadan, hem kendi hem türdeşlerinin hakları için ve hem de ailesi için, zaman zaman tek başına, mücadele vermiş ve ataerkil önyargılara asla boyun eğmemiş bir kadındır.

²⁴⁷ **Katherine Chidley Biography,**
https://www.revolvvy.com/main/index.php?s=Katherine%20Chidley&item_type=topic (12/10/2017 23:15)

²⁴⁸ Simkin, (12/10/2017 23:47)

4.2. FRANSIZ DEVRİMİ’NİN JİRONDEN FEMİNİSTİ

OLYMPE DE GOUGES

Esas adı Marie Gouze olan, ama kaderi gibi kendi ismine de kendi karar veren Fransız Devrimi’nin cesur kadını; Olympe de Gouges. Hayatı boyunca 29 roman ve çeşitli denemeler, 71 tiyatro oyunu metni, 70 devrimci kitapçık ve makale yazan de Gouges, aynı zamanda iyi bir siyasetçidir. Yaptığı politik çalışmaları arasında tüm dünyada, yaşadığı yıllarda olmasa bile, yankı uyandırmayı başaran “Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi” (*Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne*) ile kadınlara yol gösteren bir devrimcidir. De Gouges’u, 1792 yılında “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi”ni (*Vindication of the Rights of Woman*) yazan Mary Wollstonecraft ile eşleştirmek yanlış olmayacaktır. Aynı yılın Aralık ayında Paris’te olan Wollstonecraft’ın, de Gouges ile karşılaşmamış olması büyük talihsizliktir. De Gouges yaşamı boyunca kendini bireylerin hak ve özgürlüklerine adanmıştır. Kadın haklarının tanınması için çalışırken, aynı zamanda farklı ırklar, öksüzler, engelliler ve yoksullar için de mücadele vermiştir. Demokrasi mücadelesinde, despotizme ve işkenceye karşı durmuştur. Doğuştan gelen bir araştırmacı, gazeteci ve iletişimci kimliği olan de Gouges’u, bu özellikleri bile 1793 yılında başını giyotinden kurtaramamıştır.²⁴⁹

De Gouges’un yaşadığı dönemde soylular, Fransız monarşisinin gelişmesiyle, Orta Çağ’da sahip olduğu gücü yavaş yavaş yitirmiştir. Tam anlamıyla artık hükümdar değildirler, fakat hala muazzam imtiyazlara sahiptirler. Feodalizm oldukça güçlüdür. Feodal haklar, hakimiyetini bütün doğal güçlere yaymış; büyüyen, hareket eden ya da nefes alan her şeyi kapsamıştır. Köylüler, zorba feodalizme çatmadan yollarda adım atamıyor, çürük köprüler üzerinden nehirleri geçemiyor, ya da köy bakkalından bir parça kumaş, bir çift tahta pabuç alamıyordur. Bu şartlar altında köylüleri saran nefreti tahmin etmek zor değildir. Köylüler ayaklanmaya hazır adeta bir bomba gibidir. Sahip olmadıkları tek şey ise, kendilerine güvenleri ve özgürleşmeye dair umutlarıdır. 18. yüzyılın sonlarında iki büyük devrimci güç, akılları tahrik ederek olayların şiddetini arttırmıştır. Bu iki güç şunlardır; bir taraftan

²⁴⁹ Valeria Stolfi, **Marie Gouze detta Olympe de Gouges**, Enciclopedia delle Donne, <http://www.enciclopediadelledonne.it/biografie/marie-gouze/> (13/10/2017 11:08)

Fransız halkı fikrî olgunluğa, bir taraftan da Fransız burjuvazisi toplumsal olgunluğa ulaşmıştır. Fransız düşüncesi, kendi ihtişamının bilincine erişmiş ve analiz etme ve çıkarım yapma yöntemlerini tüm gerçekliği ile, topluma anlatmak ve uygulamak isteğindedir. Fransız burjuvazisi gücünün, servetinin, haklarının ve kalkınmasına dair sonsuza yakın ihtimalinin bilincine varmıştır. Bunlar, Devrim ateşinin iki aydınlık kaynağıdır.²⁵⁰ De Gouges gibi kadınlar da devrime yön veren tarihi olaylarda yer almışlar; fakat sıra kendilerine geldiği zaman umdukları desteği ve ciddiyeti bulamamışlardır.

Montauban komününde 1748 yılında doğduğu bilinmektedir. Anne Olympe Mouisset adında bir manifaturacı annenin kızıdır. Annesi 1737 yılında Pierre Gouze ile evlenmiştir, ancak de Gouges'un biyolojik babasının Jean Jacques Lefranc adında bir soylu olduğu söylentisi vardır. De Gouges'un eğitimi daha 14 yaşındayken sevmediği bir adamla evlendirilerek yarım kalmıştır. Evliliğinden çok sevdiği bir oğlu olduğu bilinmektedir. Tüm hayatı boyunca oğluna maddi ve manevi destekte bulunmuş ve ölmeden önce, oğlunun başının kendi yüzünden derde girmesinden korktuğu için, onu evlatlıktan reddetmiştir.

Kocası öldükten sonra, henüz 22 yaşındayken güneyden Paris'e gelen Olympe de Gouges ilk başta *femmes galantes*'dan, yani kamusal alana çıkabilen kibar kadınlardan biridir; fakat soylu ve entelektüel salonların henüz dışındadır. Uzun yıllardır birlikte olduğu bir dostunun yardımıyla geçinmektedir ve mütevazî eğitimine rağmen okuryazar bir kadındır. En büyük tutkusu metin yazmak ve insanlara yazıları ile fikirlerini ulaştırmaktır. Yazı yazmak onun için sanatsal olduğu kadar siyasal bir eylemdir ve metinlerinin binlerce kopyasının basılması için büyük çabalar sarf eder. 1780'li yıllardan itibaren reform yanlısı siyasi yazar çevrelerine girip çıkmaya ve siyasi yazılar yazmaya başlar; bunlardan biri de 1784 tarihli *Zamora et Mirza, ou l'heureux naufrage* (Zamora ve Mirza, Mutlu Deniz Kazasında) adlı dramasıdır.²⁵¹ Farklı salonlara girip çıkan de Gouges, aralarında Rivarol, La Harpe, Marmontel, Aubert, Sauterau ve yıllarca dostluğu devam edecek olan Louis

²⁵⁰ Jean Jaurès, **Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi**, Çev. Koray Büyüktuncer, Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2016, s. 35 – 37.

²⁵¹ Bock, s. 56 – 57.

Sébastien Mercier gibi pek çok yazar, gazeteci ve filosof ile tanışır.²⁵² Sahip olduğu bu çevreler ve arkadaşlıkları sayesinde gündemi yakından takip etme, devrimsel süreç boyunca halkın nabzını tutma ve yeni konularda fikir sahibi olma yönünden kendini zenginleştiren de Gouges, tam bir Rousseau hayranıdır.

Tiyatral yazıma kendini iyice kaptıran Olympe de Gouges, bir arkadaşı ile gezgin tiyatrosu yapmaya başlar. De Gouges kendisini *Comédie Française*'de yazar olarak kanıtladıktan hemen sonra, tam bir tiyatro aşığı ve destekçisi olan Markiz Montesson tarafından Fransız Tiyatrosu'na bir mektup ile çağrılır. *Comédie* gibi kültürel kurumlar tarafından tanınan kadınlar o dönemde oldukça azınlıktadır; 1680 yılından devrime kadar olan süreçte kadınlar tarafından yazılmış 2627 eserin sadece 77 tanesi sahnelenmiştir. Eski rejim ve yenisi ile arasındaki kritik geçiş dönemine denk gelen de Gouges, kadınlar tarafından yönetilen tiyatro ve salonlarda yer alır.²⁵³ Özellikle salonlar, dönemin Fransı'nda siyasi gündemi takip etmek ya da devrimcilere/reformculara istihbarat sağlamak amacıyla büyük önem teşkil etmektedirler.

Tiyatro, o dönemde çoğunlukla tam ve gerçek bir mücadele özelliği kazanan bir zihinsel ve pratik çalkantı yaratmıştır. Bu durum Pierre Caron de Beaumarchais'nin *Figaro'nun Düğünü* adlı yapıtının sansürün sebep olduğu bir sürü zorluktan sonra sahnelenmesinin, gerçek bir savaşa çağrı rolü oynamasının kanıtıdır. Beaumarchais'nin eylemi aynı zamanda dolaysız bir eylem, yani sendikal bir eylem etkisi yaratmıştır. De Gouges ve tiyatrosu da aynı doğrultuda mesajlar veren ve halkı uyandıran oyunlar sahneye koymaya çalışırlar. Fakat de Gouges'un ölümünden sonra 27 Temmuz 1794'ü izleyen Thermidor gerici tepkisiyle tiyatro, siyaset ve toplum yaşantısıyla tümüyle bağını koparmasa da, konularını Terör'ün kanlı günlerinden alacaktır. Asıl değişiklik, cinsel ahlak ve aile yaşamı üzerine yazılmış metinlerin yaygınlaşması olacaktır.²⁵⁴

Zamora et Mirza, ou l'heureux naufrage adlı eseri büyük eleştiriler alınca, Bastille'de hapsedilmesi hakkında *Lettre de cachet*, yani mahkemesiz hapse

²⁵² Stolfi, (13/10/2017 12:13)

²⁵³ a.g.k., (13/10/2017 12:57)

²⁵⁴ **Devrimler ve Kültür Tarihi Ansiklopedisi**, Gelişim Yayınları, s. 156 – 159.

gönderileceğini bildiren kraliyet mühürlü bir mektup alır. Araya giren birçok tanıdığı sayesinde, de Gouges hapse girmekten kurtulur.²⁵⁵ Olympe de Gouges bu eserinde, Eski Rejim'in imtiyaz ekonomisini ve kadın düşmanlığını konu ederek sömürgecilik ve köleliği eleştirmesi ile tepki almıştır. 1789 yılında ise bu eser *L'Esclavage des nègres* (Siyahilerin Köleliği) adıyla sahnelererek tiyatrodaki bir skandal yaşanmasına yol açar ve Fransız sömürge beyleri tarafından eserin bir daha asla sahnelenmemesi sağlanır.²⁵⁶ Sanatı kitlelere erişmek için kullanan de Gouges artık Eski Rejim'in dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bundan sonraki yıllarda yazacağı her eserde bir zorluk yaşayacak ya sansüre takılacak ya da oyunu sahnelenmeyecektir. Buna rağmen de Gouges üretmeye ve yazmaya devam ederek kadına, çocuğa, kölelere yapılan haksızlıklara dikkat çekecektir.

Le Marriage Inattendu du Chérubin (Chérubin'in Beklenmedik Evliliği) adlı oyununu 1786 yılında sahnelemeyi başarır ve eleştirmenler tarafından oyun beğeni toplar. Oyunun ana teması rızasız yapılan evlilikler üzerinedir. 1788 yılında basıma verdiği *Le Réflexions sur les Hommes Nègres* (Siyahi Adamlar hakkında Yansımalar) adlı eseriyle, 1790 yılında aralarında Brissot, Yahudilerin medeni eşitliği için mücadele eden Abbé Grégoire, Sieyès, Mirabeau ve Condorcet'nin yer aldığı *Société des Amis des Noirs*'a (Siyahi Arkadaşlar Derneği) kabul edilir. O yıllarda de Gouges sürekli üretim halindedir. 1790 yılında *Les Democrates et Les Aristocrates* (Demokratlar ve Aristokratlar), *La Nécessité du Divorce* (Boşanmanın Gerekliliği) ve *Le Couvent ou Les Voeux Forcés* (Manastırda Zorunlu Dilekler), 1791 yılında *Mirabeau aux Champs Elysées* (Champs Elysées'de Mirabeau) ve 1792 yılında *La France Sauvée ou Le Tyran Détrôné* (Kurtarılmış Fransa'da Tahtsız Tiran) adlı eserlerini yazar.²⁵⁷ Eserlerinin isimlerinden de anlaşıldığı üzere politik açıdan değer taşıyan konuları ele alırken aynı zamanda felsefi yönden de yazılarını beslemiştir.

De Gouges, Rousseau'ya büyük bir hayranlık duyuyor, onu manevi babası olarak görüyordur; fakat bunun nedeni *Emile*'deki Sophie değil, Rousseau'nun doğa ve toplum sözleşmesidir. 1788 tarihli *Le Bonheur Primitif de l'Homme*'da (İnsanın İlkel Mutluluğu) Rousseau'nun modelinden ve eski doğa yasası öğretilerinden yola

²⁵⁵ Stolfi, (13/10/2017 16:30)

²⁵⁶ Bock, s. 57.

²⁵⁷ Stolfi, (13/10/2017 16:59)

çıkarak, doğal halini koruyan bir toplum tasarlar. Ölüm döşeğindeki bir baba çocuklarına onun bilge yasalarını izlemelerini öğütler: Mutluluğa giden yol işbirliği, eşitlik ve kardeşlere, komşulara, dostlara saygıdan geçer. Eserde çocukların anne sevgisine yer verilmez; fakat evlilik eşit haklara sahip sevgililer arasındaki bir bağ olarak nitelenir. Burada de Gouges yaşamına ve eserlerine damga vuran bir paradoksu dile getirir ve aynı paradoksu 1792 yılında kaleme alacağı *Déclaration des Droits de la Femme et de la Citoyenne* (Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi) adlı eserinin ekinde cinsiyet meselesi ile ilintilendirir:

“Eğer cinsime saygın ve adil bir statü kazandırma çabam bugün bana özgü bir paradoks, imkansız istemek olarak görülüyorsa, o zaman bu meseleyle uğraşma onurunu geleceğin insanlarına bırakıyorum; ama o zaman gelinceye dek buna ulusal eğitimle, etiğin yenilenmesi ve evlilik sözleşmeleri ile bir zemin hazırlanabilir.”²⁵⁸

Olympe de Gouges, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nden iki yıl sonra, kraliçeye Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni yazarken paradokslarını kullanarak dildeki cinsiyet belirteçlerinin muğlaklığıyla maddeleri yazmıştır.²⁵⁹

Fransız basımevleri 1787 yılından itibaren yeni bir düzenlemeye gider. 18 Ağustos 1789 tarihinde, Virginia anayasal modelini örnek alarak, basın özgürlüğünü öneren maddeyi onaylar. Böylece 1790 yılında sadece Paris’te, aralarında *Journal des Dames* gibi, farklı kadın gazetelerinin de bulunduğu 235 gazete basılır. Zaten 1787 yılında *Cahiers de Doléances*’ta, krala dileklerin ve şikayetlerin yazıldığı defterde, basın özgürlüğü hususunda 464 şikayet bulunmaktadır. 1787 yılından Temmuz 1788 yılına 650 kitapçık yayımlanır; bunların arasında Olympe de Gouges’a ait 80 civarında eser yer alır. Haziran 1788 tarihinde de Gouges’un ilk politik broşürü olan *Journal Général de France* yayımlanır; ilk sayfasında *Lettre au Peuple ou Projet d’une Caisse Patriotique Par Une Citoyenne*’de (Bir Kadın Vatandaş için Yurttaşlık Projesinde İnsanlara Mektup) XVI. Louis’i savunurken, zenginlik vergisinin yürürlüğe girmesini ummaktadır. Mayıs 1789 yılında yayımladığı *Le Cri du Sage, Par Une Femme* (Bir Kadın için Akıllının Feryadı) adlı broşüründe ise, kadınları meclisten dışarı kovabileceklerini ama kendisinin insancıl

²⁵⁸ Bock, s. 57

²⁵⁹ a.g.e., s. 58.

zekası ile meclisin gündemine yerleşebildiğini itiraf eder. 1 Mayıs 1789 tarihindeki toplantıda Ulusal Meclis'te diğer kadınlar gibi, de Gouges da meclisteki yerini alır. Sadece 1789 yılında 12 broşür yayımlayan de Gouges'un argümanları, evinde pek çok kadının toplanarak *Société d'Auteuil*'ü kuran Anne-Catherine Helvétius ile benzeşmektedir. O yıllarda de Gouges dini evliliklerden vazgeçilmesi gerektiğini, boşanma hakkının savunulmasını, evlilik dışı doğan çocukların eşitlik ve babalık hakkının korunmasını, yalnız çocuk büyüten annelerin, kimsesiz küçük çocukların, dilenci ve engellilerin koruma altına alınmasını eserlerinde altını çizmektedir.²⁶⁰ Her zaman üreten ve kendini geliştiren Olympe de Gouges, aktif çalışmaları sayesinde Jironden çevresinden önemli kişilerin de takdirlerini toplamakta ve dikkat çekmektedir. Ölümünden önce Jirondenler'in tarafında yer alacak olan de Gouges her zaman ılımlı bir üslup kullanmayı tercih etmiştir.

Champs-de-Mars meydanında 3 Haziran 1792 tarihinde diğer kadınlarla birlikte de Gouges yeni kanunların kutlaması için bir araya gelir. Oğlu askerde olduğu zamanlarda, 22 Temmuz 1792'de ise, Place du Carrousel'de vatanı tehlikelerden korumak üzere gönüllü askere yazılma gününde yine diğer kadınlarla birlikte yerini alır. Robespierre'in idamını eleştiren de Gouges, 25 Ağustos 1792'de giyotinle idama karşı çıktığı yazısı *La Fierté de l'Innocence, ou Le Silence du Vérable Patriotisme*'i (Mutlak Vatanseverliğin Sessizliğinde Suçsuzluğun Gururu) yayımlanır. Condorcet ve karısı Sophie de Grouchy ile birlikte 1792 yılında Jirondenler'e destek olmaya karar verir. Devrimsel sürece Olympe de Gouges gibi pek çok kadının dahil olmasına rağmen Meclis, 1793 yılında kadınlara yurttaşlık hakkı tanımaz. Durumun daha da kötüleşeceğini öngören de Gouges, Haziran 1793'te cumhuriyetçi, federal ve monarşi yanlısı yönetim biçimlerinin arasından uygun olanını seçmek için bir referandumun gerekli olduğunun vurgusunu yapan manifestosunu yayımladığı zaman, Devrim Mahkemeleri tarafından suçlu bulunur. Evi aranır ve tüm yazıları yok edilir. Marie-Catherine Mahay'ın yardımı ile Abbaye de Saint Germain-des-Prés'den kaçmayı başarır. Gizliden gizliye yazdığı iki ayrı manifesto ile tutuklanmasının ardındaki sebepleri ve usulsüzlüğü anlatır. Marie Antoinette ve 21 jirondenin idamından sonra mahkemeye çıkarılan de Gouges, halkın

²⁶⁰ Stolfi, (13/10/2017 23:09)

egemenliğine kastettiğı gerekçesiyle 3 Kasım 1793 tarihinde giyotin cezasına çarptırılarak hayatına son verilir.²⁶¹ Kısa hayatına pek çok eser sığdıran Olympe de Gouges, kadınlar için pek çok mücadele vermiş olmasına rağmen, bugün bile hakkında konuşulduğunda akılda kalan ilk özelliğı toplum tarafından kabul görmeyen bir kadın olduğudur. Tüm fedakarlıkları ve hayatı pahasına verdiği mücadelelerinin tek meyvesi ise, kendinden sonraki kadınların mücadelesine ışık tutabilmesidir.

²⁶¹ a.g.k., (13/10/2017 23:25)

4.3. AMERİKAN DEVRİMİ'NİN KADIN HAKLARI SAVUNUCUSU

ELIZABETH CADY STANTON

Elizabeth Cady Stanton, 19. yüzyıl yurttaşlık hareketinin etkileyici isimlerinden biridir. Stanton köleliğin sonlandırılması, kadınlar ve Afro-Amerikanlar için eşit hakların tanınması hususunda mücadele vermiş bir kadındır. Amerikan İç Savaşı'ndan sonra, kadın hakları ve feminizm konularına ağırlık vermiştir. Alkol karşıtı hareketleri desteklemiş ve Hristiyanlıkta kadının konumunun alçaltılmaya çalışılmasına karşı duran bir tavır sergilemiştir. Yankı uyandıran eserler yazmıştır; 1848 yılında *Declaration of Sentiments and Resolutions* (Duygu ve Düşünce Bildirgesi ve Resmi Kararlar), 1866 yılında *A Petition for Universal Suffrage* (Genel Oy Hakkı için Bir Dilekçe), 1881 yılında *History of Woman Suffrage* (Kadınların Oy Hakkı Tarihi) ve 1895 yılında *The Woman's Bible* (Kadının İncil'i). Cady Stanton, Amerikan tarihinde kadın hakları hareketinin kilit isimlerinden biri olarak anılmaktadır.²⁶²

Devrim sonrası süreçte, Birleşik Devletler'de toplumun önünde olan bir insan ülkenin genel refahının kendi mutluluğu üzerinde etkili olduğunu anlamıştır. Dolayısıyla kendi zenginliğini toplumun zenginliğinde bulur. Bir Amerikalı ülkesinde olup biten her şeyle ilgilendiğinden, ülkesiyle ilgili olarak eleştirilen şeyleri savunmanın da kendisini ilgilendirdiğine inanır; zira hedef alınan şey yalnızca ülkesi değil, bizzat kendisidir. Amerika'da sıradan insanlar siyasal haklar konusunda yüksek bir fikir sahibidir, çünkü kendisi de siyasal haklara sahiptir.²⁶³ Fakat konu kadınlar ve kölelere geldiği zaman Tocqueville'in hiçbir tezi geçerli olmamaktadır; bu noktada ise Cady Stanton gibi Amerikalı pek çok kadın kendi hak ve özgürlüklerinin mücadelesini verirken aynı zamanda köleliğe karşı sağlam bir duruş sergilemişlerdir.

Cady Stanton 12 Kasım 1815 tarihinde New York'ta doğmuştur. Babası, Daniel Cady dönemin öne çıkan avukatlarından biridir ve New York Yüksek Mahkeme Yargıçlığı'na yükselmiştir. Babasının mesleki yaşantısı Cady Stanton'un hukuğa

²⁶² Tejvan Pettinger, *Biography of Elizabeth Cady Stanton*, Oxford, <http://www.biographyonline.net/women/elizabeth-cady-stanton.html> (14/10/2017 10:46)

²⁶³ Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi I*, s. 360 – 363.

olan ilgisini arttırmış ve her fırsatta babasının kütüphanesinden faydalanmıştır. Döneminin diğer hemcinslerine göre şanslı olan Cady Stanton, Afro-Amerikanlar'a ve kadınlara karşı yapılan ayrımcılığı idrak edebileceği, cinsiyetler arası önyargıları kavramasını sağlayan, sağlam bir eğitim almıştır. Eğitimini, New York'ta Troy Female Seminary ile tamamlar.²⁶⁴ Dönemin Amerikası'nda Kuzey daha gelişmiş iken Güney büyük sıkıntılar içindedir. Özellikle güneyli kız çocuklarının eğitim alabilmeleri imkansızdır; çünkü çoğu çocuk ve kadın topraklarda çalıştırılmak üzere ucuz işçi olarak kullanılmışlardır. Cady Stanton gibi iyi ailelerden gelen kuzeyli kız çocukları oldukça şanslıdır.

Yeniden Yapılanma sürecinde güneydeki herkes ve her şey değişir. Yalnızca insanların kişisel hayatları, evlilikleri ve aileleri değil, ayrıca iş hayatları, çocukların oyandıkları oyunlar, hatta evler, kiliseler ve üniversiteler gibi fiziksel çevre unsurları da olumlu bir değişim sürecine girer. Özgürlüğüne kavuşan eski köleler başka yerlerde yaşayabilecek ve aileleri ile beraber yalnız kalabilecekleri kulübeler inşa edebilecektir ve ilk defa kendi kiliselerini seçebiliyorlardır. Savaşın önce bir şeyler okurken yakalanan kölelere kırbaç cezası verilirken, Yeniden Yapılanma sürecinde kuzeyli öğretmenler ve misyonerler güneye giderek okullar, üniversiteler açar.²⁶⁵ Bu olumlu gelişmeler kölelik karşıtı cumhuriyetçi kadın ve erkeklerin beraber çalışmaları ile gerçek olmuştur.

Üniversiteden mezun olduktan sonra Cady Stanton, diğer yaşlıları gibi boş vakitlerini gezerek ve ziyaretler yaparak geçirir; en çok zaman geçirdiği yer ise kölelik karşıtı hareketi destekleyen kuzeni Gerrit Smith'in evidir. Onun sayesinde, başka bir kölelik karşıtı olan gelecekteki kocası Henry B. Stanton ile tanışır. Babasının tüm karşı çıkmalarına rağmen 1840 yılında Henry ile evlenir ve onda büyük bir ilgi uyandıran politika dünyasına doğru çekilir. Balayında Londra'ya Dünya Kölelik Karşıtlığı Kongresi'ne katılmak üzere giderler. Orada Amerika'nın önde gelen kölelik karşıtı isimlerinden biri olan Lucretia Mott ile tanışır ve birlikte Anglo-Amerikan geleneklerde kadın hakları üzerine çalışmaya başlarlar.²⁶⁶ Lucretia

²⁶⁴ Pettinger, (14/10/2017 12:05)

²⁶⁵ Davidson, s. 231 – 233.

²⁶⁶ **Elizabeth Cady Stanton**, <http://www.history.com/topics/womens-history/elizabeth-cady-stanton> (14/10/2017 12:47)

Mott, döneminin kölelik karşıtı feminist kadınlarından biridir. Quaker gelenekleri ile büyümüş olan Mott, Philadelphia’da “Kadın Kölelik Karşıtı Derneği”nin kurucularındandır. Amerikalı kadınların eşit işe eşit ücret ve oy hakkı için büyük mücadeleler vermiştir.

Savunduğu feminist ve kölelik karşıtı fikirlerine rağmen, politik anlamdaki ilk eylemi “Alkol Karşıtı Hareket”e dahil olmaktır. Uzun süren evliliğinden altı çocuk sahibi olan Cady Stanton’un kocası ile fikir ayrılığı yaşadığı tek konu kadın haklarıdır. Evlilikleri onları, Boston’un önde gelen entelektüel ve kölelik karşıtı cemiyeti ile kaynaşmalarını sağlamıştır. Böylece köleliğe karşı ünlü aktivistler olan Frederick Douglass, Louisa May Alcott ve Ralph Waldo Emerson ile tanışma fırsatı yakalarlar.²⁶⁷ Özellikle Ralph Waldo Emerson, Abraham Lincoln ve Horace Greeley gibi isimler feministleri yalnız bırakmamışlar ve kadın hakları için çalışarak nutuklar vermişlerdir.²⁶⁸ Amerika tarihinde kadın hakları ve kölelik karşıtı eylemler için çalışmalar yapan feminist kadınlar açısından durum paralellik gösterirken, kölelik karşıtı erkeklerin tümü aynı hassasiyeti kadın hakları için göstermemişler ve görmezden gelmişlerdir. Kadınların yanında yer alıp destek olan erkeklerin sayısı, kölelik karşıtı eylemlere katılmış olan erkeklerden haylice azdır.

Kölelik sorunu 1830 yılında bölgeler arasında ayrılmayı tetikler boyuta ulaştırmıştır. Kuzey devletlerinde köleliği kaldırma eğilimi gittikçe güçlenmektedir. Aynı zamanda “özgür toprak” hareketi de baş göstermiştir. Güneyliler için kölelik, İngilizce dilleri, temsil müesseseleri, düşünce ve gelenekleri ile kendilerine iradeleri dışında kalan bir mirastır. 1845 yılından itibaren kölelik sorunu Amerikan politikasında önemli bir yer işgal etmeye başlar. Aynı yıl Teksas’ın alınması ve sonrasında Meksika Savaşı sonucunda Güneybatı’da elde edilen topraklar, şimdiye kadar manevi bir durum gösteren kölelik sorununu siyasi bir dava haline dönüştürmüştür.²⁶⁹

Cady Stanton ve eşi 1847 yılında Seneca Falls’a taşınır. İlk yılında mütevazı bir hayat süren Cady Stanton, 1848’te Mott’un yardımı ile ilk defa düzenlenecek olan

²⁶⁷ Pettinger, (14/10/2017 13:06)

²⁶⁸ Tuncalı, s.95.

²⁶⁹ a.g.e., s. 100 – 104.

“Dünya Kadın Hakları Toplantısı”nı organize etmiştir. Mott’un tüm isteksizliğine rağmen, programa “Kadın Hakları Kararnamesi”ni eklemekte kararlıdır. 1851 yılında ise geri kalan hayatı boyunca arkadaşlığının devam edeceği Susan B. Anthony ile tanışır ve birlikte kadınların özgürleştirilmesi için çalışmalar yapmaya başlarlar. Üç yıl sonra Cady Stanton, New York Meclisi’ne kadın hakları ile ilgili bir tanıtım kitabı gönderir. Bundan sonraki hedefi kadınlara oy hakkının tanınmasıdır.²⁷⁰ Cady Stanton ve arkadaşlarının bu çabaları hemen sonuç vermeyecektir; fakat ilerleyen yıllarda kadınların haklarını azimle savunmaları hususunda Seneca Falls Toplantısı bir kilometre taşı olarak değerlendirilmelidir.

Kadınlar, 1848 senesinde, Seneca Falls’ta düzenlenen Kadın Hakları Toplantısı’ndan beri oy verme hakkı elde etmek üzere çabalamışlardır. Batı eyaletlerinden bazıları 1890’lara gelindiğinde kadınlara oy kullanma hakkı tanımıştır. Ancak Doğu ve Güney eyaletleri kadınlara oy verme hakkı tanımamak için direnmiştir. “Sessiz Gözcüler” olarak adlandırılan yeni nesil genç kadınlar, hükümeti protesto etmek için Beyaz Saray’ın önünde günlerce nöbet tutar. Quakers Tarikatı’na mensup olan Alice Paul ve takipçilerinin Washington’da polisler tarafından tutuklanarak, elbiseleri çıkarıldıktan sonra, çıplak bir şekilde hapse atılmaları olayları alevlendirir. Kamoyu artık yavaş yavaş ikna olmaya başlar ve 1920 senesinde, 19. Anayasa Değişikliği ile kadınlara tüm seçimlerde oy kullanma hakkı tanınır. Yetmiş iki yıl önce, Seneca Falls’ta düzenlenen toplantıya katılan kadınlar arasından yalnızca biri hayatta kalmıştır: Charlotte Woodward Pierce.²⁷¹

İç Savaş sonrasında, Afro-Amerikan ve Amerikan erkeklerine tanınan genel oy hakkı Cady Stanton’u hayal kırıklığına uğrattır. Kadınlara oy hakkının verilmeyip Afro-Amerikan erkeklere tanınan bu hakkı kabul edilemez olarak nitelendiren Cady Stanton, artık sadece kadın konuları üzerinde çalışmaya karar verir. 1866 yılında diğer kadın hakları savunucuları ile birlikte, cinsiyet ve ırk gözetmeksizin oy hakkının verilmesini talep eden A Petition for Universal Suffrage’i tasarlar. ABD Kongresi’ne Thaddeus Stevens adında cumhuriyetçi bir meclis üyesi sunar. Fakat 14. ve 15. Anayasa Değişikliği’nde yine kadınlara oy hakkı tanınmaz. Ancak sonraki

²⁷⁰ <http://www.history.com/topics/womens-history/elizabeth-cady-stanton> (14/10/2017 13:43)

²⁷¹ Davidson, s. 291.

yıllar için bu döküman kadın hakları mücadelesinde önemli bir platform sağlayacaktır.²⁷² Yaşanan bu gelişmeler ışığında, kadınların kendi taleplerini sunmak üzere meclise giremediği görülmektedir. İstekleri ve şikayetlerini ancak onları temsilen erkek bir meclis üyesinin sunması, sistemin ataerkilliğinin altını çizmektedir.

Anthony ve Cady Stanton 1869 yılında *The National Woman Suffrage Association*'ı (Ulusal Kadın Hakları Derneği) kurmuşlardır. Bu kurumun açılışı kadın hakları mücadelesinde bir sıçrama etkisi yaratmıştır. Çünkü bu dernek Kadın Hakları kabul edilene dek, 15. Anayasa Değişikliği'ne karşı çıkmıştır. Cady Stanton ayrıca boşanma hakkı, doğum kontrol desteği ve toplumdaki tüm kadınlar için eşitlik konularını içeren daha kapsamlı bir kampanya başlatmıştır. O zamanlar için bu talepler oldukça radikaldir, ama Stanton'un ilhamı derneğin tüm bu maddeleri ajandasına almasına yetmiştir. *Solitude of the Self* (Kendi Yalnızlığın) konuşmasında kadınların erkeklerden daha bağımsız olmaları gerektiği vizyonunu açıkça dile getirmiştir.²⁷³ Verdiği tüm mücadele sonucunda Meclis'ten aldığı olumsuz yanıt, onun ateşleyici gücü olmuş ve kadın hakları konusunda daha kapsamlı ve uluslararası çalışmalar yapmaya yöneltmiştir.

Kadınların yüzyıllardır yaptıkları katkılar, sadece bilinçli bir ayrımcılık yüzünden değil, bu katkının malzemesi ve biçimi, geliştirilmiş olan kabul edilebilirlik ölçütlerine uymadığı için göz ardı edilmiştir. İçinde yaşadığı kültürün gereklerine uymadığı için bazı demokrasi mücadelesi verenler kendi çağlarında hiç tanınmazlar. Söz konusu olan sadece dışlanmak değildir; kelimenin tam anlamıyla görünmez olmaktır.²⁷⁴ Cady Stanton ve onun gibi düşünen kadın hakları savunucuları Meclis tarafından aynı gerekçelerle göz ardı edilmişlerdir. Cady Stanton görünmez olmamak için kurduğu dernekler ve yazdığı kitapçıklarla/kitaplarla kendinden sonra gelecek olan kadın hakları savunucularına adeta bir miras bırakmıştır.

Cady Stanton'un dini görüşleri de Hristiyanlık alemi için oldukça radikaldir.

²⁷² Pettinger, (14/10/2017 15:24)

²⁷³ a.g.k., (14/10/2017 15:54)

²⁷⁴ Collin vd., s. 124.

Kadınların Hristiyanlık dini içindeki konumunu eleştirmiş ve 1895 yılında, kadınların eşitliği ve dini açılardan kadının konumunu eleştirdiği *The Woman's Bible*'i yazmıştır. Bu eser, *American Woman Suffrage Organisation*'ı (Amerikan Kadın Haklarını Koruma Örgütü) ikiye bölmüştür. Kendisine yapılan itirazlara karşın, bölünen bu grup bir araya gelir ve Cady Stanton başkan olarak seçilir. Zamanı izin verdiği sürece, özellikle Avrupa'ya seyahat eden Cady Stanton İngiltere'deki süfrajeterler ile iletişim kurmayı başarır. Emily Pankhurst ile tanışma fırsatını yakalar. 1888 yılında ise *International Council of Women*'in (Uluslararası Kadın Meclisi) kurulmasına yardım eder. 1902 yılında, evinde bir kalp yetmezliği ile yaşama veda edene kadar, kamusal alanda aktif bir şekilde kadın hakları için çalışır.²⁷⁵ New York'ta doğup yine doğduğu şehirde ölen, tüm dünyada kadın hakları ve kadının özgürleşmesi için mücadele veren Elizabeth Cady Stanton, Amerikan süfrajeterleri için önemli bir isimdir. Hiçbir zaman ırk, din, dil ve cinsiyet ayrımı gözetmeyen, her anlamda eşitlik yanlısı bu aktivist kadın, kadın hakları adına büyük işler yapmasına rağmen hakkında oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır.

²⁷⁵ Pettinger, (14/10/2017 16:28)

SONUÇ

Kadının ve erkeğin eşit olarak doğduğu dünyada, arkaik dönemlerden modern çağa, günümüze değin olan süreç içerisinde, cinslerin eşit şekilde hayatlarına devam ettiklerini söylemek gerçeği yansıtmamaktadır. Yeniden üretim gücüne sahip olan kadının, erkeğin egemenliğine girmeyi kabul ettiği/ettirildiği günden bu zamana değin kaybettiği/elinden alındığı haklarını geri alma mücadelesi yüzyıllardan beri devam etmektedir. Özellikle biyolojik farklılıkların ve annelik unsurunun yanlış yorumlanması ve zayıflık olarak görülmesi, kadınların hem fiziksel hem psikolojik olarak kendini erkeğin ardına saklanması fikrinin benimsetilmeye çalışıldığı uzun karanlık yılların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu karanlığa karşı sürdürülen mücadele toplumlarda uzun süredir yanlış ve farklı algıların oluşmasında etken olsa da; feminizm kaybettiği haklarına ulaşmaya çalışan kadının, erkekle eşit şekilde yaşamaya değer olduğunun mücadelesidir.

Devrimler sürecinde canları pahasına ülkesini, ülkesindeki yaşayan herkesin, vatandaşı olsun olmasın, köle ya da burjuva, yaşlı ya da genç, her bireyin haklarının mücadelesinde yer alan kadının, sıra kendi haklarının mücadelesine geldiğinde yalnız bırakıldığını ya da bırakılmaya çalışıldığını görüyoruz. Bu noktada kadınlar, kendi geleceklerini güvence altına almak ve gelecek nesillerin refahını sağlamak amacıyla haklı mücadelesinde, azınlık da olsa karşı cinsten önemli kimselerin de desteğini alarak, uzun yıllar vazgeçmeden mücadele etmişler ve mücadele etmeye de devam etmektedirler. Verilen bu mücadele, esasında hayatta kalma çabasından başka bir şey değildir. Hak edilen hayatı geri kazanmaya çalışan kadınların karşısına her defasında eril tahakkümün unsurları çıkmış ve özellikle baskı, şiddet ve tehditle mücadelelerinden yıldırılmaya çalışılmışlardır.

Önceleri kabileleri, günümüzde ise kitleler halinde yaşayan insan gruplarını bir arada tutan, önyargılar, batıl inançlar, gelenek ve görenekler, ideolojiler gibi gözle görülmeyen birtakım kurallar vardır. Bu kurallardan bazıları nesillerden nesillere aktarım ile güncelliğini korumaktadır. Bu durum kadının toplum içindeki rolünün oluşumunda büyük bir etkiye sahiptir; kadının hak ettiği konuma ulaşmasında en büyük engel olarak kullanılan bu kurallar, aynı zamanda yazıya yani kanunlara

dökülerek de iyice perçinlenmiştir. Öğrenilmiş çaresizlik, toplum baskısı, eğitimsizlik ve haklarının bilincinde olmayan ve ötekileştirilen kadın uzun süre özel alanda kalmak üzere hapsedilmiştir. Devrimler sürecinde özel alana hapsedilen bu kadınların gücüne ihtiyaç duyan rejimler, devrim sonrası süreçte kadına arkasını dönse de, kadınlar kendi gücünün farkına vararak seslerini duyurmak için çabalamış, ancak idam sehpasından kurtulamamış, hapishanelerdeki türlü işkence ve aşağılanmalardan kaçamamıştır. Yaşanan tüm bu dehşet ve korkutma çabalarına rağmen, kadınlar varlıklarının ispatı olarak mahkemelerde, meclislerde, kongrelerde ve toplantılarda seslerini duyurmuşlar ve mücadelelerindeki çok önemli olan o ilk adımları atmayı başarmışlardır.

Tarihin önemli dönüm noktalarının arka planında yer almak durumunda bırakılan kadın, aslında pek çok durumda kritik görevleri üstlenmiştir. Feminizm tohumlarının atılmaya başlandığı dönem olarak kabul gören devrimler çağı, dikkatli şekilde analiz edildiğinde, kadının tarihi değiştiren, ses getiren ve farkındalık uyandıran çabaları ile dolu olduğu görülmektedir. Toplumun bilinçlenmesi, var olan sisteme karşı gelinmesi, ekonominin güçlendirilmesi, Sanayi Devrimi'nin gelişimi ve özgürlük hareketlerinde kadının etkin katılımı ve desteği olmadan herhangi bir devrim gerçekleştirilemezdi. Her türlü çaba ve desteğine karşı, kadının hak ettiği insanlık ve yurttaşlık haklarını alabilmesi erkek hegemonyasının gölgesinde kalmıştır.

Özel mülkün korunması devrimci hareketlere bir çıkış noktası olarak kabul edilebilir ve kadın da korunması gereken özel bir mülkiyet olarak görülmesine karşın devrimler sırasında erkeklerin yanında hakları ve özgürlükleri için mücadele beklenen bir destek güç olarak da görülmüşlerdir. Devrimlerin sonrasında ise kadınlar vatandaş olarak dahi değer kazanamamış; fakat kadının savaşımları kendi özgürlüğü ve vatandaşlık hakkı için artarak devam etmiş ve bu uğurda hayatlarını ortaya koymuşlardır. Tüm çabalarına karşın tarihin sayfaları karıştırıldığında pek çok erkek yazar ve insanlığa hizmet etmiş pek çok erkek başarı öyküsü görülmektedir. Bu hegemonyaya karşı kadın da, kendi tarihini yazmaya başlayarak, gerek bir erkek ismini kullanmak mecburiyetinde kalarak; gerekse kendi ismini kullanıp yargılanmalarına sebep olarak, kadın hakları politikalarını oluşturmuş; aydınlanmak ve özgür olabilmek için 'feminizm'in temelleri atılmıştır.

Tüm bu ayaklanmaların, kadınların kolektif gücü ve bilinçlenme hareketinin toplumun her kesiminde görülemeye başlanması, kadınların mücadelesindeki başarılarının en büyük göstergesidir. Kadının eşitlik ve adalet uğruna verdiği tüm mücadele haksız bir hegemonyanın baskıcı kararları ile son buldurulmaya çalışılırken, dünya bu olaylara sessiz kalmamış, bir güç birliği yaşanmıştır. Bu güç birliği, feminist devrimin kıpırdanmaları yani Birinci Dalga olarak adlandırılacak; “Feminizm” kavramının netleşmesini ve kuvvetlenmesini sağlamıştır.

Devrimler Çağı boyunca yaşanan gelişmeler, sadece kendi coğrafyası ile sınırlı kalmamıştır. Tüm dünyada dalga dalga etkileri yayılan devrimlerin, kadın hakları hareketinde de aynı etkiyi gösterdiği görülmektedir. İngiliz kadınlarının Quaker ve Leveller hareketleri, Amerikan Devrimi’nin kadınları için yol gösterici olmuştur. Fransız Devrimi’nin sosyalist kadınlarının mücadelecisi ruhu, Almanya’daki işçi kadınların ortak davalarına ışık tutmuştur. Daha pek çok devrimci ruh, bir önceki nesillerin çabalarından ve yaptıklarından etkilenerek daha emin adımlarla yeni devrimlerde, feminizmin ulusaldan evrensele ulaşmasını ve kitlelere yayılarak dünya çapında ortak bir sesin oluşumuna katkı sağlamışlardır.

Feminizmin sahip olduğu tüm kuramlar ve teoriler tek bir noktayı işaret etmektedir; kadınların sahip olması gereken temel haklarının yanı sıra yaşamaya değer hayat sürdürebilmek için beklendik koşulların yaratılmasının mücadelesidir. Devrimler çağı öncesinde adeta karanlıkta bırakılmış kadının sesi, devrimsel süreç boyunca güçlenerek ve katlanarak işte bu kuramların/kavramların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

21. yüzyılın ileri gelen devletleri de, ikincil konumda bırakılmaya zorlanmış olan kadının, toplumlarının modernleşmesinde ve ilerlemesinde önemli bir lokomotif görevi olduğunun farkına vararak cinslerin eşitliliği politikalarına önem vermişlerdir. Bununla birlikte, örnek gösterilmek için bir rekabet ortamının oluşmasına da zemin hazırlamışlardır. Gelişimin/ilerlemenin doğal sonucu olarak gördükleri “toplumsal cinsiyet eşitliği” hususunda yaptıkları reformlar sayesinde ülkelerinin kalkınmasını ve muassır medeniyetler seviyesine çıkmasını sağlamışlardır ya da sağlamak için çaba sarf etmektedirler. Kadınlar, ülkelerin bu konuda gelişim göstermeleri için

dernekler, organizasyonlar, kurullar oluşturulmasına öncülük ederken, forumlar düzenleyerek haklılıklarını evrensel değerlerle uluslararası alanda da anlatmaya çalışmaktadırlar. İstihdam, kamu, sağık, eğitim ve spor alanlarında kadınların haklarını gözetten düzenlemeler yapmaktalar ya da hala bu konuda çalışmaya devam etmektedirler; kadına karşı her türlü şiddetin önlenmesine yönelik anlaşmalar imzalanmışlar ve anayasalarında düzenlemelere gitmişlerdir ya da gitmektedirler. Tüm bu gelişmelerin zeminine bakıldığında devrimci hareketin yattığı gerçeğı görölmektedir.

Günümüzde kadın edebiyatta kendi ismi ile eserler yaratmakta ve dünya çapında başarılar kazanmakta; kadın sporda rekorlara imza atmakta ve kendi gruplarında müsabakalara katılmakta; kadın basında yer almakta ve medyada çalışabilmekte; kadın öğretmen, doktor, avukat, akademisyen, şoför, bilim insanı vs. istediğı alanda mesleğini icra edebilmekte; kadın dünyalara yön verebilmekte, ekonomiyi, ülkeleri peşinden sürükleyen kurum ve kuruluşlara liderlik edebilmekte ise hepsini devrimci kadınların verdiği cesur mücadelelere ve o kadınların haklarını gözetten erkeklere borçlu olduğumuzu bir kez daha hatırlamakta fayda vardır ki; bugün sahip olduğumuz haklarımızı korumaya ve daha pek çok hak ettiğimiz konu hakkında çalışmaya devam etmeliyiz. Asla olan haklarla yetinmemeli, bunların sürekli artırılması için okuyup bilinçlenmeli ve tarihten çıkardığımız derslerle geleceğimize daha net ve sağık adımlarla, birlik ve beraberlik içerisinde ilerlemeliyiz. Tarih sayfaları, kadınların ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel olayların değışiminde ne denli işlevsel olduklarını dünya döndüğü sürece hiç durmadan yazacaktır.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali, Türk Duygu, Yalçinkaya Ayhan, Yılmaz Zafer ve Zabcı Filiz. **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Allison, Robert J. **Amerikan Devrimi Kısa Bir Tarihçe**. çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Anadol, Çağatay. **Demokrasi Mücadelesi ve Devrim Perspektifi Birlik Tartışmaları – 1, Tartışma Tutanakları**. İstanbul: BTDK Yayınları, 1989, s. 9-11.

Ankut, Nurullah. **Demokrasi Mücadelesi ve Devrim Perspektifi Birlik Tartışmaları – 1, Tartışma Tutanakları**. İstanbul: BTDK Yayınları, 1989, s.53-55.

Arendt, Hannah. **Devrim Üzerine**. çev. Onur Eylül Kara, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Ateş, Toktamış. **Siyasal Tarih**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

Bessières, Yves ve Niedzwiecki, Patricia. **Women In The French Revolution**. The Institut pour le Développement de l'Espace Cultural Européen, January 1991, <https://dbbooks.info/media7network-13b/women-in-the-french-revolution.pdf>.

Bock, Gisela. **Avrupa Tarihinde Kadınlar**. çev. Zehra Aksu Yılmaz, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004.

Bordonali, Gulia. **I Diritti delle Donne nel Secolo dei Lumi: Il Periodo della Reggenza e La Rivoluzione Francese**. <https://www.viqueria.com/diritti-donne-secolo-lumi/> (27/09/2017 09:16)

Brooks, Rebecca Beatrice. **The Roles of Women In The Revolutionary War**. <http://historyofmassachusetts.org/the-roles-of-women-in-the-revolutionary-war/> (02/10/2017 08:51)

Collin, Françoise ve Kaufer, Irène. **Feminist Güzergah**. Çev. Gülnur Acar Savran, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016.

Connell, George C. **Fransız Devrimi’ni Yeniden Düşünmek**. Çev. Ali Çakıroğlu, İmkan Yayınları, İstanbul, 2016.

Connell, R. W. **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**. Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 2016.

Coşar, Simten ve Özman, Aylin. **Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet**. İstanbul: İmkan Yayınları, 2016.

Cummings, Erica. **Roles Of Women In The Revolutionary War**. <http://study.com/academy/lesson/roles-of-women-in-the-revolutionary-war.html> (04/10/2017 08:44)

Çakmak, Diren. “**Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttaş**”. 2007, https://www.researchgate.net/publication/227428210_Fransiz_Devrimi%27nde_KadınEksik_Yurttaş (15/08/2017 23:02)

Davidson, James West. **Kısa Amerika Birleşik Devletleri Tarihi**. Çev. Can Evren Topaktaş, Say Yayınları, İstanbul, 2017.

Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi – 4. Gelişim Yayınları.

Dicleli, Zülfü. **Demokrasi Mücadelesi ve Devrim Perspektifi Birlik Tartışmaları – 1, Tartışma Tutanakları**. İstanbul: BTDK Yayınları, 1989, s.12-14.

Duclos, Jacques. **Demokrasi ve Kişisel İktidar**. çev. Kerem Kurtgözü, Başak Yayınlar, Ankara, 1987.

Elizabeth Cady Stanton, <http://www.history.com/topics/womens-history/elizabeth-cady-stanton> (14/10/2017 12:47)

Galavotti, Enrico. **Rivoluzione e Democrazia**. http://www.homolaicus.com/politica/rivoluzione_democrazia.htm (12/02/2017 14:05)

Garaudy, Roger. **Rivoluzione.** www.treccani.it/enciclopedia/rivoluzione
(21/06/2016 15:09)

Garrioch, David. **The Everyday Lives of Parisian Women and The October Days of 1789.** Social History.

Goody, Jack. **Avrupa'da Aile.** Çev. Serpil Arısoy, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004.

Granata, Sebastiano. **1789-1793 Le Sperenze Deluse delle Femministe Francesi.**
<http://www.storiain.net/storia/1789-le-speranze-deluse-delle-femministe-francesi/>
(14/08/2016 14:53)

Hazan, Eric. **Fransız Devrimi Tarihi.** çev. Nazlı Ceyhan Sümter, Say Yayınları, İstanbul, 2016.

Heritier, Françoise, Agacinski Sylvaine, Bacharan Nicole ve Perrot Michelle. **Kadınların En Güzel Tarihi.** çev. Yonca Aşçı Dalar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Temmuz, 2015.

Heywood, Andrew. **Siyaset.** Ankara: Adres Yayınları, 2014.

Hill, Christopher. **İngiltere'de Devrim Çağı 1603-1714.** çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

History of American Women. **Women's Role In The American Revolution.**
<http://www.womenhistoryblog.com/2009/01/womens-role-in-american-revolution.html> (06/10/2017 07:41)

History of American Women. **Women's Rights After The American Revolution.**
<http://www.womenhistoryblog.com/2013/06/womens-rights-after-american-revolution.html> (10/10/2017 11:31)

Hobsbawn, Eric J. **Devrimciler.** çev. Hatice Pınar Şenoğuz, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006.

Hobsbawn, Eric J. **Fransız Devrimi'ne Bakış.** çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.

Im Hof, Ulrich. **Avrupa'da Aydınlanma.** çev. Şebnem Sunar, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004.

Jaurès, Jean. **Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi.** çev. Koray Büyüktuncer, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016.

Kışlalı, Ahmet Taner. **Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma.** Ankara: İmge Kitabevi, 2010.

La Condizione della donna prima della Rivoluzione francese,
<http://www.progettofahrenheit.it/doc/mazzanti/donna%203/La%20condizione%20della%20donna%20prima%20della%20Rivoluzione%20francese.doc> (28/07/2016, 14:52)

Le Bon, Gustave. **Devrimin Psikolojisi.** çev. Ayten Gündoğdu, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Le Donne nell'Ottocento, www.edatlas.it. Istituto Italiano Edizioni Atlas. (23/09/2017 11:50)

Lee, Stephen J. **Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980.** Ankara: Dost Kitabevi, 2014.

Leveller Women and the English Revolution,
<http://hoydensandfirebrands.blogspot.com.tr/2012/05/leveller-women-and-english-revolution.html> (07/01/2017 14:31)

Lumen Boundless US History, **The Role Of Women In The Colonies**,
<https://courses.lumenlearning.com/boundless-ushistory/chapter/the-role-of-women-in-the-colonies/> (03/10/2017 11:10)

Mies, Maria, Bennholdt_Thomsen Veronika ve Von Werlhof Claudia. **Son Sömürge: Kadınlar**. çev. Yıldız Temurtürkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Moore, Jr., Barrington. **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, çev. Şirin Tekeli, Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 2016.

MUMCU, Uğur. **İngiliz Hukukunda Ultra Vires Kavramı**.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/323/3204.pdf> (23/09/2017 10:57)

Notz, Gisela. **Feminizm**. çev. Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, Ankara, Ocak, 2012.

Öğretir, İsmail. **Püritanizm ve Dini/Ahlaki Yozlaşma: Nathaniel Hawthorne'un Kızıl Damga'sı**. İlahiyat Akademisi Dergisi (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), Cilt 2, Sayı 3, 2016, s. 115 – 131.

Parker, David. **Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek 1560 – 1991**. Çev. Kemal İnal, Dost Kitabevi, Ankara, 2003.

Pettinger, Tejvan. **Biography of Elizabeth Cady Stanton**.
<http://www.biographyonline.net/women/elizabeth-cady-stanton.html> (14/10/2017 10:46)

Phillips, Anne. **Demokrasinin Cinsiyeti**. çev. Alev Türker, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.

Roskin, Michael G., Cord Robert L., Medeiros James A. ve Jones Walter S. **Siyaset Bilimi**, Çev. Atilla Yayla, Adres Yayınları, Ankara, 2015.

Rowbotham, Sheila. **Kadının Gizlenmiş Tarihi.** çev. Nilgün Şarman, Payel Yayınevi, İstanbul, 2011.

Salem Witch Trials, <http://www.history.com/topics/salem-witch-trials> (04/10/2017 11:22)

Sander, Oral. **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e.** Ankara: İmge Kitabevi, 2015.

Sarioğlu, Sezai. **Demokrasi Mücadelesi ve Devrim Perspektifi Birlik Tartışmaları – 1, Tartışma Tutanakları.** İstanbul: BTDK Yayınları, 1989, s.18-20.

Sencer, Muzaffer. **İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi.** http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/104ee3ebe4e6e01_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi (03/10/2017 10:42)

Sieyès, Emmanuel-Joseph. **Üçüncü Sınıf Nedir?** çev. İsmet Birkan, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.

Simkin, John. **English Civil War, History of Socialism, Katherine Chidley.** http://spartacus-educational.com/Katherine_Chidley.htm (12/10/2017 15:39)

Stolfi, Valeria. **Marie Gouze detta Olympe de Gouges.** <http://www.enciclopediadelledonne.it/biografie/marie-gouze/> (13/10/2017 11:08)

Tanilli, Server. **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, 16. – 17. Yüzyıllar: Kapitalizm ve Dünya.** İstanbul: Adam Yayınları, 1998.

The Red Phoneix www.piattaformacomunista.com/Ilprocesso_rivoluzionario.pdf (21/06/2016 12:03)

Therborn, Göran. **İktidarın İdeolojisi İdeolojinin İktidarı.** çev. İrfan Cüre, Dipnot Yayınları, Ankara, 2017.

Tilly, Charles. **Avrupa'da Devrimler 1492 – 1992.** çev. Özden Arıkan, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005.

Tocqueville, Alexis de. **Eski Rejim ve Devrim**. çev. Turhan Ilgaz, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

Tocqueville, Alexis de. **Amerika'da Demokrasi I**, çev. Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.

Tomas, Nicole. **Women During the Early English Modern Period, 17Th Century Women**. <http://www.angelfire.com/folk/cosin/womenessay.html> (23/01/2017 14:43)

Truemann, C. N. **Life in England Under Oliver Cromwell**. <http://www.historylearningsite.co.uk/stuart-england/life-in-england-under-oliver-cromwell/> (24/01/2017 14:01)

Tuncalı, Müzehher. **Amerikan İhtilali**. İstanbul: Kitapçılık Limited Ortaklığı Yayınları, 1966.

Üşür, İşaya. **Burjuva Devrimleri Bağlamında 17.yy İngiliz Devrimi**. <https://mkaymak.files.wordpress.com/2013/10/burjuva-devrimleri-baglamainda-17-yy-ingiliz-devrimi-iu.pdf> (24/09/2017 13:02)

Walby, Sylvia. **Patriyarka Kuramı**. çev. Hülya Osmanağaoğlu, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016.

Wojtczak, Helena. **British Women's Emancipation since the Renaissance**. 2009, <http://www.historyofwomen.org/politicalpre1850.html> (02/01/2017 10:00)

Woods, Alan. **Women and the Struggle for Socialism**. 8 March 2014, <https://www.marxist.com/marxism-feminism-class-struggle-emancipation-women.htm> (15/01/2017 18:54)

Yalom, Marilyn. **Kan Kardeşler: Kadınların Belleğinde Fransız Devrimi**, çev. Neşenur Domaniç, Çitlembik Yayınları, İstanbul, 2004.

Yılmaz, Hülya. **Maximillien Robespierre, Jakobenler ve Terör Dönemi**. <http://tarihsahnesii.blogspot.com.tr/2014/12/maximillien-robespierre-jakobenler-ve.html> (10/10/2017 10:22)